

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Nora Kurik

**AHISTAVA JÄLITAMISE JA ELURUUMI SISSETUNGIMISE KURITEOKOOSSEISUDE
PIIRITLEMINE KURITEOKOOSSEISUVÄLISEST KONFLIKTIST ÜHISE
ELAMISPINNA VÕI ÜHISTE LASTEGA ISIKUTE VAHEL ASET LEIDNUD
PEREVÄGIVALLA JUHTUMITE PUHUL**

Magistritöö

Juhendaja
Dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1 Ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteokoosseisud ja nende koht perevägivalda kontekstis	12
1.1 Ahistava jälitamise kuriteokoosseis	12
1.2 Eluruumi sissetungimise kuriteokoosseis	14
1.3 Uuritavad kuriteokoosseisud perevägivalda kontekstis	15
1.4 Asjaolude esinemine praktikas	17
2 Ühiste laste või ühise elamispiiriga lõppenud või kestva paarisuhte partneritega seotud ahistava jälitamise juhtumid ning ahistava jälitamise situatsioonis aset leidva käitumise võimalikud põhjused	19
2.1 Ühiste laste või ühise elamispiiriga lõppenud või kestva paarisuhte partneritega seotud ahistava jälitamise juhtumid kohtupraktikas	19
2.1.1 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - koosseisupärane teobjekt	19
2.1.2 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - teokirjeldusele vastav tegu	20
2.1.3 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - tahtevastatus	22
2.1.4 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - koosseisupärane tagajärg	24
2.1.5 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - tagajärje omistamine naturaalse põhjuslikkuse alusel	28
2.1.6 KarS § 157 ³ lg 1 objektiivne koosseis - tagajärje objektiivne omistamine teadliku eneseohustamise ja teoproovokatsiooni puudumise alusel	29
2.1.7 KarS § 157 ³ lg 1 subjektiivne koosseis	31
2.1.8. KarS § 157 ³ lg 1 õigusvastatus - hädaseisund	34
2.1.9 KarS § 157 ³ lg 1 õigusvastatus - kannatanu nõusolek	36
2.2 EIÕK artikli 8 tõlgendamist kajastav Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika uuritavate asjaolude kontekstis	37
2.3 Ahistava jälitamise situatsioonis aset leidva käitumise võimalikud põhjused	41
2.3.1 Võimalike toimepanijapoolsete käitumiste põhjuste teooriad psühholoogiliste nähtuste ja uuringute kontekstis	41
2.3.2 Võimaliku kannatanupoolse käitumise põhjuse teooria psühholoogiliste nähtuste kontekstis	45

3 Ühiste laste või ühise elamispinna jagamisega seotud isikute vahel aset leidnud eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumid Eesti kohtupraktika kontekstis	48
3.1 KarS § 266 lg 2 p 1 objektiivne koosseis – valdaja tahtevastatus ja teo ebaseaduslikkus	48
3.2 KarS § 266 lg 2 p 1 subjektiivne koosseis	55
3.3 KarS § 266 lg 2 p 1 õigusvastasust välistav asjaolu – kannatanu nõusolek	56
4.1 Määratletuse ja ettenähtavuse põhimõte	57
4.2 Lähtumine <i>in dubio pro reo</i> põhimõttest ja legaliteedipõhimõttest	61
4.2.1 Lähtumine <i>in dubio pro reo</i> põhimõttest ja legaliteedipõhimõttest kriminaalmenetluse alustamisel.....	61
4.2.2 Lähtumine <i>in dubio pro reo</i> põhimõttest süüdistuse aluseks olevate asjaolude hindamisel	63
KOKKUVÕTE.....	65
DISTINGUISHING THE CRIMES OF HARASSING PURSUIT AND ILLEGAL ENTRY INTO PREMISES USED FOR HABITUATION FROM THE NON-CRIMINAL CONFLICTS BETWEEN PARTIES WITH MUTUAL CHILDREN OR COMMON LIVING SPACE IN THE CONTEXT OF DOMESTIC VIOLENCE.....	70
Summary	70
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	76
KASUTATUD ÕIGUSKIRJANDUS:	76
KASUTATUD EESTI RIIGIKOHTU PRAKTIKA:	76
KASUTATUD EESTI RINGKONNAKOHTUTE PRAKTIKA:.....	77
KASUTATUD EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHTU PRAKTIKA:.....	78
KASUTATUD NORMATIIVAKTID:	78
KASUTATUD VEEBILEHED JA VEEBIKESKKONNAS AVALDATUD DOKUMENDID: ...	79
KASUTATUD TEADUSARTIKLID JA UURINGUD:	80
KASUTATUD LÜHENDID	81
Lisa 1 Politsei- ja Piirivalveameti väljastatud statistika aastast 2022	82

SISSEJUHATUS

Magistritöö eesmärk ja praktiline kasu on perspektiivi laiendamine KarS § 157³ (ahistav jälitamine) ja KarS 266 § 2 lg 1 (eluruumi sissetungimine) kuritegudega seotud kriminaalmenetluste läbiviimisel, mille puhul on kannatanuks ja toimepanijaks ühiste lastega või ühist elamispinda jagavad või jaganud isikud. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on vaja tuvastada asjaolusid, mis omavad osapoolte isiklikust seotusest tulenevalt tähtsust ahistava jälitamise (KarS § 157³) ja eluruumi sissetungimise (KarS § 266 lg 2 p 1) kuriteokoosseisude tõlgendamisel. Paralleelselt on eesmärgiks leida uurimuse lahendusi tõstatunud probleemidele, mis võiksid vähendada kriminaalmenetluse või menetlusotsuste ja antavate õiguslike hinnangute mõjutatust osapoolte isiklikust seotusest sellises suunas, mis ei ole kooskõlas tegude kriminaliseerimise eesmärgiga. Täiendavalt on eesmärgiks leida võimalusi tuvastatud riskide ja probleemide lahendamiseks või leevendamiseks.

Karistusõiguslik sekkumine ei ole Eesti karistusõiguses kehtiva *ultima ratio* kui viimse abinõu¹ põhimõttest tulenevalt esmane ettenähtud meede lähedaste isikute vaheliste konfliktide lahendamiseks, kuid sellest olenemata jõuab osa lähisuhete konfliktidest alguse saanud juhtumitest kuriteoadete või muu kuriteole viitava teabena Eesti õiguskaitseasutusteni. Probleemi aktuaalsus ja seotus perevägivallaga nähtub esiteks ahistava jälitamise kuriteo toimepanemisest valdavalt just paarisuhtepartnerite vahel. Justiitsministeeriumi poolt avaldatud kuritegevuse statistika kohaselt esines ahistava jälitamise kuritegusid 2023. aastal 204 ning neist 72% olid toime pandud praeguse või endise abikaasa või elukaaslase poolt². Aastal 2022 registreeriti Eestis KarS § 157³ lg 1 sisule vastavaid kuriteoteateid Politsei- ja Piirivalveametis (PPA) 146 juhtumi puhul, millest 54 olid ühtlasi registreeritud lähisuhtevägivalla teatena. Viidatud 146 ahistava jälitamise teatest jäeti 74 juhul (ca 51%) kriminaalmenetlus alustamata ning 54 lähisuhtevägivallana registreeritud teatest jäeti kriminaalmenetlus alustamata 22 juhul (ca 41%) (Lisa 1). KarS §-le 266 vastavaid teateid (sh lõike 1 ja lõike 2 järgi registreeritud juhtumeid) registreeriti PPA-s 2022. aastal 165, millest 4 olid ühtlasi registreeritud lähisuhtevägivalla teatena. Kriminaalmenetlus jäeti alustamata 22 juhul kõigist juhtumitest ning lähisuhtevägivalla teadetest 1 juhtumi puhul (Lisa 1). Samuti on Sotsiaalkindlustusameti veebilehel³ esitatud ahistava jälitamise kuritegu (KarS § 157³ lg 1) süüteona

¹ Nt. RKKK 08. novembri 2018 a. otsus nr 1-17-6580, p 11 ja RKKK 4. detsembri 2007 a. otsus nr 3-1-1-82-07, p 8.

² Kuritegevus Eestis 2023. Perevägivald ja ahistamine. Justiitsministeerium – <https://www.just.ee/kuritegevus2023/perevagivald-ja-ahistamine/> (Kasutatud 23.03.2024).

³ Lähisuhtevägivald. Sotsiaalkindlustusamet - <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abivagivalla-ohvrile/lahisuhtevagivald#suuteona-karistatava> (kasutatud 15.03.2024).

karistatavate lähisuhtevägivallategude loetelus. Loetelu juurde on lisatud mäрге, et tegemist ei ole ammendava loeteluga. Magistritöö autori hinnangul võib kriminaliseeritud perevägivalla alla kuuluda ka osa eluruumi sissetungimise süütegudest ehk KarS § 266 järgi kvalifitseeritavatest tegudest. Sellisele tõlgendusele viitab ka Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) väljastatud statistika aastast 2022, mis eristab lähisuhtevägivalla juhtumeid ka KarS § 266 järgi kvalifitseeritud tegude puhul (Lisa 1).

Ühiste laste olemasolu mõju ahistava jälitamise koosseisu esinemise tuvastamisele on kirjeldatud varasemas teadustöös⁴ ning potentsiaalsele kättemaksumotiivile ühiste lastega isikute vahel aset leidnud juhtumite puhul on varasemalt viidatud ka õiguskirjanduses⁵. Naistevastase perevägivalla kontekstis on vaimset vägivalda peetud nii Eesti elanike kui eraldiseisvalt Eesti juristidest ja politseinikest koosnevate valimite puhul küllaltki või väga tõsiseks probleemiks⁶ ning vaimset vägivalda on Eesti politseinike poolt peetud nähtuseks, mis mõjutab ohvreid tugevamalt kui füüsiline vägivald⁷. Seejuures esines 2023. aastal avaldatud uuringu kohaselt politseinike seas arvamust, et vaimse vägivallaga tegelemine menetluslikult ei ole võimalik ning et on raske aru saada, millal lõppeb halb suhtlus ning algab vaimne vägivald⁸. Eluruumi sissetungimise ja ahistava jälitamise kuriteokoosseisude perevägivalla kontekstis uurimine on autori hinnangul oluline sellel põhjusel, et praktikas on tegemist kuriteokoosseisudega, mille tuvastamisel omavad tähtsust erinevad mitmetahulised õiguslikud, seehulgas nii karistusõiguslikud kui tsiviilõiguslikud, aspektid. Uuritavate kuriteokoosseisude teokirjeldused ei viita olemuslikult tingimata kuriteole. Mõlemad kuriteokoosseisud eeldavad objektiivse koosseisu tasandil vastavalt kannatanu nõusoleku (eluruumi sissetungimise puhul) ja kontakti otsimise, jälgimise või eraellu sekkumise tahtevastasuse (ahistava jälitamise puhul) tuvastamist, mis eristab tavapärast isikutevahelist suhtlust või käitumist kuriteost. Situatsioonide õiguslik lahendus on sõltuvuses sellest, kuidas inimeste käitumist kuriteokoosseisude rakendamisel erinevates situatsioonides tõlgendatakse. Magistritöö autori hinnangul on oluline vältida olukorda, kus riigi õiguskaitseasutused hakkavad lahendama põhjendamatuult inimeste isiklike konflikte kriminaalmenetluslike meetmetega. Võrdselt oluline on hoida ära ka

⁴ Lee, K. Ahistava jälitamise süüteokoosseisu tõlgendamine ja kohtupraktika analüüs. Magistritöö. Tartu 2019. Kättesaadav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/5b58fb5d-3cc1-4b63-bf86-40ab043d37ab/content>. (Kasutatud 17.04.2024), lk 20.

⁵ Sommer, E. Kuidas tõlgendada karistusseadustiku §-i 1573? - *Juridica* 8/2018., lk 540.

⁶ Kaugia, S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda - *Riigikogu Toimetised*, 42/2020, lk 191-192.

⁷ Rakendusliku Antropoloogia Keskus (2023). Lähisuhtevägivallaga seotud teadmised ja hoiakud päästekorraldajate ja politseinike seas. Kättesaadav: <https://www.antropoloogia.ee/wp-content/uploads/2023/10/LOPPRAPORT-LSV-RAK-1.pdf> (Kasutatud 16.04.2024), lk 37.

⁸ *Ibid.*, lk 36-37.

situatsioone, mille puhul, kartuses sekkuda liiga intensiivselt ja põhjendamatult inimeste eraellu, jätavad õiguskaitseasutused tähelepanuta kuriteoohvri, kes on tulenevalt konflikti isiklikkusest enda kaitsmisel nõrgemas positsioonis kui mõni teine sama kvalifikatsiooniga kuriteo ohvriks langenud inimene.

Magistritöö autori poolt esitatavad uurimisküsimused ja hüpoteesid väljendavad kahtlust, et inimeste isiklike suhetega, eelkõige perekonna ja lähisuhte raames aset leidnud juhtumite puhul, võib korrektse õigusliku hinnangu andmise eelduseks olla põhjalikum süvenemine inimestevahelise suhte konteksti.

Magistritöö koostamisel on võetud aluseks järgnevad hüpoteesid:

1. Ahistava jälitamise kuriteo juhtumite puhul esineb spetsiifiliselt ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvaid asjaolusid, mis võivad mõjutada situatsioonile antavat õiguslikku hinnangut;
2. Eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumite puhul esineb spetsiifiliselt ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvaid asjaolusid, mis võivad mõjutada situatsioonile antavat õiguslikku hinnangut;
3. Ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumite osas esineb karistusõigusliku hinnangu andmisel konflikti osapoolte õiguste kaitsel riske, mis on põhjustatud osapoolte kunagisest kooselust, paarisuhtest või ühiste laste olemasolust või nimetatud asjaolude arvesse võtmata jätmisest.

Täiendavalt esitas autor uurimuse läbiviimiseks järgmised uurimisküsimused:

1. Millised ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvad asjaolud võivad mõjutada ahistava jälitamise kuriteo juhtumitele antavat õiguslikku hinnangut?
2. Millised ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvad asjaolud võivad mõjutada eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumitele antavat õiguslikku hinnangut?
3. Milliseid riske esineb ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuritegudele karistusõigusliku hinnangu andmise puhul osapoolte vahel elamispinna või ühiste laste kaudu esineva seotuse esinemisel või selle arvesse võtmata jätmisel?
4. Millisel viisil oleks võimalik vähendada kriminaalmenetluse või juhtumi osapoolte (nii ohvri kui teo toimepanija) suhtes antavate õiguslike hinnangute mõjutatust osapoolte seotusest kooselu, paarisuhte või ühiste laste kaudu sellises suunas, mis ei ole kooskõlas ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuritegude kriminaliseerimise eesmärgiga?

Magistritöös on uuritavate süüteoosseisude tõlgendamise võimaluste analüüsimise eesmärgil viidatud erinevatele õiguse allikatele. Tulenevalt KrSM § 2 punktist 4 on üheks kriminaalmenetluse allikaks Riigikohtu lahendid. Riigikohus on vastavalt PS §-le 148 viimaseks kohtuastmeks ning Riigikohtu seisukohal on kriminaalmenetluses kriminaalmenetluse seadustiku⁹(KrMS) §-st 364 tulenev siduvus madalama astme kohtu poolt asja uue läbivaatamisel. Kuigi Riigikohtu poolt esitatud seisukoha järgi ei saa pidada aktsepteeritavaks olukorda, kus analoogilistes kriminaalasjades eiratakse varasemas kohtupraktikas juurdunud seisukohti¹⁰, ei ole keelatud Riigikohtu seisukohta seada kahtluse alla või taotleda selle muutmist¹¹. Eelnevast lähtuvalt on magistritöö puhul kohtulahenditele viitamisel eelistatud asjakohaseid Riigikohtu seisukohti ning alles nende puudumisel on viidatud ringkonnakohtute lahenditele, mis aitavad iseloomustada uuritavate küsimuste tõstatumist ja kajastumist kohtupraktikas. Riigikohtu praktika puudumine ahistava jälitamise kuriteoosseisu tõlgendamise ja praktika vähesus eluruumi sissetungimise kuriteo tõlgendamisest preevängivalla kontekstis eeldab magistritöö autori poolt täiendavat analüüsi õiguskirjanduse, karistusõiguses kehtivate põhimõtete ja Riigikohtu esitatud seisukohtade põhjal analoogia kaudu uuritavate situatsioonide osas järelduste tegemist. Uurimuse eesmärkide saavutamiseks on ühtlasi viidatud kohtupraktikale, mis puudutab teisi kuriteoosseise või teisi õigusvaldkondasid, sest uuritavad juhtumid on osaliselt seotud ka teisi õigusvaldkondasid puudutavate küsimustega. Kuriteoosseisude tõlgendamise osas järelduste tegemisel on autor lähtunud põhimõttest, et situatsioonide tõlgendamise osas paikanevate järelduste tegemine ei kuulu autori pädevusse. Sellest tulenevalt on autoripoolsed järeldused esitatud eelkõige ettepanekutena ning seisukoha põhjendamise eesmärgil on toodud välja see, millised vastuolud või läbivad probleemid ringkonnakohtute praktikast ja teiste asjakohaste kuriteoosseisude tõlgendamist analüüsivatest allikatest nähtuvad.

Esimese andmekogumismeetodina on magistritöö puhul kasutatud kohtupraktika läbitöötamise meetodit. Asjakohase kohtupraktika koondamiseks on kasutatud ahistava jälitamise kuriteo (KarS § 157³) ja eluruumi sissetungimise (KarS § 266 lg 2 p 1) Riigi Teatajas avaldatud kohtupraktika läbitöötamist, mille puhul kujunes kohtupraktika valik kahel erineval meetodil. Esimese meetodi puhul otsis autor Riigi Teataja otsingumootori kaudu vasteid konkreetsete uuritavate kuriteoosseisude kohta, tutvus kohtulahenditega ning lisas analüüsi seisukohad kohtulahenditest, millel oli ühist osa uuritavate situatsioonidega ehk ühiste laste ja ühise elamispiiriga isikute vahel aset leidnud ahistava jälitamise või eluruumi sissetungimise kahtlusega juhtumitega. Täiendavalt

⁹ Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 22.03.2024, 4

¹⁰ RKKK 01. aprilli 2008 a. otsus nr 3-1-1-101-07, p 14.

¹¹ Kärner, M., Riigikohus karistusõiguse tõlgendajana - Juridica 2022/9-10, lk 638-639.

kogus magistritöö autor läbitöötavat kohtupraktikat, teiste kuriteokoosseisude või õigusvaldkondade kohtulahenditest Riigikohtu veebilehe (www.riigikohus.ee) märksõnastikku kasutades. Euroopa Inimõiguste Kohtu asjakohase kohtupraktika leidmiseks tutvus autor Riigi Teataja EIK lahendite kokkuvõtete liigituse valiku kaudu eesti keeles avaldatud EIK praktika pealkirjade ja kokkuvõtetega ning kokkuvõtete juures viidatud EIK kohtuotsuste originaaltekstidega. Uuritavate kuriteokoosseisude Riigikohtu ja ringkonnakohtute praktika kogumiseks tutvus autor Riigi Teatajas avaldatud Riigikohtu ja seejärel ringkonnakohtute kohtuotsuste ja -määrustega, otsides kohtulahendeid Riigi Teataja veebiaadressilt (www.riigiteataja.ee) järjestuses: Kohtuteave – Kohtulahendite otsing ning valides otsingu väljadel järgmised valikud rippmenüüdest: Menetluse liik: „Kassatsioonimenetlus“; „RK määruskaebusmenetlus“ ja „Apellatsioonimenetlus“ või Karistusseadustik: § 157³ või § 266 lg 2 p 1 või märksõnad: „KarS § 157³“, „KarS § 157-3“ või „KarS § 266 lg 2 p 1“.

Otsingu tulemused olid kuni 23.03.2024 seisuga järgnevad:

- Valiku „Kassatsioonimenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 0 vastet;
- Valiku „Kassatsioonimenetlus“ ja märksõna „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 0 vaste;
- Valiku „RK määruskaebusmenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 0 vastet;
- Valiku „RK määruskaebusmenetlus“ ja märksõna „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 1 vaste;
- Valiku „Apellatsioonimenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 25 vastet;
- Valiku „Apellatsioonimenetlus“ ja märksõna „KarS § 157³“ sisestamisel andis otsing 25 vastet;
- Valiku „Apellatsioonimenetlus“ ja märksõna „KarS § 157-3“ sisestamisel andis otsing 4 vastet;
- Valiku „Kassatsioonimenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 3 vastet;
- Valiku „RK määruskaebusmenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 0 vastet.
- Valiku „Kassatsioonimenetlus“ ja märksõna „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 3 vastet;
- Valiku „RK määruskaebusmenetlus“ ja märksõna „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 0 vastet;
- Valiku „Apellatsioonimenetlus“ ja karistusseadustiku sätte „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 117 vastet;

- Valiku „Apellatsioonmenetlus“ ja märksõna „KarS § 266 lg 2 p 1“ sisestamisel andis otsing 167 vastet.

Teise andmekogumismeetodina on magistritöö koostamisel kirjanduse läbitöötamist. Andmekogumismeetodi eesmärk oli koguda vajalikku teoreetilist tausta magistritöö teise ja kolmanda peatüki analüüsi esitamiseks. Kirjanduse läbitöötamisel uuriti esmalt erinevate seaduste kommenteeritud väljaandeid, milles kujunesid magistritöö raames oluliseks viimane karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne aastast 2021 ning asjaõigusseaduse kommenteeritud väljaande I osa. Seejärel tutvuti Juridica artiklite veebiväljaannetega, millest osutusid asjakohaseks mitmed Eesti autorite poolt avaldatud artiklid. Kriminaalmenetluse ja põhiõigustega seonduvate asjakohaste probleemidega tutvumiseks töötati läbi õiguskirjandust, mis käsitles vastavaid karistusõiguse ja kriminaalmenetluse teooriaid ja põhimõtteid ning põhiõiguste tõlgendamist. Deliktstruktuuride elementide teoreetilise tausta kirjeldamisel on mitmel juhul lähtunud õigusteaduse professor Jaan Sootaki poolt 2018. aastal välja antud õpikust „Karistusõigus. Üldosa“. Ahistava jälitamise koosseisu tõlgendamise alternatiivide esitlemisel on viidatud mitmele erinevale Juridica teadusajakirjas avaldatud artiklile. Ahistava jälitamise kuriteokoosseisu puhul on magistritöös viidatud seaduseelnõu seletuskirjale. Riigikohus on seaduseelnõudele viitamisel väljendanud seisukohta, et ning seaduse seletuskirjas esitatud põhjenduste alusel ole ei üldjuhul õigustatud karistusõiguse normi tõlgendamist lahknevalt selle sõnalisest tähendusest¹². Põhjenduste juures viitas Riigikohus ühtlasi varasemalt esitatud olulisele seisukohale¹³, mille kohaselt üksnes õiguspoliitilistele argumentidele tuginedes ei saa ulatuslikult kõrvale kalduda normi tekstist isiku õigusi kitsendavalt. Täiendavalt on autor kasutanud allikatena valikut teadusartiklitest ja uuringutest, mis kajastavad ahistava jälitamise esinemise põhjuseid, kannatanute võimalikke reaktsioone vägivaldsituatsioonis ja juhtumiga tegelevate inimeste võimalikke hinnanguid erinevates olukordades aset leidvatele ahistava jälitamise juhtumitele.

Täiendavalt taotles magistritöö autor Politsei- ja Piirivalveametilt andmed 2022. aasta kuritegude statistika kohta, mille alusel edastatud andmed nähtuvad magistritöö lisast.

Uurimuse läbiviimiseks on kasutatud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit¹⁴, mille puhul esineb nii deduktiivset¹⁵ kui induktiivset¹⁶ lähenemist. Deduktiivne lähenemine väljendub varasemalt õiguskirjanduses ja teadustöös esitatud probleemide uurimisest empiirilises kontekstis läbitöötatud

¹² RKKK 15. juuni 2021 otsus nr 1-20-3067, p 10.

¹³ RKKK 15. oktoobri 2020 a. määrus nr 1-20-2476/18, p 18.

¹⁴ Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Kättesaadav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/> (Kasutatud 16.04.2024).

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

kohtupraktika näol. Induktiivne lähenemine väljendub magistritöö autori poolt läbitöötatava kohtupraktika, õiguskirjanduse ja teadusartiklite põhjal uuritava konteksti analüüsi põhjal järelduste tegemises. Kuigi magistritöö autori poolt on vaadatud läbi kõigi Riigi Teatajas vastava paragrahvi otsingule vastav kohtupraktika, on magistritöös kohtulahenditest välja toodud ja põhjalikumalt läbi töötatud vaid magistritöö autori hinnangul uuritava probleemi vaates asjakohane kohtupraktika. Seega kohtupraktika läbitöötamist ei saa käsitleda empiirilise uurimismeetodina, kuivõrd uurimuse kordamisel on võimalik teise autori poolt tuvastada olulisust omavaid asjaolusid, mida käesoleva magistritöö autor ei ole käsitlenud. Seda eelkõige põhjusel, et perevägivald definitsioonile vastava situatsiooni puhuks ei ole uuritavate kuriteokoosseisude puhul sätestatud eraldisesivat kvalifikatsiooni, mille kaudu oleks võimalik kohtupraktika valikut kitsendada. Takistus tervikliku kohtupraktika läbitöötamisel seisneb seega esiteks uuritava teema piiritlemises ja teiseks üheselt mõistetava praktika puudumises uuritavate juhtumite käsitlemises perevägivald¹⁷. Seetõttu ei esita autor magistritööga väiteid kogu Eesti kohtupraktika või konkreetse ajaperioodi Eesti kohtupraktika kohta ühegi süüteokoosseisu raames.

Paralleelselt Eesti siseriiklikule õigusele on Eesti õigussüsteemi osa ka kehtiv Euroopa Liidu õigus ja Euroopa Liidu väline rahvusvaheline õigus. Kesksel kohal on seejuures Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsioon¹⁸, mis on Euroopa Liidu õiguse osaks vastavalt Lissaboni lepingu¹⁹ artikli 6 lõikele 2, ning Euroopa põhiõiguste Harta²⁰. Euroopa Põhiõiguste Harta tõlgendamisel kehtib Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 52 punktist 3 tulenevalt kohustus võtta Euroopa Põhiõiguste Harta tõlgendamisel arvesse EIÕK tõlgendusi²¹. Kuigi PS § 123 järgi on põhiseadus kõrgemal kohal seadustest ja muudest aktidest, on EIÕK-l ja selle kohaldamise praktilisel oluline mõju Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud õiguste kaitsele²². Eelnevalt tulenevalt on Eesti Vabariigis kehtivate põhiõiguste sisustamisel oluline võtta arvesse Euroopa Inimõiguste Kohtu esitatud tõlgendusi EIÕK-is sätestatud õiguste kohaldamise osas. Seejuures võivad siseriiklik õigus ja praktika aga vastavalt EIÕK artiklile 52 tagada tugevama kaitse, kui näeb ette konventsioon. Seetõttu on uuritavate küsimuste analüüsimisel Eesti õiguse kontekstis asjakohane võtta ühtlasi arvesse EIÕK tõlgendusi ja lähtuda kuriteokoosseisude ja põhiõiguste tõlgendamisel EIK poolt seatud nõuetest. Lisaks eelnevale omab uuritavate kuriteokoosseisude puhul tähtsust ka Eestis 2017.

¹⁷ Selgitus esitatud seisukoha kohta nähtub magistritöö alapeatükist 1.3.

¹⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II 2010, 14, 54

¹⁹ Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut sõlmitud Lissabonis 13. detsembril 2007 - 2007/C 306/01

²⁰ Euroopa Liidu põhiõiguste harta - 2012/C 326/02

²¹ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura, 2019, lk 27.

²² *Ibid.*, lk 25.

aastal ratifitseeritud Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon (Istanbuli konventsioon)²³.

Magistritöö esimese peatükiga on antud ülevaade ahitava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteokoosseisudest Eesti karistusseadustikus, kuritegude seosest perevägivaldaga ja uuritavate asjaolude esinemisest praktikas. Teises peatükis on esitatud ahitava jälitamise kuriteo ja kolmandas peatükis eluruumi sissetungimise kuriteokoosseisude analüüs kohtupraktika, õiguskirjanduse ning asjakohaste teadusvaldkondade uuringute põhjal. Neljas peatükk annab lühiülevaate kriminaalmenetluse läbiviimisest uuritavates situatsioonides seoses Eesti karistusõiguses kehtivate õiguspõhimõtetega.

Märksõnad: karistusõigus, kriminaalmenetlus, jälitamine, lähisuhtevägivald, perevägivald.

²³ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2

1 Ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteokoosseisud ja nende koht perevägivalda kontekstis

1.1 Ahistava jälitamise kuriteokoosseis

Ahistav jälitamine ehk KarS §-s 157³ sätestatud kuritegu on Eestis kriminaliseeritud alates karistusseadustiku 06.07.2017 redaktsiooni²⁴ jõustumisest. Ahistava jälitamise kuriteokoosseisul on seos Istanbuli konventsiooni artikliga 34, mille kohaselt on konventsiooniga liitunud riikidel kohustus tagada, et teise isiku vastu suunatud tahtlik tegu, mille puhul teist isikut korduvalt ähvardatakse ning mis paneb teise isiku oma turvalisuse pärast muret tundma, oleks kriminaliseeritud²⁵.

Ahistava jälitamise kuriteokoosseisu alternatiivide puhul võib olla tegemist kahjustusdelikti ja ühtlasi tagajärjedeliktiga, kuivõrd realselt põhjustatakse kannatanule hirm, alandatus või oluline häiritus²⁶. Teise alternatiivi puhul on tegemist ohudeliktiga, sest kavatsusega toimepandud teoga põhjustatakse oht kannatanu õigushüvedele²⁷. Teokirjelduste sisust ja alternatiivsusest tulenevalt on koosseisu peetud ühtlasi nii konkreetse kui suvalise teokirjeldusega deliktiks²⁸.

Eesti karistusseadustikus kuulub paragrahv poliitiliste ja kodanikuõiguste vastaste süütegude peatükki ning põhivabaduste rikkumise jakku, mida on põhjendatud Istanbuli konventsiooni eesmärgiga vähendada naiste ja meeste ebavõrdsust naistevastase vägivalda vastu võitlemise kaudu²⁹. Kuriteokoosseisuga kaitstava õigushüvena on karistusseadustiku 2021. aasta kommenteeritud väljaandes toodud välja isiku- ja eraelupuutumatus³⁰. Ahistava jälitamise kõrval tuleb pidada silmas karistusseadustiku paragrahvi 137 ehk eraviisilise jälitustegevuse kuriteokoosseisu. Kui toimepandav jälitamine on toime pandud kannatanu kohta andmete kogumiseks, tuleb jälitamine kvalifitseerida KarS § 137 mitte KarS § 157³ järgi³¹. Kuna jälitustegevusena kvalifitseeritavad juhtumid on pigem erakordsed, viitab magistritöö autor töös eelkõige ahistavale jälitamisele ning vajadusel täpsustab kõnealust koosseisu, kui näite puhul on

²⁴ Karistusseadustik - RT I, 26.06.2017, 8

²⁵ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2

²⁶ Sootak, J. ja Pikamäe, P. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021, lk 563.

²⁷ Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk Elu seaduse fassaadi taga - Õiguskeel 2/2016, lk 9.

²⁸ Lee 2019, lk 12 ja 79.

²⁹ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2, preambul.

³⁰ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 563.

³¹ Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108 – Eelnõu seletuskiri 385 SE, lk 12.

tegemist raskema kvalifikatsiooniga teoga. KarS § 137 puhul on kaitstava õigushüvena viidatud muuhulgas inimese enesemääramisõigusele ja eneseteostusvabadusele (PS³² § 19), perekonna ja eraelu puutumatusse (PS § 26) ning kodu puutumatusse (PS § 33). Kuigi KarS § 137 objektiivse koosseisu puhul on vajalik tuvastada teona konkreetne jälitustoiming, mida kannatanu osas teostati ja teo eesmärgiks on kuriteokoosseisu sõnastuse konkreetselt isiku kohta andmete kogumine, on karistusseadustiku kommenteeritud väljaande § 19 kui kaitstava õigushüve kaitsva normi põhjenduseks toodud KarS § 137 puhul välja järgmine: „Inimene ei saa olla oma otsustes vaba, kui ta teab, et iga sammu võidakse jälgida ja talletada“³³. Ahistava jälitamise koosseisu eelnevalt väljatoodud teoalternatiivide puhul ei tundu tsiteeritud tagajärg ebatõenäoline ja autori hinnangul võib ka ahistava jälitamise kuriteokoosseisu toimepanemise puhul tulla kõne alla KarS § 137 juures viidatud põhiõiguste mingil määral riivamine. Varasemalt on vandeadvokaadi abi Kristjan Lee käsitlenud 2019. aastal avaldatud magistritöös ahistava jälitamise kuriteokoosseisu kaitsealasse kuuluva põhiõigusena ka tervisepõhiõigust (PS § 28) ja PS §-st 17 tulenevat põhiõigust ehk isiku õigus au ja hea nime teotamise kaitsele³⁴. Ahistava jälitamise potentsiaalselt vaimset ja füüsilist tervist kahjustavat tagajärge on võimalikuks pidanud ka Lääne Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Eliisa Sommer 2018. aastal avaldatud artiklis³⁵. Magistritöö autor nõustub viidatud käsitlustega ning peab oluliseks võtta nimetatud õiguste kaitse eesmärgi arvesse kuriteokoosseisu tõlgendamisel.

Ahistava jälitamise (KarS § 157³ lg 1) koosseisupäraseks teoks on alternatiivselt kannatanu tahte vastane korduv või järjepidev kontakti otsimine, jälgimine või eraellu sekkumine. Vastavalt KarS § 157³ lõikes 1 sätestatud kuriteo seletuskirja põhjendustele ei eelda teoalternatiivid vahetult kannatanu osas toimepandud tegu, vaid võivad olla pandud kannatanu vastu toime näiteks sõprade, sugulaste või töökaaslaste kaudu³⁶. Koosseisupäraseks tagajärjeks on ahistava jälitamise kuriteo puhul alternatiivselt kas kannatanu tajutud hirmu või alandatuse tundmine või kannatanu oluline häirimine, mille alternatiiviks saab olla toimepanija eesmärk kannatanut hirmutada, alandada või oluliselt häirida ehk subjektiivse koosseisu puhul kavatsuse tuvastamine³⁷. Koosseisupärase tagajärje tuvastamisel on üheks kohustuslikuks kriteeriumiks peetud ka objektiivse kõrvaltseisja vaatepunkti arvesse võtmist³⁸, mille kohaldamise praktika, vastavalt teises peatükis esitatud kohtulahenditele, varieerub. Magistritöö kontekstis omab koosseisupärase teo alternatiivide

³² Eesti Vabariigi Põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2

³³ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 516.

³⁴ Lee 2019, lk 8-9.

³⁵ Sommer 2018, lk 537.

³⁶ Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108 – Eelnõu seletuskiri 385 SE, lk 13.

³⁷ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 563

³⁸ *Ibid*, lk 563.

sisustamine olulist tähtsust, sest nagu teises peatükis esitatud kohtulahenditest nähtub, võivad konflikti osapooled ahistava jälitamise episoodide puhul tõlgendada oma teo olemust, võimalikku tagajärge ja eesmärki erinevalt.

Vastava seaduseelnõu seletuskirjast nähtuvalt võimaldab teo kavatsetuse ja tagajärje reaalse saabumise alternatiivsus kohaldada koosseisu ka olukorras, mille puhul toimepanija ei põhjendanud tagajärge kavatsetult, kuid tegi seda näiteks kaudse tahtlusega. Sätte sõnastuse järgi on võimalik ka olukord, mille puhul teo toimepanija tegutseb kavatsetult, põhjustamata seejuures kannatanule koosseisuga sätestatud tagajärgi.³⁹

Vastavalt KarS § 2 lg 2 eeldab ahistava jälitamise kuriteo toimepanemise tuvastamine teo õigusvastasust ja toimepanija süüd. Tulenevalt KarS § 15 lg-le 1 peavad subjektiivse koosseisu tuvastamiseks olema kõik objektiivse koosseisu asjaolud kaetud vähemalt kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4) ehk tuvastama, et toimepanija mõõnis ja pidas võimalikuks tagajärje saabumist.

Karistusena on ahistava jälitamise ehk KarS § 157³ lg-s 1 ja 2 sätestatud kuritegude toimepanemise eest nähtud ette füüsilise isiku puhul (lõige 1) rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus ning juriidilise isiku puhul (lõige 2) rahaline karistus. Kvalifitseerivaid või privileegeerivaid koosseise, seehulgas kvalifikatsiooni plevägivalla juhtumite puhuks, ahistava jälitamise paragrahvi puhul ette nähtud ei ole.

1.2 Eluruumi sissetungimise kuriteokoosseis

Sissetungimine eluruumi on kriminaliseeritud alates Eesti karistusseadustiku jõustumisest 01.09.2002⁴⁰. Alates 01.01.2015 jõustunud karistusseadustiku redaktsioonist⁴¹ on sissetungimise üldkoosseis dekriminaliseeritud, kuid kvalifitseeriva koosseisuna on eluruumi sissetungimise eest KarS § 266 lg 2 p 1 endiselt ette nähtud kriminaalkaristus, mille karistusalternatiivideks on rahaline karistus või kuni kolmeaastane vanglakaristus⁴². Karistusseadustikus kuulub süüteokoosseis avaliku rahu vastaste süütegude peatükki ja avaliku korra vastaste süütegude jakku. Süüteokoosseisu

³⁹ Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108 – Eelnõu seletuskiri 385 SE, lk 12.

⁴⁰ Karistusseadustik - RT I 2002, 86, 504.

⁴¹ Karistusseadustik - RT I, 23.12.2014, 16.

⁴² Karistusseadustik - RT I, 11.03.2023, 10.

kaitstavate õigushüvedena on toodud Riigikohtu praktikas⁴³ välja õigus perekonna ja eraelu puutumatusel (PS § 26) ja õigus kodu puutumatusel (PS § 33)⁴⁴.

Sissetungimise süüteo koosseis eeldab teona valdaja tahte vastaselt hoonesse, ruumi, sõidukisse või piirdega alale ebaseaduslikku tungimist ja alternatiivselt lahkumisnõude täitmata jätmist. Esimene alternatiividest on tegevusdelikt ja teine alternatiiv ehtne tegevusetusdelikt⁴⁵. Sissetungimise ebaseaduslikkus ning lahkumisnõude täitmata jätmise ebaseaduslikkus on osa süüteo koosseisu objektiivsest koosseisust mitte õigusvastasust, sest sissetungimise tegu ei oleks olemuselt kuritegu, kui teokirjeldus ei hõlmaks ebaseaduslikkuse ehk valdaja tahtevastasuse elementi⁴⁶. Tahtevastase sisenemise ebaseaduslikkus tuleneb AÕS⁴⁷ § 40 lg 1, mille kohaselt on valdus seadusega kaitstud omavoli vastu. Eluruumi sissetungimise puhul on tegemist KarS § 266 lg 2 p 1 sätestatud kvalifitseeriva objektiivse koosseisutunnusega. Kuigi KarS § 266 lg-s 1 sätestatud väärtegu eeldab subjektiivse koosseisu puhul vaid ettevaatamatust, peab KarS § 266 lg 2 p 1 sätestatud kuriteo puhul vastavalt KarS § 15 lg 1 tuvastama vähemalt kaudse tahtluse kõigi objektiivse koosseisu asjaolude osas. Vastavalt KarS § 2 lg-le 2 peab KarS § 266 lg 2 p-s 1 sätestatud kuriteo koosseisu esinemise tuvastamiseks esinema ka teo õigusvastasus ja toimepanija süü.

Käesoleva magistr töö raames on uuritavaks koosseisuks just eluruumi sissetungimine ehk KarS § 266 lg 2 p 1 sätestatud kuritegu, sest uuritavate asjaolud puudutavad just kinnisasja elamispinnana kasutamisest tulenevaid spetsiifilisi aspekte.

1.3 Uuritavad kuriteo koosseisud perevägivalda kontekstis

Ahistava jälitamise (KarS § 157³) ja eluruumi sissetungimise (KarS § 266 lg 2 p 1) kuritegude puhul esineb juhtumeid, mille osapoolteks on isikud, kellel on ühised lapsed või kes on minevikus jaganud ühist elamispinda. Sellises situatsioonis võivad põrkuda kriminaalmenetluse käigus konflikti osapoolte huvid. Seejuures ei ole aga, erinevalt võõraste isikute vahel aset leidnud juhtumitest, üksteisest täielikult eemaldumine võimalik. Ühiste lastega osapoolte vahel juhtumite puhul iseloomustavad osapoolte vahelist suhtlust näiteks lapsevanemate õigus ja kohustus teostada lapse hooldusõigust (PKS § 116 jj, § 145), ülalpidamiskohustust (PKS § 96 jj) või õigus korraldada suhtlust mõlema vanemaga (PKS § 143). Ühise endise elamispinna puhul, mida isikud jagavad ka

⁴³ RKKK 19. aprilli 2011 a. otsus 3-1-1-23-11 p 10.

⁴⁴ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 848.

⁴⁵ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 847-848.

⁴⁶ Sootak ja Pikamäe 2021, lk 851 ja Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 347.

⁴⁷ Asjaõiguse seadus - RT I, 17.03.2023, 57

juriidiliselt, võivad osapooled üksmeele puudumisel soovida siiski lahendada erimeelsusi kohtuväliselt, mis eeldab omavahelist suhtlust vähemalt sidevahendite teel. Osapoolte huvide põrkumine võib sageli toimuda viisil, mida on võimalik näha ebaõnnestunud paarisuhte loogilise lõpptulemusena, mille puhul mõlemad osapooled eelduslikult kannatavadki emotsionaalselt, majanduslikult või muul viisil isikute õiguste riive näol. Seevastu on õiguskirjanduses perevägivalda kontekstis peetud probleemseks olukorda, mille puhul on perevägivaldaohver ühtlasi perevägivalda süüdlane ning ei suudeta eristada seda, kes vajab peretüli puhul kaitset⁴⁸. Magistritöö autor peab sellest tulenevalt vajalikuks analüüsida uuritavaid kuriteokoosseise potentsiaalse perevägivalda esinemise vaatenurgast. Seejuures on magistritöö puhul eelkõige lähtutud paarisuhte situatsioonist. See ei tähenda aga, et uuritavad asjaolud ei võiks esineda ühtlasi näiteks vanema ja lapse vahelises suhtluses, mille puhul on elatud ühisel elamispinnal ning seejärel jäetud elamispind vaid ühe osapoolte kasutusse. Järgnevates peatükkides esitatud analüüsi puhul ei ole aga teistsugusele isiklikule seotusele omaste asjaoludega arvestatud (näiteks vanema ja lapse vahelise situatsiooni puhul asjaoluga, et laps on veel alaealine), seega järeldused ei pruugi olla teist liiki isikliku seotuse situatsioonides kohaldatavad.

Lähisuhtevägivald ja perevägivald on eestikeelses terminoloogias sünonüümidenä kasutusel olevad terminid⁴⁹. Magistritöö puhul on läbivalt kasutatud terminit „perevägivald“, sest valdava osa magistritöö raames uuritavate situatsioonide puhul tegemist vägivallajuhtumitega, mille puhul kannatanu vastab Eesti ohvriabiseaduse perevägivalda definitsioonile. Kriminaalmenetlusega soenduvate dokumentide ja registreeritud vägivallajuhtumite statistika puhul on kasutusel termin „lähisuhtevägivald“, kuigi lähisuhtevägivalda Eesti seaduste tasandil defineeritud ei ole. Terminite võimalikku sisulist erinevust ei ole käesoleva magistritöö puhul arvesse võetud ning juhul, kui tulenevalt kajastatava informatsiooni päritolust ja originaaltekstist on viidatud terminile „lähisuhtevägivald“, ei viita termin teistsugusele olukorrale kui perevägivalda kontekstis uuritavad situatsioonid. Eesti ohvriabiseaduse⁵⁰ perevägivalda definitsioon on vastavalt seaduse § 4 lg-le 5 järgmine: „Perevägivalda ohver käesoleva seaduse tähenduses on isik, kes on kogunud füüsilise, seksuaalse, psüühilise või majandusliku vägivalda akte perekonnas või kooselus või endise või praeguse abikaasa või partneri poolt, sõltumata sellest, kas vägivallaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas.“ Sõnastus kajastub ka Justiitsministeeriumi veebilehel⁵¹ ning omab

⁴⁸ Pettai, I, Kaugia, S., Narits, R. Perevägivalda juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal - *Juridica* 2015/9. lk 658

⁴⁹ Perevägivald. Justiitsministeerium - <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/perevagivald> (Kasutatud 16.04.2024).

⁵⁰ Ohvriabiseadus - RT I, 06.01.2023, 1

⁵¹ Perevägivald. Justiitsministeerium.

ühiseid jooni nii Maailma Terviseorganisatsiooni poolt sõnastatud lähisuhte vägivalla definitsiooni⁵² kui Istanbuli konventsiooni⁵³ artikli 2 punktis b sõnastatud perevägivalla definitsiooniga. Definitsioonis kajastuvad ka perevägivalla üks võimalikest alajaotustest ehk jaotus füüsiliseks, vaimseks, seksuaalseks ja majanduslikuks vägivallaks, millist kajastab veebilehel muuhulgas Maailma Terviseorganisatsioon⁵⁴. KarS § 121 lg 2 p 2 kontekstis on Riigikohus defineerinud terminit „lähisuhe“ selle kaudu, et lähisuhe on tegelik sotsiaalne ja enamasti ka emotsionaalne side isikute vahel, mis tugineb nt vastutuse jagamisele, üksteisele toetumisele ja usaldusele ning on sidunud lähisuhte sotsiaalse turvatunde loomise ja kindlustamisega⁵⁵. Seejuures on Riigikohtu praktika kohaselt kehtiv eeldus, et lähisuhe saab otsa ühe abielu või kooselu tegeliku lõppemisega ning alles sõltuvalt asjaoludest võib lähisuhe jätkuda ka pärast lahkuminekut⁵⁶. See tähendab, et perevägivalla ja karistusõigusliku lähisuhte terminite sisu ei ühti, kuid karistusõiguslik lähisuhte definitsioon mahub perevägivalla definitsiooni piiresse. Magistritöö raames uuritavate situatsioonide valik ei ole piiratud ühegi konkreetse eelnevalt kirjeldatud definitsiooni põhjal. Selle asemel on uuritavate juhtumite hulka hõlmatud kõik ühise elamispinna ja ühiste laste kaudu seotud osapoolte vahelised ahistava jälitamise või eluruumi sissetungimise juhtumid, mille puhul osapoolte isiklikust kestvast või lõppenud lähedasest suhtest tulenev seotus võib mõjutada osapoolte käitumist ja olukorra õiguslikku tõlgendamist, võttes paralleelselt arvesse ka võimaliku perevägivalla esinemist.

1.4 Asjaolude esinemine praktikas

Magistritöö koostamisel oli soov tuua lisaks kohtupraktikast nähtuvatele näidetele ka näiteid konkreetsete kuriteoadete sisu põhjal, mille osas ei alustatud kriminaalmenetlust, et anda ülevaadet ka nendest juhtumitest, mille puhul on õiguskaitseasutuste poole pöördutud, kuid mille puhul ei ole tuvastatud siiski kriminaalmenetluse alust. Enamike kuriteoadete osas andmeid talletava asutusena ei olnud Politsei- ja Piirivalveametil selliste andmete avaldamiseks võimalust. Takistuse ületamiseks on magistritöö autor konstrueerinud käesolevas peatükis hüpoteetilised osapoolte ühise elamispinna ja ühiste lastega seonduvad ning juhtumi õiguslikule hinnangule mõju

⁵² Intimate partner violence. Maailma Terviseorganisatsioon - <https://apps.who.int/violence-info/intimate-partner-violence/> (Kasutatud 20.04.2024).

⁵³ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise euroopa nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2,

⁵⁴ Intimate partner violence. Maailma Terviseorganisatsioon.

⁵⁵ RKKK 09. märtsi 2020 a. otsus nr 1-19-3377/32, p-d 9-10 ja RKKK 06. detsembri 2023 a. otsus nr 1-21-4285, p 21.

⁵⁶ RKKK 09. märtsi 2020 a. otsus nr 1-19-3377/32, p 11 ja RKKK 06. detsembri 2023 a. otsus nr 1-21-4285, p 21.

avaldavad asjaolud. Ahistavale jälitamisele ja eluruumi sissetungimisele viitavate juhtumite osas antavat õiguslikku hinnangut võivad osaliselt mõjutada ühised asjaolud. Hüpoteetiliste situatsioonide loetelu ei ole seega jagatud kuriteokoosseisudele vastavalt kaheks, vaid loetletud asjaolud on järgnevalt uuritavad kas mõlema või vaid ühe uuritava kuriteokoosseisu raames. Situatsioonide konstrueerimisel on lähtutud läbitöötatud kohtupraktikast ning autoripoolsetest eeldustest selle kohta, millised ühiste laste ja ühise elamispinnaga seonduvad asjaolud võivad täiendavalt olukorra õiguslikku hinnangut mõjutada.

Analüüsitavad asjaolud, mis võivad mõjutada õiguslikku olukorda on:

- 1) kannatanu elamispind on kantud rahvastikuregistrisse toimepanija elukohana, kes on juhtumi eel elamispinnalt välja kolinud;
- 2) kannatanu on ainuisikuliselt kinnisasja omanik, üürnik muul õiguslikul alusel kinnisasja seaduspäraselt valdav isik, kuid toimepanija käes on kinnisasja võtmed;
- 3) kannatanu on ainuisikuliselt kinnisasja omanik, üürnik muul õiguslikul alusel kinnisasja seaduspäraselt valdav isik, kuid toimepanija vallasasi asub kunagisel ühisel elamispinnal või isiku valduses, kelle osas tegu toime pandi;
- 4) Paarisuhte lõppedes on osapoolte endise ühise elamispinna osas määratud kinnisasja kasutuse kord;
- 5) osapooltel on ühine laps, kelle osas (on /ei ole) tsiviilõiguslikult lahendatud suhtluskorra ja hooldusõigusega seonduvad küsimused;
- 6) osapoolte vahet toimub juhtumi ajal vastastikune suhtlus või nad on kestvas paarisuhtes;
- 7) tegude vastastikune toimepanemine;
- 8) varasem toimepanijapoolne vägivald.

Loetletud asjaolude esinemine on aluseks uurimisküsimustele vastamisel ning hüpoteesidele ja uurimisküsimustele vastuste andmisel magistritöö kokkuvõttes on viidatud antud loetelu vastavatele punktidele.

2 Ühiste laste või ühise elamispiiriga lõppenud või kestva paarisuhte partneritega seotud ahistava jälitamise juhtumid ning ahistava jälitamise situatsioonis aset leidva käitumise võimalikud põhjused

2.1 Ühiste laste või ühise elamispiiriga lõppenud või kestva paarisuhte partneritega seotud ahistava jälitamise juhtumid kohtupraktikas

2.1.1 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - koosseisupärane teobjekt

Ahistava jälitamise kuriteokoosseis ei ole sõnastatud kriteeriume koosseisupärase teo objekti tuvastamiseks. Seoses osapoolte isikliku seotusega, on kohtupraktikas korduvalt esitatud väiteid, mille kohaselt süüdistatava kaitsja hinnangul ei ole tegemist koosseisupärase teoga, kuna süüdistatava ja kannatanu suhtlus toimus ühise lapsega seondult. Vandeadvokaadi abi Kristjan Lee on varasemalt viidatud magistratöös kajastanud piirangut ahistava jälitamise kohaldamisel alaealisest lapsest kannatanu ja lapse vanemast toimepanija puhul, mis juhul võib vastutus olla välistatud tulenevalt PKS-st nähtuvatest õigustest ja kohustustest, kuid jäänud seisukohale, et koosseisu kohaldamise piirangu võib välistada vastavate õiguste vanemalt äravõtmine⁵⁷. Süüdistatavate kaitsjate poolt on apellatsioonmenetlustes süüdistatava ja kannatanu isiklikule seotusele viidatud viisil, mida on ringkonnakohus käsitlenud teobjekti sobivuse kahtluse alla seadmisenä.

Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuar 2021.a otsus kriminaalasjas 1-20-4443:

Kriminaalasja apellatsioonmenetluses esitas kaitsja ahistavas jälitamises süüdistatava isiku kaitseks argumendi, et kannatanu oli süüdistatava lapse ema ning suhtlus toimus ühise lapsega seoses, millest tulenevalt ei ole täidetud ahistava jälitamise koosseis. Ringkonnakohtu seisukoht apellatsioonis esitatud argumendi osas oli järgmine: „...Antud juhul ei ole oluline, et kannatanu näol on tegemist ühise lapse emaga, kuna ühine laps ei anna mingit õigust peale suhte lõppemist sekkuda isiku eraellu ning ei ole vastutust välistavaks asjaoluks. Kaitsja selliste seisukohtadega nõustumise korral ei saaks endine sõber, kolleeg, elukaaslane, naine, tuttav vms isik olla kannatanuks KarS § 157³ mõttes. Antud koosseis ei näe ette, et tegu peab olema suunatud võõra isiku vastu, vaid koosseis kaitseb kõiki isikuid, kelle vastu on suunatud korduvad või järjepidevad teod (kontakti otsimine, jälgimine või muul viisil eraellu sekkumised), mis on isiku tahte vastased ning mis hirmutavad, alandavad või häirivad oluliselt isiku eraelu. Karistusseadustiku muutmise

⁵⁷ Lee 2019, lk 79-80.

eelnõu seletuskirjas on seadusandja üheselt selgitanud, et lisaks füüsilisele vägivallale tuleb tähelepanu pöörata ka mitut liiki vaimsele vägivallale. Üks selline viis on pidev ühenduse võtmine või ka lihtsalt teadaandmine, et inimest jälgitakse.⁵⁸

Samasisuline hinnang teo objekti nõuetele on Tallinna Ringkonnakohtu poolt antud ka kriminaalasjas 1-21-5794, mille puhul leidis ringkonnakohus täiendavalt, et ka toimiv abielu ei tähenda seda, et KarS § 157³ lg 1 kohaldamine on välistatud⁵⁹.

2.1.2 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - teokirjeldusele vastav tegu

Ahistava jälitamise koosseisu tuvastamise puhul tõstatub küsimus, kas lapsega kohtumise või suhtlemise soov võib kujutada endast KarS § 157³ lg 1 koosseisupärast tegu ehk kannatanuga (ühise lapse vanem või muu hooldusõiguslik isik, kes viibib koos lapsega) kontakti otsimist, tema jälgimist või tema eraellu sekkumist. Magistritöö autori hinnangul võivad küsimusi tekitada eelkõige kontakti otsimise või eraellu sekkumise alternatiivid. Mõlema alternatiivi puhul võib leida aset olukord, kus toimepanija eesmärgiks võib olla nii ühise lapsega kontakti saamine ja tema elust osa olemine, kuid seejuures soov saada osa kas varasemast elust (ehk näiteks kunagisest paarisuhtest kannatanuga) või omada lapse elust ülevaadet kannatanu elu kohta informatsiooni saamise kaudu.

Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus 1-21-5794:

Süüdistatavale esitati kriminaalasjas süüdistus ahistavas jälitamises (KarS § 157³ lg 1) ja eluruumi sissetungimises (KarS § 266 lg 2 p 1), millest mõisteti süüdistatav Harju Maakohtu ja Tallinna Ringkonnakohtu otsuste põhjal süüdi vaid ahistavas jälitamises. Ahistava jälitamise koosseisupäraste tegude tuvastamisel analüüsis ringkonnakohus järgnevaid magistritöö raames tähtsust omavaid teemasid: (1.) Toimepanija poolt kannatanu uue kaaslasega kontakti võtmine kui ahistava jälitamise tegu; (2.) Abielu säilitamise ja päästmise eesmärk ja ühise hooldusõiguse teostamine ahistava jälitamise toimepanemise ajal; (3.) Pikaajalise teoprovokatsiooni esinemine ahistava jälitamise toimepanemisel.⁶⁰

Loetletud argumentidest puudutab magistritöö autori hinnangul täies ulatuses koosseisupärase teo tuvastamist esimene punkt. Teise punkti puhul võivad puudutada asjaolud magistritöö autori hinnangul nii objektiivset kui subjektiivset koosseisu. Kuivõrd ringkonnakohtu lahendis oli

⁵⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-4443, p 7.1.

⁵⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 15.

⁶⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 4.

analüüsitud väidet objektiivse koosseisu juures, on vastavad asjaolud ja seisukohad esitatud käesolevas alapunktis. Kolmas punkt puudutab terviklikult ahistava jälitamise kuriteo tagajärje objektiivset omistamist ehk analüüs on esitatud vastavas magistritöö alapeatükis.

Kannatanu uue elukaaslasega kontakti võtmist sõnumite ja kirjade kaudu tõlgendas ringkonnakohus inimese häirimisena muul viisil ehk koosseisupärase ahistava jälitamise teoalternatiivina. Ringkonnakohus selgitas, et KarS § 157³ lg 1 võib hõlmata endas ka juhuseid, kus inimese ahistamine seisneb hoopis kolmanda isikuga mingisuguse teist mustava või häiriva teabe jagamises⁶¹. Selle järelduse puhul peegeldab ringkonnakohus ka vastava seaduseelnõu seletuskirjas⁶² väljendatud selgitust, mille kohaselt on ahistava jälitamise teoalternatiivina tõlgendatavad ka teod, mille puhul on tegu vahetult suunatud mõne teise isiku kui kannatanu suunas, kuid mille kaudu mõjutatakse kannatanut.

Apellandid (süüdistatav ja tema kaitsja) olid esitanud argumendi, et süüdistatavat ei ole võimalik KarS § 157³ lg 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos süüdi mõista, sest tema eesmärgiks oli abielu päästmine ning ahistavaks jälitamiseks ei saa pidada seda, kui süüdistataval on kannatanuga samadesse kohtadesse ilmumiseks hoopis teised põhjused. Apellandid tõid võimaliku alternatiivse põhjusena välja soovi veenduda laste heaolus ning veeta lastega koos aega. Ringkonnakohus oli seisukohal, et ühepoolsed katsed abielu päästa, ka ühiste laste olemasolul, võivad täita ahistava jälitamise objektiivse koosseisu.⁶³

Tallinna Ringkonnakohtu 17. mai 2022 a. otsus 1-21-2043:

Kriminaalasja osapooltel oli maakohtu otsuse tegemise ajal üks ühine 3-aastane laps ning lapsega suhtlemise kord oli reguleeritud kohtu poolt⁶⁴. Apellatsioonis esitatud väidete kohaselt oli saadetud kirjade puhul tegemist vastureaktsiooniga kannatanupoolsele manipuleerimisele ja lastega suhtlemise piiramisele ning et süüdistatava teod ei vasta koosseisupärasele teole, sest tegudel puudus hirmutav iseloom. Ringkonnakohtu seisukoht kõnealusele apellatsiooni argumendile on järgnev: "Ringkonnakohtu arvates on maakohus otsuses (KoTo tlk 182) õigesti järeldanud, et XX tegevus oli tingitud lihtsast tõsiasjast: teda häiris, et kannatanu on oma eluga edasi liikunud ning seega tegi XX kõik endast oleneva, et kannatanu ei saaks oma igapäevaelu rahulikult jätkata. Apellant viitas küll XX selgitustele selle kohta, et viimane saatis kirju, sest W manipuleeris ja piiras tema suhtlust lastega: kui kannatanu oli vihane või solvunud, siis tal ei lubatud lapsi näha ja sel põhjusel toimus suhtlus kirja teel. Kahtlemata on PKS järgi isal õigus ja ka kohustus osaleda oma

⁶¹ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus 1-21-5794, lk 29.

⁶² Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108 – Eelnõu seletuskiri 385 SE, lk 13.

⁶³ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus 1-21-5794, lk-d 4, 16, 30.

⁶⁴ Harju Maakohtu Tallinna Kohtumaja otsus kriminaalasjas 1-21-2043, lk 19.

lapse kasvatamisel, kuid laste hooldusõigust puudutavad küsimused lahendatakse siiski KOV lastekaitse spetsialistide kaasates või kohtus, mitte lapse emale massiivselt mõnitavaid, alandavaid ja häirivaid sõnumeid saates.”⁶⁵

Kohtulahendi põhjendustest on võimalik järeldada seda, et ringkonnakohtu hinnangul olukorras, mille puhul teine lapse hooldusõigust omav isik (antud juhul kannatanu) ei ole ahistava jälitamise toimepanija silmis koostööaldis lapsega suhtlemise korraldamisel, siis asjaolu ei muuda toimepandud teo olemust viisil, mis välistaks tingimata tegude kvalifitseerimise KarS § 157³ lg 1 järgi. Ringkonnakohtu seisukoha valguses ei ole antud hinnangut situatsioonile, mille puhul toimepanija võtaks kannatanuga tahtevastast sageli ühendust, olemata seejuures konkreetselt alandav, hirmutava kõneviisiga või muul moel häiriv peale asjaolu, et ta keeldub kontakti võtmise lõpetamist vastavalt kannatanu soovile. Endiste elukaaslaste või ühiseid lapsi omavate isikute vaheliste konfliktisituatsioonide puhul võib taoline situatsioon kujuneda häirivaks, tulenevalt näiteks soovist liikuda eluga edasi ja leida endale uus kaaslane või soovist varasemat suhet võimalikult suures ulatuses unustada, et tagada enda vaimne heaolu. Selles olukorras võib tõstatuda küsimus, kas ühiste laste teise vanemaga pidevalt kontakti otsimine laste kohta informatsiooni saamise või kontaktis olemise ettekäändel, olemata seejuures silmapaistvalt häiriv, alandav või hirmutav, võib mingitel tingimustel täita olulise häirimise kui koosseisupärase tagajärje. Antud seisukoha puhul näib oluliseks elemendiks olevat sõnumite alandav või häiriv esitusviis ja sõnumite rohkus, kuna kontakteerumise viisi on ringkonnakohtus põhjalikult kirjeldatud. Kohtulahendist ei nähtu selgitusi selle kohta, kas etteheidetav oli üleüldse sage kontakti otsimine (või eraellu sekkumine ja jälgimine) või muutis kuriteona kvalifitseeritavaks teoks toimepanija teod alles tegude võtmise viisi ja olemus ehk selle tegevuse erakordselt alandav või häiriv viis.

2.1.3 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - tahtevastast

Eelnevalt on viidatud ringkonnakohtu seisukohale, mille järgi on oma abikaasa ahistav jälitamine KarS § 157³ lg 1 järgi võimalik, ja ka toimiv abielu ei tähenda seda, et KarS § 157³ lg 1 kohaldamine on välistatud ning et abielus olemine ei tähenda seda, et ühel osapoolel on õigus sekkuda teise poole eraellu ⁶⁶. Seega tahtevastast on võimalik käitumise osas antud ringkonnakohtu seisukoha valguses magistritöö autori hinnangul tuvastada ka olukorras, kus inimesega suhtlemine iseenesest ei ole kannatanu jaoks tahtevastane. Magistritöö raames on oluline

⁶⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 17. mai 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-2043, lk 6 ja 14.

⁶⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 15.

anda hinnang sellele, kui ahistava jälitamise osas kuriteoteate teinud isik või kannatanu on soovimatule kontakti otsimisele vastanud.

Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsuses kriminaalasjas 1-19-1883:

Kuigi antud hinnang ei antud konkreetselt teo tahtevastasuse tuvastamise raames, on Tartu Ringkonnakohus väljendanud 16. aprilli 2020 a. otsuses seisukohta, mille kohaselt ei paneks isik toime tegu, mida ta peab õigusvastaseks⁶⁷. Magistritöö autori hinnangul ei pruugi eluliselt selline järeldus igas situatsioonis paika pidada, kuid isiku käitumine võib kirjeldada sellest olenemata seda, kas mingil viisil suhtlemine oli kannatanu jaoks aktsepteeritav käitumine või mitte. Seega juhul, kui kannatanu väidab, et tegu oli tema jaoks tahtevastane, kuid tema käitumises väljendus toimepanijaga sarnast käitumist, oleks asjakohane kontrollida ütluste usaldusväärsust kannatanu poolse käitumise põhjuste kohta selgituste uurimise kaudu.

Praktikas võib arutelu tõstatada kontakti otsimine (või mingil juhul muu eraellu sekkumine), mille puhul kannatanu vastab teo toimepanija kontakti otsimisele kas aeg-ajalt või igakordselt või suhtub toimepanija pöördumistesse erinevalt. Näiteks mingil kellaajal või mingil teemal pöördudes on kannatanu nõus toimepanijaga suhtlema, kuid teises kontekstis mitte. On võimalik, et sellise situatsiooni puhul ei saa tuvastada toimepanija tahtlust, kuid ühtlasi ei ole välistatud olukord, mille puhul toimepanija ise kinnitab, et teadis ja seadis eesmärgiks selle, et kontakteerub kannatanuga tahtevastaselt. Antud küsimus väljub konkreetselt magistritöö uuritavate asjaoludega seotud situatsioonide piirest, kuid omab seost ühiste laste tõttu või muul põhjusel kestvalt aktiivselt suhtlevate osapoolte vahelise konfliktiga. Olles sunnitud või soovides suhelda oma laste teise vanemaga, võib teise vanema isiklikust suhtlusest huvitatuse puhul leida aset olukord, mille puhul toimub pikem vastastikune vestlus päevasel ajal, kuid toimepanija saadab sageli näiteks 10 sõnumit öhtusel ajal või öösel, millele kannatanu ei vasta. Võimalik on ka olukord, mille puhul on kannatanu olnud nõus suhtlema toimepanijaga ühe suhtluskanali kaudu, kuid toimepanija kontakteerub temaga teistel viisidel (näiteks helistab tema töökohta või kirjutab kannatanule SMS-e, kui varasemalt on lepitud kokku lastega seonduv suhtlus e-kirjade teel). Magistritöö autori hinnangul võib tahtevastasuse tuvastamisel osutada otsustavaks hinnang kannatanu ütluste usaldusväärsusele, kuivõrd tegemist on eelkõige subjektiivse ja kannatanu enda poolt hinnatava tunnusega. Kui kannatanu käitumine tegude toimepanemise ajal ei ühti kannatanu hilisema hinnanguga tahtevastasuse osas, võib tõstatada küsimus kannatanu ütluste usaldusväärsuse osas, mis puudutab teo tahtevastasust toimepanemise ajal. Magistritöö autori hinnangul võiks esmalt lähtuda sellest, kas kannatanu on väljendanud toimepanijale temapoolse kontakti otsimise tahtevastasust. Kui

⁶⁷ Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883, p-d 4, 48.

tahtevastane on vaid mingil kindlal viisil või vahendi kaudu kontakti otsimine, siis oleks vaja anda hinnang sellele, kas nähtub tahtevastasuse väljendamine just sellise kontakti otsimise puhul nagu aset leidis. Olukorras, kus kannatanu on mingitel hetkedel vastanud toimepanijapoolsele kontaktivõtmisele, võivad osutada asjakohaseks ka kannatanu selgitused selle kohta, mis põhjusel kannatanu vastas kontakti otsimisele vastusuhtlusega ja millest tulenevalt võis sellest olenemata olla toimepanija tahtevastasusest teadlik.

2.1.4 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - koosseisupärane tagajärg

Ahistava jälitamise kuritegu eeldab tagajärjena kannatanule hirmu, alandatuse või olulise häirituse põhjustamist. Tagajärje vastavus kuriteokoosseisus sätestatule on sätte tõlgendamisel omandanud kohtupraktikas ja õiguskirjanduses täiendavaid kriteeriume, mis ei tulene seaduse sätte sõnastusest ega ka seaduse seletuskirjast. Magistritöö peatükis 1.1 on selgitatud seaduseelnõu seletuskirjast tulenevat tõlgendust ahistava jälitamise tagajärje esinemise kontrollimisel, mille kohaselt on tegemist kannatanust sõltuvalt hinnatava asjaoluga. Erinevaid tõlgendusi nähtub nii kohtupraktikast kui õiguskirjandusest selle asjaolu osas, et millisel viisil on lisaks kannatanu subjektiivsele kogemusele vaja tagajärge täiendavalt hinnata objektiivse kõrvaltseisja või mõistliku inimese vaatepunktist. Samuti selle osas, kuidas sisustada erinevaid tagajärjealternatiive.

Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020. a otsus kriminaalasjas 1-19-6014:

Tallinna Ringkonnakohus oli ühise lapsega seonduva ahistava jälitamise kriminaalasja lahendamise puhul seisukohal, et kui on tuvastatud, millal kannatanu tundis ennast subjektiivselt häirituna, ei ole asjakohane tugineda keskmise mõistliku inimese (objektiivse kõrvaltseisja) kontrollskeemile⁶⁸, mida on Riigikohtu praktikas peetud üheks kriteeriumiks ähvardamise kuriteo (KarS § 120) koosseisupärase tagajärje – ähvarduse täideviimise kartuse – tuvastamise eelduseks⁶⁹. Ringkonnakohtu seisukohast nähtub, et vaid objektiivse kõrvaltseisja hinnangust lähtumine on asjakohane vaid subjektiivse häirituse piiri tuvastamatusel⁷⁰.

Mõistliku inimese standardist lähtumise vajadusele on viidanud ka Viru Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Kaidi Kahu 2018. aastal väljaandes Õiguskeel avaldatud artiklis. Ta on artiklis toonud täiendavalt välja, et mõistlikkuse kriteeriumi kõrval ei tohi unustada kannatanu subjektiivset

⁶⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-6014, p 13.

⁶⁹ RKKK 21. oktoobri 2011 a. otsus kriminaalasjas 3-1-1-59-11 p 9.1-9.2

⁷⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-6014, p 13.

perspektiivi ehk hinnata tuleb olukorda selle põhjal, kas olukord oleks olnud mõistliku inimese jaoks kannatanuga võrdses olukorras oluliselt häiriv.⁷¹ Valdavalt leidubki ringkonnakohtute praktikas seisukohta, mille puhul hindavad ringkonnakohtud tagajärje koosseisupärasust mõistliku inimese standardi põhjal⁷².

Lääne Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Eliisa Sommer on avaldanud 2018. aastal artikli, milles väljendab seisukohta, et tulenevalt Istanbuli konventsiooni vastavast sättest (art 34) ning selle seletuskirjast, on ahistava jälitamise kriminaliseerimisel peetud koosseisupärase tagajärjena silmas eranditult turvatunde mõjutamist, mis on kas hirmutav või alandav⁷³. Viidatud hirmutunde kohustuslikkuse nõudele leidub ringkonnakohtute praktikas ka vastanduvaid seisukohti⁷⁴ ning vastanduvat tõlgendust on hirmutunde või alandatuse tuvastamise kohustuslikkuse osas väljendanud ka vandeadvokaadi abi K. Lee eelnevalt viidatud 2019. aastal kaitstud magistritöös⁷⁵. Ringkonnaprokurör E. Sommeri teemakäsitluse ühe ajendina on artiklis toodud välja vajadus leida piire sätte tõlgendamisel, eesmärgiga vältida sätte liigselt laia tõlgendust, mis loob ohu, et riigi karistusvõim muutub ülemääraseks⁷⁶. Käesoleva magistritöö autor nõustub viidatud probleemi olulisusega ühiste laste või endise ühise elamispiiriga endiste paarisuhtepartnerite vahel aset leidvate juhtumite kontekstis. Artiklis avaldatud tagajärjealternatiivide tõlgendusel on magistritöö autori hinnangul aga probleemkohti. Esiteks ei kajasta seisukoht põhjalikke vastuväiteid ega selgitust vastuolule Eesti karistusseadustiku eelnõu seletuskirjaga, milles on konkreetselt madalama hirmutundlikkuse näitel põhjendatud alternatiivsete tagajärgede, seehulgas olulise häirimise, lisamist seaduse sõnastusse. Artiklis on toodud välja põhjus, et teo „ähvardava“ käitumisena sõnastamise vältimine võis tuleneda vajadusest eristada kuriteokoosseisu ähvardamise kuriteost (KarS § 120). Seevastu ei ole ammendavalt põhjendatud seaduse sõnastusse „muu olulise häirimise“ alternatiivi lisamist. Kolmandaks viitab tõlgendus järeltulele nagu piiraks antud juhul välislepingud Eesti seadusandjat ka ilma konkreetse keelu sätestamiseta. Artiklis viidatud Istanbuli

⁷¹ Kahu, K. Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud problemaatikast - Õiguskeel 2018/2, lk 5.

⁷² Nt. Tartu Ringkonnakohtu 18. aprilli 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-18-7777, p 20; Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-3231, p 11 ja Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2021. aasta otsus kriminaalasjas 1-20-5259, p 58; Tallinna Ringkonnakohtu 14. juuni 2021. a. otsus kriminaalasjas 1-20-2203, p 8 ja Tallinna Ringkonnakohtu 19. veebruari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4428, lk 11; Tartu Ringkonnakohtu 18. aprilli 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-18-7777, p 20.

⁷³ Sommer 2018, lk 539.

⁷⁴ Nt. Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-4443, p 7.2; Nt. Tallinna Ringkonnakohtu 19. veebruari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4428, lk 12; Tartu Ringkonnakohtu 18. aprilli 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-18-7777, p 20.

⁷⁵ Lee 2019, lk 81.

⁷⁶ Sommer 2018, lk 537.

konventsiooni artikkel 24 sätestab nõude kriminaliseerida hirmu tekitav jälitamine, kuid tugevama kaitse tagamise keeldu sättes, Istanbuli konventsioonis ja selle seletuskirjas ega Eesti põhiseaduse tõlgendustes ja karistusõiguse põhimõtetes ei esine. Antud juhul on Eesti seadusandja loonud välislepingu nõuetele vastava⁷⁷, kuid lepingu nõuetest laiema kohaldamisalaga sätte. Istanbuli konventsioon on välisleping PS § 123 tähenduses, millele vastavalt on konventsioon küll seadusest hierarhiliselt kõrgemal postitsioonil, kuid tugevama kaitse loomise keelule konventsiooni artikkel 24 ei viita.

Järgnevalt viidatava ringkonnakohtu otsuse puhul on oluliselt häirimist käsitletud tagajärjealternatiivide loetelu puhul üldterminina⁷⁸, millisel mõistab tagajärjealternatiivide loetelu ka magistriltõõ autor. Seoses ahistava jälitamise kuriteo koosseisupärase tagajärje tuvastamisega on magistriltõõ autor seisukohal, et mõistliku inimese kriteeriumist lähtumine on asjakohane. Seejuures on oluline, et osapoolte, eelkõige isiklikult seotud osapoolte (näiteks paarisuhteparnterite) käitumise ja kogemuse osas tehtavad järeldused põhinevad piisaval alusel, mis tuleneb konkreetse juhtumi asjaoludest ning võtab arvesse ka võimaliku varasema muuliigilise vägivalda esinemist osapoolte vahel. Põhjalikumad selgitused osapoolte isikliku suhte arvesse võtmise olulisuse kohta on esitatud magistriltõõ peatükkides 2.3 ja 4.2.2.

Tartu Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2021. a otsus kriminaalasjas 1-19-4802:

Ringkonnakohus leidis, et ahistava jälitamise koosseisupärase tagajärje tuvastamisel on vaja hinnata tagajärje keskmise kõrvaltseisja vaatepunktist, et hirmutunde tekitamise puhul peab arvestama kannatanu ähvardamise esinemist ning seadis kannatanu alandatuse tunde tuvastamise standardiks kellegi (inim)väärikuse vähendamist ja/või kellegi häbistamist ilma igasuguse ratsionaalse pinnaseta. Alandatuse tunde tuvastamisel pidas ringkonnakohus ebasobivateks tegudeks kellelegi kolmandale tõe mittevastavalt millegi ebameeldiva rääkimisega nagu seda on ringkonnakohtu hinnangul näiteks kannatanu nimetamine ebakompetentseks või väide, et tal on psüühikaprobleemid, olukorras, kus väited ei vasta tõe ning tuues sobiva teo näitena välja olukorra, kus süüdistatav on valanud kannatanu värviga üle.⁷⁹ Ringkonnakohtu tõlgendusest peegeldub magistriltõõ autori hinnangul tegude ja tagajärjealternatiivide sidumine objektiivse kriteeriumi järgi, mis loob objektiivse standardi inimestevahelistes suhetes kehtivate reeglite kohta, mida ahistava jälitamise koosseis on ettenähtud kaitsma. Tõlgenduse põhjal jääb mulje, et

⁷⁷ Uus, H. Istanbuli konventsiooni õiguskorda transfereerimisest Eesti, Soome ja Rootsi võrdluses. Magistriltõõ. Tartu 2022. Kättesaadav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/d7b48106-61a3-4d40-a450-32c5917b2755/content>. (Kasutatud 17.04.2024), lk 44-45.

⁷⁸ Tartu Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4802, p-d 106.

⁷⁹ Tartu Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4802, p-d 108-110.

tahtevastase kontakti võtmise ja eraellu sekkumise teo enda tulemusel ei ole objektiivselt põhjendatav KarS §-s 157³ sätestatud tagajärgede esinemine, vaid teod peavad oma olemuselt juba vastama kõrgematele standarditele.

Tallinna Ringkonnkohus on aga näiteks jaatanud kannatanut alandava tagajärje põhjustamist süüdistatava väite tulemusel, mille puhul süüdistatav kirjutas kannatanule sõnumis: „Juba 27 aastat vana ja pole tal ei meest ega lapsi pole perekonda pole oma korterit pole korralikku haridust ega töökohta“⁸⁰.

Käsitletud erisused ahistava jälitamise teoalternatiivide ja tagajärje tõlgendamise osas võivad osutada määravaks ka ühiste lastega isikute või (endiste) paarisuhtepartnerite vahel aset leidnud juhtumite puhul. Lapse heaolu tagamine hooldamise või lapsega suhtlemise kujul võib eeldada mingil tasemel kokkupuudet ja kursisolekut lapse teise hooldaja eraeluga, kuid osapoolte ja lapse õiguste kaitse tagamiseks peaks olema võimalik eristada olukorda, kui ühe osapoole huvi väljub lapse heaoluks vajalikest piiridest ja kujutab endast konkreetselt teise osapoolega kontakti otsimist või eraellu sekkumist ilma kasutegurita lapse heaolule. Eriti keeruliseks on olukord juhul, kui lapse hooldajad on pidevalt erineval meelel lapse heaolu küsimuste osas. Näiteks võib tekkida probleemne olukord sellest, kui lapse hooldusõigus on mõlemal vanemal ühiselt ja laps viibib teatud ajavahemiku tagant kordamööda mõlema vanema juures. Erimeelsuste puhul võib lapse üleandmisega teisele vanemale kaasneda pidev teise vanema poolne uurimine, sekkumine ja muretsemine või kritiseerimine seoses lapse heaolu ja lapse kasvatamisega. Paarisuhte puhul võivad erineda isikute arusaamad sellest, millisel viisil eraellu sekkumine on paarisuhte puhul aktsepteeritav ja kui osapoole jaoks on partneri käitumine tahtevastane, taandub küsimus teo ahistava jälitsamisena kvalifitseerumise osas teo ja tagajärje sobivusele KarS § 157³ lg 1 teo või tagajärje alternatiivina.

Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883:

Kohtuotsus puudutas naabrite vahel aset leidnud olukorda, mille puhul esines mitu kannatanut, kelle osas oli toimepanija poolt fotografeerimisi ja filmimisi toimunud kokku viiel korral ning mille puhul oli üks kannatanu ise asunud toimepanijat filmima. Ringkonnakohus oli järgmisel seisukohal: „Ehkki kriminaalasja materjalidest nähtub kannatanute häiritus, ei saa ringkonnakohtu hinnangul V. L käitumisest põhjustatud tagajärge pidada kannatanute oluliseks häirimiseks. Eelkõige ei veena kolleegiumit selles süüdistatu ülalkirjeldatud väheintensiivne käitumine. Siinkohal tuleb arvesse võtta ka asjaolu, et A.O. on asunud süüdistatavat samamoodi filmima ja pildistama, millega on vähemalt möönnud sellise käitumise tolerantsust. Vastasel juhul hoiduks kannatanu sellisest

⁸⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 28. jaanuari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-3231, lk 27.

käitumisest, mida ta ise õigusvastaseks peab. Isegi kui tuvastada kannatanute oluline häiritus, ei pea kolleegium seda V. L-le objektiivselt omistatavaks. Ringkonnakohtu jaoks ei ole veenev, et olles üle 20 aasta naabrid ning nentides, et üks naabriteks ongi järjepidevalt isemoodi käitunud, tekitab süüdistatavale käesoleva kriminaalmenetluse käigus tuvastatud etteheidetav käitumine naabritele karistamisväärset olulist häiritust.⁸¹ Antud otsusest nähtub ringkonnakohtu hinnang vastastikusele teo toimepanemisele, mille kohaselt tagajärje tuvastamist või tagajärje objektiivse omistamise tuvastamist võib mõjutada kannatanu poolt toimepanija teoga samasuguse teo toimepanemine toimepanija suhtes.

Kuna koosseisu kohaldamise osas Riigikohtu esitatud kriteeriumid puuduvad, ei esine ka ühiste laste ja endise ühise elamispinna kaudu seotud isikute vahel aset leidnud juhtumite puhul selgeid kriteeriume selle kohta, millistele eeldustele peab teo tagajärg täiendavalt vastama, kui kannatanu ütluste kohaselt tõi tegu kaasa hirmutunde, alandatus või muus vormis olulise häirituse. Objektiivse kõrvaltseisja kriteeriumi arvesse võtmine on küll üldiselt tunnustatud lähenemine ning kajastub ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes⁸², kuid ahistava jälitamise kontekstis kriteeriumi tõlgendamisel esineb ringkonnakohtute praktikas ja õiguskirjanduses erinevaid arusaamasid.

2.1.5 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - tagajärje omistamine naturaalse põhjuslikkuse alusel

Tagajärje omistamine põhjuslikkuse alusel eeldab esimese astmena kahest *conditio sine qua non* reegli aluse kontrollimist, kas tagajärg langeks ära teo mõttelisel kõrvaldamisel (naturalistik põhjuslikkus)⁸³. Põhjuslikkus peab põhjusliku seose tuvastamiseks olema tuvastatav ka erandjuhtudel, näiteks juhul, kui tagajärje toob kaasa kahe erineva inimese tegu. Kui tegemist on kumulatiivse põhjuslikkusega, mille puhul tegutsevad kaks isikut eraldiseisvalt viisil, mis vaid tegude koosmõjul toovad kaasa koosseisupärase tagajärje, võib saada jaatada naturalistlikku põhjuslikkust, kuid tuvastatav ei pruugi olla teo toimepanijate tahtlus⁸⁴.

Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020. a otsus kriminaalasjas 1-19-6014:

Kumulatiivse põhjuslikkuse küsimust analüüsis Tallinna Ringkonnakohtu 07. aprilli 2020. a kriminaalasjas 1-19-6014, mille puhul leidis ringkonnakohtu, et tuvastatav ei ole põhjuslik seos

⁸¹ Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883, p-d 4, 48.

⁸² Sootak ja Pikamäe 2021, lk 563.

⁸³ Sootak 2018, lk 210.

⁸⁴ Sootak 2018, lk 214-215.

kannatanu häirimise kui tagajärje kaasnemise osas olukorras, kus süüdistatav tegi lastekaitsele teateid lapse alakaalulisuse osas ning seejärel lastekaitsetöötaja teavitas teatest kannatanut, mis põhjustas kannatanule koosseisupärase tagajärje. Põhjendustes viitas ringkonnakohus LasteKS⁸⁵ § 27 lg-le 5, millest tuleneb kohustus mitte avalikustada abivajavast lapsest teatanud isikut ega teatamise fakti.⁸⁶ Magistritöö autori hinnangul võib antud asjaolu esineda ka situatsioonis, kus lapse teise vanemaga ühenduse võtmine on vältimatult vajalik, näiteks juhul, kui teated puudutavad võimalikku väärkohtlemist teise lapse vanema poolt viisil, mida ei ole võimalik kontrollida ilma teise vanemaga suhtlemiseta. Sellises situatsioonis võiks magistritöö autori hinnangul olla põhjuslik seos tuvastatav ning koosseisupärane tegu tuvastatav juhul, kui on tuvastatav ka süüdistatava tahtlus põhjuslikkuse ja tagajärje osas.

2.1.6 KarS § 157³ lg 1 objektiivne koosseis - tagajärje objektiivne omistamine teadliku eneseohustamise ja teoprovokatsiooni puudumise alusel

Objektiivset ehk normatiivset omistatavust kontrollitakse eesmärgiga tuvastada, kas isik on põhjutanud tagajärje oma vastutusalas oleva ja tema poolt valitsetava põhjuslikkuse ahelaga.⁸⁷ Asjakohaste objektiivset omistamist välistavate asjaoludena on järgnevalt analüüsitud teadlikku eneseohustamist ja teoprovokatsiooni.

Teadlikku eneseohustamist on Riigikohus defineerinud kui kannatanu enda ebakohast käitumist ning oma õigushüvede ohtu seadmist⁸⁸ ning tuvastanud teadliku eneseohustamise situatsioonis, kus kannatanu ise teadlikult ja vabatahtlikult otsustab kogeda teo tagajärje olukorras, kus temale kuulub otsustusvabadus ja teovalitsus⁸⁹. Teoprovokatsioon võib seisneda tahtlikus provokatsioonis ehk enda vastu suunatud ründe meelega ja eesmärgipäraselt esilekutsumises, et kahjustada teise isiku õigushüvesid näilise hädakaitseisundi kattevarjus. Ühtlasi võib olla tegu ka süülise provokatsiooniga, mille puhul isik põhjustab enda õigushüvede vastu suunatud ründe õigusvastase ja/või sotsiaaleetiliselt hukkamõistetava käitumisega, kuid põhjustava teo eesmärgiks ei ole ründe väljameelitamine.⁹⁰

⁸⁵ Lastekaitseseadus - RT I, 06.01.2023, 15

⁸⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-6014, p-d 10-12.

⁸⁷ Sootak 2018, lk 221.

⁸⁸ RKKK 05. oktoobri 2021 a. otsus nr 1-20-3046/33, p 37.

⁸⁹ RKKK 8. detsembri 2016 a. otsus nr 3-1-1-102-16, p-d 10-11.

⁹⁰ RKKK 23. aprilli 2021 a. otsus nr 1-20-3535/52 p-d 16–17.

Teadliku eneseohustamise seisukohast erinevad ahistava jälitamise kuriteo tagajärjed näiteks kehalise väärkohtlemisega (KarS § 121) kaasnevatest füüsilistest tagajärgedest, mille näitel esineb Riigikohtu praktikat⁹¹. Hirmu, alandatuse ja olulise häirimise puhul on hinnang kannatanu käitumise etteheidetavusele küllaltki subjektiivne, kui mitte lähtuda konkreetset inimese käitumist kirjeldavatest teaduslikest, nt psühholoogia, psühhiaatria või neurobioloogia valdkonna teadmiste põhjal antavatest hinnangutest. Kui ühe endise kooselu osapoole jaoks hakkab oma endise elukaaslase (või näiteks muu endise partneri) poolne kontakti võtmine muutuma väga häirivaks ja hirmutavaks ning eraellu sekkumine, näiteks ühiste laste või ühise varaga seonduvatel teemadel, siis oleks võimalik heita ette tema valikut mitte tegeleda enda vaimse tervisega sellisel määral, et ta suudaks taluda kooselu lõppemisega kaasnevat vaimset pinget ja vältimatut kokkupuudet oma endise elukaaslasega. Samuti on võimalik teoreetiliselt tasandil minna nii kaugele, et väita, et lahkuminekuga tekkinud konflikt on ka kannatanu teovalitsuse all ja käituses viisil, mis ei aita suhetel paraneda, panustab kannatanu ise piisavalt olulisel määral hiljem kaasneva tagajärje saabumisse. Sellise mõttekäigu äärmusliku kohaldamise puhul tekib oht jõuda kõnealustes situatsioonides koosseisu kohaldamise võimatuseni. Magistritöö autori hinnangul on seega oluline õigulikult piiritleda kannatanu otsustusvabadust ja teovalitsemist tagajärje saabumise osas ka selliste tagajärgede puhul, mis ei ole füüsiliselt kirjeldatavad nagu näiteks konkreetsed füüsilised tervisekahjustused. Inimese meeleseisundiga seonduvate õigushüvede kaitsmise standardid (nagu füüsilise tervise puhul võiks olla meditsiinilise protseduuriga nõustumine) ei tundu olevat veel võrdselt üheselt mõistetavad. Teadliku eneseohustamise võib seega välistada just teadlikkuse element, kuivõrd kannatanu ei pruugi ka korrektse kiirelt toimiva vaimse tervise seisundit leevendava või ära hoidva lahenduse olemasolul olla sellest lahendusest teadlik.

Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794:

Süüdistatava kaitsja on kriminaalasja (1-21-5794) apellatsioonkaebuses viidanud muuhulgas ajaolule, et süüdistatava teole ei saa omistada kannatanule tekkinud tagajärge ehk hirmutunnet, alandatust ja olulist häiritust, sest kannatanu provotseeris süüdistatavat. Provokatsioon seisnes süüdistatava kaitsja esitatud seisukoha põhjal selles, et kannatanu käis abielu kestel avalikel üritustel teiste naistega ja asendas abikaasa (süüdistatava) teise naistuttavaga tegevustes, mida ta oli varem teinud koos abikaasaga, kuigi kannatanule pidi juba olema selge, et selline käitumine on abikaasa jaoks häiriv ja hingelisi kannatusi põhjustav. Kaitsja lisas, et kannatanu käitumine on sotsiaal-eetiliselt hukkamõistetav ja üldiselt ei ole selline käitumine kombeks. Apellatsioonis viitas

⁹¹ RKKK 20. juuni 2008 a. otsus nr 3-1-1-34-08, p 8; RKKK 22. septembri 2010 a. otsus nr 3-1-1-60-10, p 17.2 ja RKKK 05. oktoobri 2021 a. otsus nr 1-20-3046/33, p 37.

kaitsja teoprovokatsiooni ja teadliku eneseohustamise esinemisele.⁹² Ringkonnakohus leidis, et kannatanu käitumist ei saa tõlgendada teoprovokatsioonidena, sest tõendid ei viidanud sellele, et kannatanu oleks süüdistatavat sihilikult ja teadlikult õrritanud, põhjendades edasises analüüsis enda väidet osapoolte käitumise tagamaade analüüsimisega⁹³. Antud juhul ei leidnud ringkonnakohus, et kannatanu käitumises oleks provokatsioon esinenud, kuid teoprovokatsiooni esinemise võimalikkust ahistava jälitamise teo puhul analüüsi võimaliku tagajärje objektiivset omistamist välistava asjaoluna.

2.1.7 KarS § 157³ lg 1 subjektiivne koosseis

Subjektiivse koosseisu analüüsimisel on kohtupraktikas seatud mitmel juhul kahtluse alla süüdistatava tahtlus olukorras, kus kannatanuga kontakti võtmine või muu teoalternatiiv leiab kaitse põhjal aset sellepärast, et toimepanijal oli teo toimepanemiseks mingi muu eesmärk kui kannatanu hirmutamine, alandamine või muul viisil oluliselt häirimine. Erinevaid tegutsemismotiive on ringkonnakohtute praktikas jaatud näiteks avalikus kohas viibimise puhul ning järeldatud, et soov avalikus kohas viibida ei välista kannatanu juures viibimise tagamõtet⁹⁴. Endise paarisuhte situatsioonis on ahistava jälitamise tahtluse tuvastamise puhul esitatud süüdistatavate kaitsjate poolt mitmel juhul vastuargumendiks süüdistatava soov või vajadus suhelda kannatanuga seoses ühiste lastega või seoses abielu ja varaga. Alternatiivseid tegutsemismotiive on kohtupraktikas esitatud ja ringkonnakohtu poolt subjektiivset koosseisu potentsiaalselt välistava asjaoluna käsitletud näiteks ringkonnakohtute lahendite kriminaalasjade nr 1-21-5320⁹⁵, 1-18-10464⁹⁶, 1-19-3527⁹⁷ puhul ja eelnevalt kirjeldatud kriminaalasja nr 1-21-2043 puhul.

Tartu Ringkonnakohtu 16. detsembri 2019. a otsus kriminaalasjas 1-19-3527:

Kaitsja väidete põhjal toimus süüdistatava poolt kannatanuga kontakti otsimine abielu lahutamise ja varavaidlustega seonduvalt. Kuigi antud kohtulahendi puhul ringkonnakohus ei väljendanud enda käsitlemisega otseselt, et teist tegutsemismotiivi peaks käsitlema alternatiivsena toimepanija

⁹² Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 5.

⁹³ *Ibid.* lk 16.

⁹⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 9. jaanuari 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-17-11854, p 8-9.

⁹⁵ Tartu Ringkonnakohtu 25. augusti 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5320.

⁹⁶ Tartu Ringkonnakohtu 30. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-10464.

⁹⁷ Tartu Ringkonnakohtu 16. detsembri 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-19-3527.

tahtlusele, analüüsis ringkonnakohus vastavat väidet ning lükkas väite ümber selle põhjal, et süüdistatava käitumine ei viidanud abielu lahutuse või vara teemal suhtlemise soovile.⁹⁸

Tartu Ringkonnakohtu 30. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-10464:

Apellatsioonis esitas kaitsja muuhulgas seisukoha, et süüdistatav ehk kannatanu lapse isa otsis lihtsalt inimlikku ja sõbralikku kontakti ning tundis muret poja käekäigu vastu ja soovis realiseerida oma õigust lapsega suhtlemiseks. Ringkonnakohtu hinnangul ei joonistunud tõenditest välja ülekaalukalt hoolitseva ja abivalmis isa kuvand ning kohus põhjendas seiseisukohta muuhulgas järgevaga: "... On igati mõistetav, et kontaktiotsingutega, 21 telefonikõnede ja kirjade saatmisega, millega kaasnesid solvangud ja ähvardused, ei osutu süüdistataval võimalikuks saavutada K.L. i ainuhooldusõigust omava C.L. iga mõistlikku kokkulepet pojaga suhtlemiseks...."⁹⁹ Magistritöö autori hinnangul on põhjendatud ahistava jälitamise kuriteokoosseisu esinemist sellega, et kahtlustatava versioon enda tegude toimepanemise põhjusest ei olnud usutatav, kuid seisukohaga ei ole otseselt väljendatud, et ühe motiivi jaatamine välistab tingimata mõne teise teo eesmärgi või tahtluse kergema vormi esinemise tuvastamise.

Tartu Ringkonnakohtu 25. augusti 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5320:

Vangistuses viibiv süüdistatav põhjendas kriminaalasja asjaolude põhjal enda poolt kannatanule kirjade saatmist sellega, et soovis kontakti enda ühise lapsega. Ringkonnakohus oli seisukohal, et süüdistatav ei soovinud ainult pojaga suhelda vaid süüdistatava eesmärk oli kirju saates kannatanut ähvardada. Süüdistatava kaitsja väidab, et kirjad olid ähvardava sisuga varasemalt asetleidnud süüdistatava ja kannatanu halbade suhete tõttu, kuid ringkonnakohus leidis, et tegemist oli ilmselgelt otsitud kaitseversiooniga ja isegi võimalik varasem ebaterve suhtlus süüdistatava ja kannatanu vahel ei õigusta kuidagi ähvardava, solvava, ebatsensuurse ja alandava sisuga kirjade saatmist.¹⁰⁰ Kohtuotsuses on ringkonnakohus väljendanud analüüsi ülesehituse ja põhjendustega seisukohta, et väide ühise lapsega kontakti saamise soovi kohta ei välista toimepanija tahtlust ehk tegutsemismotiivi ei käsitletud tahtlusega alternatiivselt vaid paralleelselt.

Seoses teo toimepanija tahtluse analüüsimisega, ei esine kajastatud kohtupraktikas näiteid, mille puhul välistaks muu tegutsemismotiiv tingimata toimepanija tahtluse tuvastamise. Asjaolud ei mõjuta magistritöö autori hinnangul kuriteo subjektiivset koosseisu tingimatult välistavalt seetõttu, et eluliselt on võimalik erinevate põhjuste paralleelne esinemine. Magistritöö autori hinnangul on võimalik, et teine põhjus teo toimepanemiseks võib potentsiaalselt mõjutada toimepanija tahtluse

⁹⁸ *Ibid.* 1-19-3527, p-d 49-52.

⁹⁹ Tartu Ringkonnakohtu 30. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-10464, p-d 27-29.

¹⁰⁰ Tartu Ringkonnakohtu 25. augusti 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5320, p-d 16-18.

vormi tõendamist ehk näiteks võib paralleelselt esinev motiiv välistada toimepanija kavatsuse, tulenevalt sellest, et tegutsemismotiiv muudab usutavamaks argumendi selle kohta, et toimepanija eesmärgiks ei olnud isiku häirimine, alandamine või temas hirmu tekitamine ja kaasnev tagajärg oli eelkõige vältimatu kaasuv tagajärg. Selgeid vastuseid sellele küsimusele, et kas teine tegutsemismotiiv võiks välistada ka toimepanija kaudse tahtluse tuvastamise, avaldatud kohtupraktikast magistritöö autor ei leidnud. Magistritöö autor on seisukohal, et kuigi on võimalik, et paralleelne tegutsemismotiiv kujutab endast vaid fiktiivset kaitseversiooni, võib praktikas esineda ka olukord, mille puhul esinevad teo toimepanija puhul realselt paralleelselt soov enda lapsega suhelda ja soov lapse teist vanemat ehk enda endist partnerit oluliselt häirida, alandada või hirmutada. Seetõttu on magistritöö autor seisukohal, et ahistava jälitamise subjektiivse koosseisu tuvastamisel võib teise teo toimepanemise põhjuse esinemine omada eelkõige tähtsust olukorras, kus tegutsemise põhjused on selgelt üksteisele vasturääkivad. Vastuolu puudumisel võib tuvastada mitu erinevat teo toimepanemise põhjust, millest võib näiteks vaid üks täita ahistava jälitamise subjektiivse koosseisu seoses teo tagajärje või muu objektiivse koosseisu tunnuse osas esineva tahtlusega. Samuti on võimalik, et toimepanija eesmärk oli näiteks ühise lapsega suhelda, kuid ta pidas võimalikuks ja möönis, et oma tegevusega ta sekkub endise paarisuhtepartneri eraellu viisil, mis on tema jaoks oluliselt häiriv ja hirmutav ehk on tuvastatav kaudne tahtlus (KarS § 16 lg 4). Kontakti otsimise või teiste teoalternatiivide toimepanemise põhjuse tuvastamine ja tõendamine on seejuures oluline hinnangu andmisel osapooltevahelisele suhtlusele tervikuna, sest põhjus võib osutada oluliseks ka teiste kuriteo asjaolude ja nende tõendatuse hindamisel.

Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsusele kriminaalasjas 1-19-1883:

Ringkonnakohus oli eelnevalt viidatud kriminaalasja puhul järgmisel seisukohal: „...Siinkohal tuleb arvesse võtta ka asjaolu, et A.O. on asunud süüdistatavat samamoodi filmima ja pildistama, millega on vähemalt möönnud sellise käitumise tolerantsust. Vastasel juhul hoiduks kannatanu sellisest käitumisest, mida ta ise õigusvastaseks peab...“ ning tõi välja ka probleemi tagajärje objektiivse omistamisega¹⁰¹. Magistritöö autori hinnangul võib võrreldavas situatsioonis tõstatuda küsimus ka toimepanija tahtluse tuvastamise osas seoses teo tahtevastasusega. Seda eelkõige juhul, kui kannatanu tegu leiab aset enne süüdistatava tegu.

Tartu Ringkonnakohtu kolleegium on 28. juuni 2021 a otsus nr 1-20-5259:

Kohtuotsuses andis ringkonnakohus muuhulgas hinnangu kaitsja seisukohale, mille kohaselt on ahistava jälitamise teo tahtevastasuse osas tahtlus välistatud sellepärast, et kannatanu võttis süüdistatavaga ühendust. Tartu Ringkonnakohus oli seisukohal, et kannatanupoolne ühenduse

¹⁰¹ Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883, p 48.

võtmine süüdistatavaga või tema osas lähenemiskeelu kohaldamise taotlemata jätmine ei välista tingimata teo tahtevastasuse osas tahtluse tuvastamist olukorras, mille puhul kannatanupoolne kontakt süüdistatavaga oli tõrjuv.¹⁰²

Paarisuhtepartnerite või endiste paarisuhtepartnerite puhul võib esineda situatsioone, mille puhul üks osapooltest käitub ahistava jälitamise koosseisu täitval viisil, näiteks jälgides kannatanu liikumisi ja peab järke inimestel, kellega kannatanu osapool suhtleb ning seejärel asub kannatanu osapool samal viisil käituma. Kuigi ei ole välistatud, et mõlemad osapooled tunnevad selles olukorras ennast oluliselt häiritult, alandatult või tunnevad hirmu, nõustub magistritöö autor järeldusega, et isikutevahelises suhtes aktsepteeritud käitumise hindamisel on põhjendatud kannatanu enda käitumise arvesse võtmine, kuivõrd ahistava jälitamise koosseisu puhul on tahtevastatus oluliseks kriteeriumiks kuriteo eristamisel kuriteokoosseisu välisest konfliktist. Vastastikuste tegude puhul ei ole magistritöö autori hinnangul tingimata välistatud teo tahtevastatus, kuid olenevalt vastastikuse teo iseloomust, võib samal viisil käitumine mõjutada osapoolte ütluste usaldusväärsust tahtevastasuse osas. Samuti juhul, kui samasugust käitumist on toime pannud kannatanu enne uuritavat juhtumit, võib olla õigustatud toimepanija järeldus selle kohta, et kannatanu vastavat käitumist aktsepteeris, seega ei pidanud võimalikuks ega möönnud, et käitub kannatanu tahte vastaselt ehk et tema teo puhul ei esinenud isegi kaudset tahtlust (KarS § 16 lg 4).

2.1.8. KarS § 157³ lg 1 õigusvastatus - hädaseisund

Õigusvastasuse tuvastamine on vastavalt Riigikohtu poolt kajastatud tõlgendusele võimalik vaid koosseisupärase teo puhul ning tegemist on eraldiseisva deliktstruktuuri tasandiga¹⁰³. Õigusvastasust välistavad asjaolud võivad nähtuda nii karistusõigusest, tsiviilõigusest, avalikust õigusest, kuid ka tavaõigusest või rahvusvahelisest konventsioonist või tavast¹⁰⁴.

Hädaseisund (KarS 27) eeldab hädaolukorra tuvastamist ehk ohu esinemise ja selle vahetuse tuvastamist, päästmistoimingut kui koosseisupärast tegu, mis on vajalik (sobiv ja säästvaim

¹⁰² Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2021 a otsus kriminaalasjas 1-20-5259, p 65.

¹⁰³ RKKK 30. juuni 2006 a. otsus nr 3-1-1-95-06, p 6.

¹⁰⁴ Sootak 2018, lk 282 ja 287-288.

vahend), proportsionaalne ja kohane ning subjektiivset külge (toimepanija teab, et viibib ja tegutseb hädaseisundis).¹⁰⁵

Tallinna Ringkonnakohtu 2. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-4451:

Kriminaalasja number 1-21-4451 esimese ja teise kohtuastme kohtuotsustest nähtub argumentatsioon hädaseisundi tuvastamise osas ahistava jälitamine (KarS § 157³ lg 1) järgi kvalifitseeritud teo toimepanemise puhul olukorras, kus kannatanu käes on toimepanija sõnul toimepanijale kuuluvat vara. Toimepanija kaitsja esitas kriminaalmenetluse vältel argumente toimepanija kaitseks, väites, et tegu, mis kvalifitseeriti prokuratuuri poolt KarS § 157³ lg 1 järgi ehk ahistava jälitamise kuriteokoosseisuna, ei olnud õigusvastane, sest esines oma vara kättesaamise vajadusest tulenev hädaseisund ja toimepanija võttis just vara kättesaamise eesmärgil kannatanuga ühendust. Tallinna Ringkonnakohus nõustus 2. juuni 2022.a otsuses Harju maakohtu 06. jaanuari 2022 otsuses¹⁰⁶ esitatud seisukohaga, et süüdistatava teo puhul hädaseisundit (KarS § 29) ega muid õigusvastasust välistavaid asjaolusid ei esinenud ning ei pidanud vajalikuks korrata Maakohtu põhjendusi, sest süüdistatava kaitsja oli apellatsioonis viidanud vaid Maakohtus esitatud seisukohtade juurde jäämisele¹⁰⁷. Harju Maakohtu seisukoht hädaseisundi esinemise analüüsimisel oli järgmine: "...Hädaseisundi korral on õigushüve päästmistoiming õigustatud üksnes siis, kui hüve päästmiseks ei olnud muud võimalust (vt Riigikohtu 16.05.2017.a otsust nr 3-1-1-18-17, p. 7). Kohus märgib, et kaitsja poolt kirjeldatud olukorras ei ole tegemist hädaseisundiga KarS § 29 järgi. Esmalt märgib kohus, et kaitsja väitest ei selgu, kas ning mis võis olla selline süüdistatava poolt tajutav oht või õigushüve kahjustumise kartus, mille kõrvaldamine või vähendamine oli vajalik. Samuti ei ole väidetava võlgnevuse esinemine üldsegi tõendatud, on paljasõnaline ja kantud ilmselgelt soovist vabaneda vastutusest. Isegi juhul, kui selline olukord oleks eksisteerinud, siis on põhjendamatu, et sellist probleemi ei ole võimalik teisiti lahendada, kui realiseerida ahistava jälitamise koosseis, vaid seda on võimalik kõrvaldada ka täiesti seaduslike vahenditega pöördudes vastavate institutsioonide poole. Seetõttu leiab kohus, et kriminaalasjas ei ole tuvastatud ei KarS § 29 sätestatud ega ka muid teo õigusvastasust välistavaid asjaolusid."¹⁰⁸

Ringkonnakohtu seisukohast nähtub, et isiku vara asumine teise isiku kinnisasjal, ei põhjusta hädaseisundit, mis välistaks ahistava jälitamise toimepanemise õigusvastasuse.

¹⁰⁵ Sootak 2018, lk 334, 345 ja Nt. RKKK 16. mai 2017 a. otsus nr 3-1-1-18-17 p 7.

¹⁰⁶ Harju Maakohtu 06. jaanuari 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-4451.

¹⁰⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 2. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-4451, p 13.

¹⁰⁸ Harju Maakohtu 06. jaanuar 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-4451, p 2.6.13.

2.1.9 KarS § 157³ lg 1 õigusvastasus - kannatanu nõusolek

Kannatanu nõusoleku kui õigusvastasust välistava asjaolu kriteeriumiteks on Riigikohtu praktikas esitatud õigushüve kahjustamise lubamine, loa andmine teadlikult ja vabatahtlikult, loa andmine õigushüve kahjustamise eel ning loa kehtimine õigushüve rikkumise hetkel.¹⁰⁹ Täiendavalt on nõusoleku andmise võimaluse puhul vaja tuvastada, kas tegemist on õigushüvega, mille kahjustamiseks on võimalik luba anda. Nõusoleku võib välistada asjaolu, et tegemist ei ole individuaalse õigushüvega, millest tulenevalt näiteks enda tapmiseks teise isiku poolt ei ole võimalik anda nõusolekut, kuid inimese enda elu on tema enda käsutuses, mistõttu ei ole enesetapp karistatav¹¹⁰.

2001. aastal on abikaasade vahel aset leidnud kehalise väärkohtlemise kuriteokoosseisu alusel toimunud kriminaalmenetluse puhul Riigikohus välistanud kannatanu nõusoleku tuletamise asjaolust, et väidetavalt on vägivalda vastastikune tarvitamine selles perekonnas normiks. Riigikohtu hinnangul ei nähtunud asjaoludest kannatanu poolt nõusoleku andmist ja Riigikohtu seisukoha põhjal ei saa selleks kindlasti pidada omavaheliste tülide korduvat toimumist.¹¹¹ Vastastikuste tegude puhul esineb kannatanu nõusoleku tuvastamist Riigikohtu praktikas muuhulgas KarS § 121 kontekstis, mille puhul on Riigikohus tuvastanud kannatanu esinemise vastastikuse kakluse asetleidmisel ning leidnud, et asjaolu välistab hädakaitseõiguse ning tegu ei saa pidada õigusvastaseks¹¹².

Ahistava jälitamise kuriteokoosseisu puhul ei pea magistritöö autor üldjuhul võimalikuks olukorda, mille puhul esineks kannatanu tahte vastasus ja toimepanija tahtlus tahtevastasuse osas, kuid mille puhul oleks õigusvastasus välistatud nõusoleku esinemisest tulenevalt. Seda põhjusel, et kehalise väärkohtlemise olukorras, situatsioonis, kus kannatanu on väljendanud enda nõusolekut õigushüve kahjustamiseks, on üldjuhul välistatud juba objektiivne koosseis teo tahtevastasuse puudumise tõttu. Üks kriteerium, mis võiks potentsiaalselt kohalduda tahtevastasuse tuvastamisele nõusoleku instituudi põhimõtetest tulenevalt, on nõusoleku vabatahtlikkuse nõue. Tahtevabaduse nõudega seonduvalt ei kehti kannatanu nõusolek, mis on antud sunni tulemusel, näiteks kasutades füüsilist vägivalda või ähvardades kannatanut¹¹³. Seega perevägivalda situatsioonis, kus kannatanu on

¹⁰⁹ RKKK 15. novembri 2001 a. otsus nr 3-1-1-109-01, p 6.1; RKKK 14. detsembri 2011 a. otsus nr 3-1-1-89-11, p 16.1; RKKK 14. juuni 2012 a. otsus nr 3-1-1-58-12, p 11.

¹¹⁰ Sootak 2018, lk 350.

¹¹¹ RKKK 15. novembri 2001 a. otsus nr 3-1-1-109-01, p 6.1.

¹¹² RKKK 20. juuni 2008 a. otsus nr 3-1-1-34-08, p 8 ja RKKK 22. septembri 2010 a. otsus nr 3-1-1-60-10, p 17.2

¹¹³ Sootak 2018, lk 352-353.

andnud toimepanijale nõusoleku enda eraellu intensiivselt sekkuda ja jälgida kannatanu liikumisi vägivalda või ähvarduse tulemusel, peaks magistritöö autori hinnangul võtma tahtevastasuse tuvastamisel vastavat asjaolu arvesse analoogselt nõusoleku kui õigusvastasust välistava asjaolu nõuetega. Sellisel juhul oleks välistatud nõusoleku kehtivus ning seetõttu võiks olla sunnile viitavate asjaolude esinemisel välistatud ka teo tõlgendamine kannatanu tahtepärase tegevusena, olenemata sellest, et kannatanu võib olla öelnud toimepanijale, et lubab enda suhtes teo toimepanemist (näiteks väga intensiivset eraellu sekkumist, mis põhjustab kannatanule oluliselt häirivaid tagajärgi).

2.2 EIÕK artikli 8 tõlgendamist kajastav Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika uuritavate asjaolude kontekstis

Kaebus lapse isa suhtlusõiguse tagamise osas EIÕK art 8 rikkumisena - Nuutinen vs Soome:

Alaealise lapse isa poolt EIK-le esitatud kaebus seisnes muuhulgas väidetavas EIÕK artikli 8 rikkumises lapsega suhtlemise õiguse tagamata jätmise näol Soome riigi poolt. Kaebaja oli kriminaalkorras karistatud isik, kes oli muuhulgas pannud toime tapmiskatse ja vägivaldakuulused lapse ema suhtes ning oli tegude eest karistatud vanglakaristustega. Lapsega kaebaja tsiviilkohtusse pöördumise ajal kohtunud ei olnud ning ema keeldus ka hiljem määratud suhtluskorra järgimisest. EIK oli kaebuse lahendamisel seisukohal, et riigi ametivõimude kohustus vanema ja lapse suhtlust hõlbustada ei ole absoluutne ning seda eriti olukorras, kus vanem ja laps on omavahel võõrad. Samuti, et suhtluse võimaldamine ei pruugi olla võimalik saavutada koheselt ning sõltub konkreetsetest asjaoludest. Antud kohtulahendi puhul EIÕK artikli 8 rikkumist kaebaja ehk lapse isa suhtes ei tuvastatud ning otsuse põhjendamisel esitas EIK seisukoha, et kuigi vanema ja lapse suhtluse hõlbustamise osas peab riik andma maksimaalse panuse, peab limiteerima suhtluse tagamisel sunni kasutamist, kuivõrd olukorra lahendamisel on vajalik võtta arvesse lapse teisi huve EIÕK artikli 8 raames. EIK seisukoha järgi on selles olukorras riigi kohustus tagada õiglase tasakaal vastavate osapoolte erinevate õiguste vahel ning määrav küsimus on see, kas riigiasutused on astunud vajalikke samme selleks, et hõlbustada suhtlusõigust määral, mida saab antud asjaolusid arvesse võttes mõistlikult oodata.¹¹⁴

Kaebus lapse isa suhtlusõiguse tagamise osas EIÕK art 8 rikkumisena - Tóth vs Ungari:

¹¹⁴ EIK 27.06.2000, 32842/96, Nuutinen vs Soome, p 7,8, 128, 131, 133, lk 33-34.

EIK avaldusega esitas alaealise lapse isa kaebuse EIÕK artikli 8 rikkumise tuvastamiseks väites, et Ungari siseriiklikud võimud ei teinud piisavaid püüdluseid kaebaja ja lapse suhtlemisõiguse tagamiseks kooskõlas kinnitatud suhtluskorraga. Suhtluskorra rikkumine seisnes selles, et avalduse kohaselt ei olnud lapse isa 2 aasta ja 9 kuu pikkuse ajavahemiku jooksul saanud suhelda ega kohtuda määratud suhtluskorraga kooskõlalisesel enda lapsega, kes oli kõnealuse ajavahemiku alguses 8-9-aastane (täpne vanus ei ole kohtulahendi põhjal teada). EIK lahendis esitati hinnang EIÕK artikli 8 rikkumise osas ehk kaebaja era- ja perekonnaelu austamise õiguse rikkumise osas Ungari riigi poolt. Lapse isa oli taotlenud vähemalt 12 korral, et võimud algataks lapse ema suhtes täitemenetluse, mida alustati vähemalt seitsmel korral. Täitemenetlus lõppes lõpliku otsusega vaid ühel korral, mille puhul määrati 2 aastat pärast rikkumist lapse emale ühe kohtumise takistamise eest umbes 25 euro suurune trahv. Selle põhjal ei tuvastanud EIK, et riigiasutused tegelesid asjaga kiiresti ning EIK leidis, et lapse emale määratud rahaline karistus ei olnud piisav, et parandada olukorda ja ületada ema koostöövõimetust. EIK viitas lahendis sellele, et sellise kaasuse puhul on esmatähtsad lapse huvid ning ametivõimud ei olnud tuvastanud, et isaga kohtumine oleks olnud vastuolus lapse huvidega. Eelneva põhjal järeltas EIK, et ametiasutused ei olnud astunud kaebaja suhtlusõiguse jõustamiseks kõiki samme, mida võis neilt mõistlikult nõuda ning sellest tulenevalt oli Ungari riik rikkunud EIÕK artiklit 8 ehk õigust. Rikkumise eest määrati Ungarile mittevahalise kahju hüvitamise raames kohustus tasuda kaebajale 6000 eurot ning hüvitada menetluskulud summas 1500 eurot.¹¹⁵

Kaebus lapse isa suhtlusõiguse tagamise osas EIÕK art 8 rikkumisena – Suur vs Eesti:

Kaebuse aluseks oli Eesti Riigikohtu määrus, mille puhul nõustuti maakohtu määrusega alaealise lapse ainuhoolduse andmise osas lapse emale ning konkreetse suhtluskorra määramisel piirdumine kohtumise lubamisega vaid ema nõusolekul ning lubatuks jäi suhtlus telefoni või e-kirja teel. Kaebaja ehk lapse isa ei olnud lapse kasvatamises osalenud alates lapse 3. eluaastast ning isaga kohtumisel oli laps olnud stressis ning psühholoog-pereterapeudi soovitusel isaga kohtumised kohtumenetluse kestel peatati. Kaebus oli esitatud EIK-le EIÕK artikli 8 alusel. EIK artikli 8 rikkumist ei tuvastanud, leides, et isaga kohtumise lapsele pealesundimata jätmine oli põhjendatud ning sunnitud kontakt võiks kahjustada lapse vaimset tervist ja takistada tema arengut. EIK viitas kordavalt asjaolule, et riigi positiivne kohustus tähendab vahendite kasutamise kohustust eesmärgi saavutamisel, mitte kohustust tagada tulemus ning leidis, et antud asjaolude puhul ei saa tuvastada Eesti riigi poolt EIÕK artikli 8 rikkumist kaebaja suhtes.¹¹⁶

¹¹⁵ EIK 28.10.2023, 8324/18, Tóth vs Ungari.

¹¹⁶ EIK 20.10.2020, 41736/18, Suur vs Eesti.

Laste kohustuslikud kohtumised vägivaldse isaga EIÕK art 8 rikkumisena - I.M. jt vs Itaalia:

EIK menetluse alusteks olevate asjaolude kohaselt olid kaebajad 2 last ja laste ema, kes oli põgenenud vägivaldse ja narkootikumide sõltuvusega mehe (laste isa) juurest ära, mille järel Itaalia noortekohus määras isale õiguse lastega kohtumise õiguse ühel korral nädalas psühholoogi juuresolekul Rooma Sotsiaalteenuste ruumides kui rangelt kontrollitud keskkonnas. Kaebus seisnes selles, et Itaalia noortekohus ei lõpetanud ära isa suhtlusõigust ning võimaldas selle kaudu kaebajate kui perevägivalla ohvrite osas vägivalla tarvitamise jätkamist. Kaebuse esitamise hetkeks oli laste isale mõistetud narkootikumidega seonduva süüteo eest 6-aastane vanglakaristus ning käimas oli kriminaalmenetlus seoses perevägivallaga. Kaebajast laste ema kolis algselt koos oma lastega varjupaika ja seejärel enda vanemate juurde ning nõustus viima kord nädalas lapsi 60 km kaugusele omavalitsuse ruumidesse isaga kohtuma. Omavalitsus ei taganud aga kohtumisteks ruume, mille tulemusel oli laste ema pidanud korraldama lastega kohtumisi teistes asukohtades, kus ei olnud kontrollitud keskkond ning selle tulemusel oli toimunud jätkuv vägivald kaebajate ehk ema ja kahe lapse osas. Kuigi EIK ei võtnud arvesse perevägivalla alusel käimasolevat kriminaalmenetlust, tuvastas EIK tulenevalt laste isa narkootikumidega seonduvast probleemist ja Rooma apellatsioonikohtu järeldusest, mille kohaselt laste isa ei täitnud oma agressiivse, destruktiivse ja põlgliku käitumisega kohtumiste ajal oma kohustust tagada laste terve ja häireteta areng, laste ema ja 2 lapse osas EIÕK art 8 ehk era- ja perekonnaelu austamise õiguse rikkumise.¹¹⁷

Lapse vastu vähest huvi üles näidanud isa ja lapse suhtlusõiguse piirangud EIÕK art 8 rikkumisena - Katsikeros vs Kreeka:

Kaebajaks oli lapse isa, kes ei olnud lapse kasvatamises osalenud ja oli elanud emaga koos vaid lühiajaliselt raseduse ajal, olemata elanud kunagi koos lapsega ning lõpetas suhte lapse emaga vahetult enne pulma. Siseriiklike kohtute menetluste ajal oli laps noorem kui 3-aastane. Kaebaja leidis, et rikutud on tema õigust era- ja perekonnaelu austamisele, sest siseriikliku kohtu määratud suhtluskord ei võimaldanud tal viibida lapsega ilma ema ja ema valitud sugulase juuresolekuta ning võimaldas kohtumist vaid piiratud aegadel ja kohtades. EIK hinnangul ei esinenud antud juhtumi puhul perekonnaelu puutumatus austamise õiguse riivet, sest isa ei olnud kunagi lapsega koos elanud. Eraelu õiguse austamise riive tuvastati, kuid leiti, et siseriiklike kohtute lahendus suhtluskorra määramata jätmise osas oli mõistlik tulenevalt lapse vanusest ja asjaolust, et isa ei olnud varasemalt lapsega suhelnud. Seega EIK järeldas, et EIÕK art 8 ei olnud siseriiklike kohtute poolt rikutud. Seejuures tõi EIK välja, et lapse kasvades on võimalik suhtluskord ümber hinnata.¹¹⁸

¹¹⁷ EIK 10.11.2022, 25426/20, I.M jt. vs Itaalia.

¹¹⁸ EIK 21.07.2022, 2303/19 Katsikeros vs Kreeka.

Eelnevalt viidatud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal võib järeldada, et perekonna lahku minemise puhul võivad omavahel pörkuda lapse vanemate ja lapse õigus era- ja perekonnaelu puutumatusse (EIÕK art 8). EIÕK artikli 8 riive tõlgendusi tuleks ühtlasi võtta arvesse PS § 26 ehk era- ja perekonnaelu puutumatus põhioõiguse riive hindamisel. Kuigi vastav EIK praktika kirjeldab valdavalt olukordasid, mille puhul isikud pöördusid EIK poole eelkõige seoses lastekaitsetöötajate tegevuse ja kohtuotsustega, on magistritöö autori hinnangul võimalik, et karistusõiguse kaudu õiguskorra mõjutamine võib potentsiaalselt kujutada samasisulist era- ja perekonnaelu puutumatus õiguse riivet. Käitumise sätestamine ja kohtute poolt tõlgendamine kuriteona võib piirata inimesi selles suunas käitumast, kui lähtuda eeldusest, et teo kriminaliseerimisel võib olla negatiivse üldpreventsiooni¹¹⁹ näol ärahoidev mõju inimeste käitumisele. Kui leida, et ahistava jälitamise kuriteo sisustamine toimub võrdsete standardite järgi olenemata osapoolte varasemast või kestvast seotusest, võib Eesti õigussüsteem põhjustada last igapäevaselt mitte hooldava isiku jaoks olukorra, kus tema õigused on tagatud vaid teise vanemaga koostöö saavutamisel või alternatiivselt tsiviilõiguslike õiguskaitsevahendite kohaldamisel. Sellel juhul sõltuks lapsega suhtlemise ja tema hooldusõiguse teostamise puhul konfliktsetes olukorras vähem otsustusõigust saavutanud pool kas isiklikult teise vanemaga kokkuleppe saavutamisest, perelepituse läbiviimisest või eelnevate lahenduste ebaõnnestumisel tsiviilkohtumenetlusest suhtlusõiguse ja hooldusõiguse küsimuste lahendamise kaudu. Lisaks eelnevalt käsitletud küsimustele, võib kriminaalmenetluse läbiviimine riivata süüdistatava või kahtlustatava õigust eraelu puutumatusse ning seda vastavalt EIK praktikas esitatud seisukohale¹²⁰ ka juhul, kui kriminaalmenetluse käigus kogutud andmed on saanud julgeolekuasutused ei kasuta salajase jälgimise meetodeid¹²¹. See probleem ei ole spetsiifiline ahistava jälitamise kuriteokoosseisule, kuid ahistava jälitamise kuriteo puhul on aga tegemist teoga, mille uurimine võib ka ilma jälitustoimingute läbiviimiseta eeldada inimese kohta väga isikliku informatsiooni kogumist (näiteks SMS sõnumite läbivaatamist, teise osapoole poolt salvestatud kõnede kuulamist ning kahtlustatavalt ülekuulamise toimingul isikliku sisuga küsimuste küsimist, millele vastamata jätmine võib kahjustada isiku võimalust ennast kaitsta).

Teisest küljest, jaatades lapsega suhtlemise nimel ahistava jälitamisele viitava käitumise seaduspärasust, kuid eitada samasuguse käitumise ja tagajärgede seaduspärasust võõraste isikute puhul, võtaks koosseisu tõlgendamine ära vastava osa ohvrite kriminaalmenetluslike vahendite abil kaitmise võimaluse. Sellise tõlgendusega kohustaks õigussüsteem sisuliselt kõiki vastavaid isikuid olema jätkuvalt kuriteoohvrid sellel põhjusel, et neil on ühine laps isikuga, kes on valmis teatud

¹¹⁹ Sootak 2018, lk 40-41.

¹²⁰ EIK 28.01.2003, Peck vs Ühendkuningriigid, p 59.

¹²¹ Lõhmus 2019, lk 442-443.

asjaoludel tegutsema oma eesmärkide nimel kriminaalset käitumist kujutaval viisil. Ringkonnakohtud on eelmistes alapeatükkides käsitletu põhjal mitmel juhul viidanud seaduslikele lapse suhtlemise (ja ka varasuhete) reguleerimise võimalustele ning olnud seisukohal, et lapsega suhtlemise soov või lapsega seonduvad asjaajamised ei piira tingimata võimalust kohaldada ahistava jälitamise kuriteokosseisu. Magistritöö autori hinnangul saab antud praktika valguses välistada tõlgenduse, mille kohaselt võib ühiste, aktiivsemat suhtlusõiguse reguleerimist või hooldusõiguse teostamist eeldavate, laste olemasolu piiramatult välistada ahistava jälitamise toimepanemise võimalikkuse või näiteks luua õigusliku aluse teise vanema elukohas viibimiseks kokkulepete välisel ajal. Samuti on oluline ahistava jälitamise kriminaalmenetluse alustamise järgus veenduda tegude kvalifitseerumises ahistava jälitamise kuriteona, et hoida ära põhjendamatu era- ja perekonnaelu puutumatus riivet kriminaalmenetluse läbiviimise näol.

2.3 Ahistava jälitamise situatsioonis aset leidva käitumise võimalikud põhjused

2.3.1 Võimalike toimepanijapoolsete käitumiste põhjuste teooriad psühholoogiliste nähtuste ja uuringute kontekstis

Ahistava jälitamise (ingl k. *stalking*) kontekstis on ahistatava isiku "taga ajamist" põhjendatud erinevate psühholoogiliste nähtuste ja teooriate kontekstis. Muuhulgas on käitumist seostatud psühholoogiliste nähtustega näiteks kiindumusteooria ja *relational goal pursuit theory* (otsetõlkes suhte-eesmärgi teooria) kontekstis¹²². Viimase kohaselt obsessiivselt ühte inimsuhet taga ajavad inimesed ehk magistritöö kontekstis teist inimest ahistavalt jälitavad inimesed on enda jaoks mingi konkreetse inimsuhte seostanud enda õnnelikkuse ja eneseväärtusega, mille tulemusel on inimese jaoks eesmärgi saavutamise vajadus liialdatud. Tavapärasel olukorras näeks ebaõnnestumise puhul inimene, et eesmärgi tagaajamine on lootusetu ning ta hülgaks eesmärgi, kuid obsessiivselt eesmärki taga ajava inimese puhul soodustavad intensiivsed emotsioonid erinevate psühholoogiliste protsesside tulemusel ja inimese isikuomaduste tõttu jätkama suhte tagaajamisega seotud käitumist.¹²³ Kiindumusteooria kohaselt mõjutab inimeste täiskasvanuea lähisuhteid sama motivatsioonisüsteem, mis põhjustab lähisuhteid laste ja nende vanemate vahel. Ajakirjas *Journal of Criminal Justice* 2010. aastal ilmunud artiklis "Look who's stalking: Obsessive pursuit and attachment theory" kajastatud USA-s läbiviidud uuringu puhul võrreldi 2781 inimese suuruse valimi näitel kiindumussuhtega seotud enesekohaste testide ja erinevate vaimse tervise

¹²² Spitzberg, B.H, Supach, W.R. The state of the art stalking: taking stock of the emerging literature. *Aggression & Violent Behavior*. 2007/12(1). doi:10.1016/j.avb.2006.05.001, lk 77-79.

¹²³ *Ibid.*, lk 77-79.

diagnoosidega seonduvate enesekohaste testide tulemusi samade inimeste poolt enda kohta antud enesekohaste väidetega ahistavalt jälitava käitumise kohta. Uuringu raames käsitleti turvalise ja ebaturvalise kiindumussuhte jaotust, mida tunnustatakse ka tänapäeva psühholoogia valdkonna teadustöodes¹²⁴ ning eristati ärevat (ingl k. *anxious*) ja vältivat (ingl k. *avoidant*) ebaturvalist kiindumussuhet. Kiindumusstiili uuriti täiskasvanud inimestele kohaldatavate enesekohaste ECR (*Experience in close relationships*) testidega ning ahistava jälitamise käitumist uuriti NVAW (*National Violence Against Women Survey*) ahistava jälitamise kriteeriumite testiga, milles loetletud kriteeriumid vastavad magistritöö autori hinnangul valdavalt oma olemuselt eesti KarS § 157³ lg 1 sätestatud teoalternatiivide võimalikele tõlgendustele¹²⁵. Valimist 161 inimese puhul tuvastati, et tegemist on ahistavat jälitamist toimepannud isikuga. Statistiliselt olulised seosed leiti uuringus vihaga seotud vaimsete diagnooside ja äreva ebaturvalise kiindumusstiili tuvastamise vahel. Mõlema tunnuse puhul esines kõrge statistilise olulisusega seos ja mõlemad tunnused ennustasid positiivselt ahistavalt jälitava käitumise esinemist.¹²⁶

Ahistava jälitamise tõlgendamist uuriti Austraalias 2015. aastal läbiviidud uuringuga, mille puhul uuriti politseinike ja mittepolitseinike nõustumust väidetega: "ahistav jälitamine ei ole tõsine" ("*stalking isn't serious*"), "ahistav jälitamine on romantiline" ("*stalking is romantic*") ja "ohvrid on süüdi" ("*victims are to blame*") ning samade isikute poolt inimeste süü hindamist ahistava jälitamise toimepanemisel. Uuringuga tuvastati, et politseinikest katseisikute poolt ahistava jälitamise käitumise tuvastamisel suhtuvad nad probleemi tõsisemalt, kuigi ahistavat käitumist peeti mittepolitseinikest katseisikutega võrdväärset määral valesti teostatud romantiliseks lähenemiseks.¹²⁷ Artikli kirjanduse tausta osas esitati ülevaade varasematest uuringutest, mille puhul tuvastasid autorid, et olenemata soost ja kuuluvusest politseinike või mittepolitseinike hulka, on inimestel kalduvus tuvastada tahtevastane käitumine ahistava jälitamise kujul suurema tõenäosusega võõraste isikute kui endiste partnerite puhul ning võõraste isikute puhul aset leidnud ahistavat jälitamist peetakse ohtlikumaks ja rohkem politsei sekkumist eeldavaks olukorraks¹²⁸. Kuigi tegemist ei pruugi olla Eesti rahvastikku ega tänapäevast olukorda kirjeldavate uurimistulemuste ja järeldustega, kirjeldab seose tuvastamine võimalust, et ahistava jälitamise

¹²⁴ Chopik, W. jt. Attachment security and how to get it. *Social and Personality Psychology Compass*, 2023/18(1). <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.05.001>, lk 1-2.

¹²⁵ Testi kriteeriumid loetletud: Patton, C. L., Nobles, M. R., & Fox, K. A. (2010). Look who's stalking: Obsessive pursuit and attachment theory. *Journal of Criminal Justice*, 38(3), <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.02.013>, lk 285.

¹²⁶ Patton, C. L. jt. Look who's stalking: Obsessive pursuit and attachment theory - *Journal of Criminal Justice*, 2010/38(3). <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.02.013>, lk 282-290.

¹²⁷ McKeon, B. jt. "It's not really stalking if you know the person": Measuring community attitudes that normalize, justify and minimize stalking - *Psychiatry, Psychology and Law*, 2015/22(2). <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.945637>, lk 291 ja 301.

¹²⁸ *Ibid.*, lk 292.

käitumise normaliseerimine sotsiaalselt aktepteeritava käitumisena võib mõjutada juhtumit lahendavate inimeste subjektiivse hinnangu kaudu teo kuriteona tõlgendamisele kalduvust või vastupidi. Nähtust oleks ahistava jälitamise kuritekoosseisu tuvastamisel tõstatunud kohtuvaidluste valguses kasulik uurida Eesti rahvastiku ja õigussüsteemi kontekstis.

Rootsi teadlased P. Ornstein ja J. Rickne 2014. aastal avaldatud Rootsi naistest koosneva valimi põhjal läbiviidud psühholoogia valdkonna uuringuga on tuvastanud positiivse seose kontrolliva käitumise ja lahutusejärgse ahistamise vahel. Artiklis toodi ühtlasi ahistav käitumine välja kui potentsiaalne takistus vägivaldsest suhtest lahkumisel. Autorid on artikli kokkuvõttes pakkunud välja võimaluse kontrolliva käitumise tunnuste põhjal ennetada lahutuse järgse vägivalla või ahistamise esinemist.¹²⁹ Võrreldavat suhtest väljumise dünaamikat vägivaldse suhte puhul on kirjeldatud ka Eesti Ohvriabi veebilehel, mille vastavas seksioonis on suhte järgse ühenduse võtmise ja elukohta ilmumise puhuks kirjeldatud võimalust teatada ohvri poolt endisele partnerile kirjalikult, et ohver enam isikuga suhelda ei soovi ning häirimise jätkumisel pöörduda politseisse ahistava jälitamise teatega¹³⁰.

Ahistava jälitamise kui perevägivalla võimaliku avaldumisvormi esinemise valguses leiab magistritöö autor, et juhul, kui ahistava jälitamise kuritekoosseisu tõlgendada sellisel viisil kitsendavalt, et välistada juhtumite kuriteona tõlgendamine näiteks sellises olukorras, kus isikutel on ühised lapsed, kelle hooldusõigus ei ole jagatud ega suhtluskord määratud, võiks kaaluda Eesti karistusseadustiku täiendamist lähisuhte kontekstile sobivama süüteo koosseisu võrra. Vastav koosseis võiks võimaldada saada kannatanutel kaitset ka kontrolliva vägivalla puhul lähisuhte kestel ja jätkumisel pärast paarisuhte lõppu (või pereliikmega suhtluse lõpetamist). Maailmas leidub näiteid kontrolliva vägivalla (ingl k. *coercive control*) kriminaliseerimisest. Näiteks Suurbritannia raskete kuritegude seaduse paragrahvis 76 on alates seaduse 2015. aasta redaktsioonist kriminaliseeritud kontrolliv või sundiv käitumine lähi- või perekonnasuhtes, mille tulemusel lähedasest isikust kannatanu tunneb vähemalt kahel korral hirmu tema osas vägivalla tarvitamise ees või mis põhjustab olulist häiritust või stressi, millel on kahjulik mõju kannatanu tavapärasele igapäevastele tegevustele¹³¹. Antud koosseis kehtib ka kehtivas Suurbritannia raskete kuritegude

¹²⁹ Ornstein, P., & Rickne, J. When does intimate partner violence continue after separation? *Violence Against Women* - 2013/19(5). <https://doi.org/10.1177/1077801213490560>, lk 617, 627-629.

¹³⁰ Perevägivald ja lähisuhtevägivald. Ohvriabi - <https://www.palunabi.ee/et/perevagivald-ja-lahisuhtevagivald> (Kasutatud 14.04.2024).

¹³¹ Suurbritannia raskete kuritegude seadus 2015 – 05/04/2023. Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/2015-12-29> (Kasutatud 20.04.2024).

seaduses¹³². Vastav lähenemine Eesti õigussüsteemi kontekstis on magistritöö autori hinnangul asjakohane seetõttu, et kohtupraktikast ja õiguskirjandusest nähtub, et isikute lähedase seotuse situatsioonis nähakse ahistava jälitamise tegu mõnel juhul erinevalt võrreldes võõraste isikute vahel aset leidnud ahistava jälitamise juhtumitega. Autor nõustub, et suure tõenäosusega olukorrad erinevadki, kuivõrd suhtluse päeva pealt lõpetamine ei pruugi kummagi osapoolle jaoks olla kerge ega ka võimalik ning võib tuua kaasa segadust ja emotsionaalseid üleelamisi. Need asjaolud ei peaks magisitritöö autori hinnangul aga välistama isikute võimalust saada kaitset õiguskaitseasutuste poolt sellisest suhtest lahkumisel, kus vastaspool on inimese endaga tahtevastaseltsidumise eesmärgil võimeline häirima inimese elu sellisel viisil, mis kahjustab inimese võimekust tulla toime oma igapäevaste tegemistega. Kuigi kriminaalkaristus ei pruugi olla vahend toimepanija käitumise muutmiseks, võib kriminaalmenetlus võimaldada lähenemiskeelu kohaldamist kriminaalasja tõendite pinnalt (KarS § 310¹ ja VÕS § 1055) ning võimaldab õiguskaitseasutuste ametnikel sekkuda olukorda viisil, mis võib motiveerida toimepanijat edaspidi endise partneri elu häirivast käitumisest hoiduma. Seda näiteks toimepanijale koosseisu ennetava teavitustöö kaudu, muuhulgas olukorras, kus isiku käitumine ei täida veel kuriteo koosseisu, kuid vastaspool on õiguskaitse asutuse poole pöördunud ja teo jätkamisel on oht, et saabub koosseisupärane tagajärg, mis võib tuua kaasa koosseisu esinemise. Sellisel viisil ühiskonna või konkreetse konfliktiga seotud isiku teavitamine peaks olema viidud läbi viisil, mis ei väljenda õiguskaitse asutuse poolt isiku süüdlaseks pidamist, et vältida eksimist süütuse presumptsiooni vastu põhimõtte laia tõlgenduse kontekstis, mille kohaselt laieneb süütuse presumpatsioon kriminaalmenetlusele tervikuna¹³³. Samuti võib uurimisasutuse või prokuratuuri poole murega pöördumise puhul teo kriminaliseeritus mõjutada ametnike suhtuma probleemi tõsisemalt ka olukorras, kus kuriteokoosseisu veel ei esine, et aidata hoida ära probleemi süvenemist ja arenemist koosseisupäraseks kuriteoga. Kuigi viimase väite kinnituseks ei ole magistritöö autorile teadaolevalt Eestis uuringuid läbi viidud, on eelnevalt viidatud Austraalias läbiviidud uuringu põhjal tulemustest järeldatud, et ahistava jälitamise teo tõlgendamine kuriteona oli seotud politseinike suhtumisega teo tõsidusse¹³⁴. Eesti juristid ja uurijad on pidanud vaimset vägivalda valdavalt tõsiseks probleemiks¹³⁵ ning konkreetse vaimselt vägivaldse käitumise tunnustamine karistusõiguslikult etteheidetava teona looks võimaluse probleemiga konkreetse õigusliku regulatsiooni järgi tegeleda. Lisaks kannatanu

¹³² Suubritannia raskete kuritegude seadus 2015 - 29/12/2015. Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/2015-12-29> (Kasutatud 20.04.2024).

¹³³ Lõhmus 2019, lk 113.

¹³⁴ McKeon, B. jt. "It's not really stalking if you know the person": Measuring community attitudes that normalize, justify and minimise stalking - *Psychiatry, Psychology and Law*, 2015/22(2). <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.945637>, lk 291, 292 ja 301.

¹³⁵ Kaugia 2020, lk 191.

kaitsmisele suunatud meetmetele võib kriminaalmenetluse kaudu olla menetluse KarS § 202 lg 1 alusel lõpetamisel võimalik kohustada toimepanijat KarS § 202 lg 2 p 7 alusel osalema teenusel, mis võib aidata tal enda käitumist muuta. Vastav võimalus on sätestatud ka KarS § 75 lg-s 3 süüdimõistva otsuse puhul kriminaalkaristuse kohaldamata jätmisel. Eestis pakub näiteks Sotsiaalkindlustusamet vägivallast loobumise nõustamise teenust¹³⁶, mille puhul on teenuse sobivuse kirjeldamisel loetletud pöördumise vajaduse võimaliku põhjusena ka mitmeid ahistava käitumise omadusi nagu näiteks jälitamine, hirmutamine ja erinevas vormis partneri kontrollimine¹³⁷. Eelnevast tulenevalt näeb magistritöö autor, et vaimse perevägivalla ühe võimaliku väljenduse ehk ahistava või kontrolliva käitumise kriminaliseeritus saaks kanda eesmärki nii kannatanute vahetu turvalisuse tagamisel kui edasise vaimselt vägivaldse käitumise ennetamisel, sest võimaldaks suunata toimepanijat vägivaldse käitumise ärahoidmist toetava teenuseni ja anda toimepanijale selge sõnum teo etteheidetavuse kohta.

2.3.2 Võimaliku kannatanupoolse käitumise põhjuse teooria psühholoogiliste nähtuste kontekstis

Kolme psühholoogia ja neuroteaduse doktorikraade omava teadlase poolt on koostöös inimröövi ohvri Jaycee Dugardiga¹³⁸ 2023. aastal avaldatud teadusartikkel seoses nähtusega, mida on nimetatud Stockholm'i sündroomiks. Artikkel esitab kriitika termini kasutamisele trauma ellujääjate (ohvrite) seotuse kirjeldamisel nende ründajaga ning pakub välja alternatiivse termini "*appeasement*" (eesti keeles pakub magistritöö autor tõlkeks termini „leppimine“). Autorid esitavad kriitika Stockholm'i sündroomi termini suhtes põhjusel, et termin ega selle kasutusala ei peegelda adekvaatselt ellujääjate kogemusi ega arvesta selle termini negatiivset mõju. Autorid argumenteerivad, et termin "leppimine" rõhutab vägivallatseja ja ohvri positsioonides esinevat asümmeetriat ja ohvipoolset kohanduvat strateegiat, mille eesmärk on rahustada ründajat, vähendades seeläbi potentsiaalset väärkohtlemise ja vigastada saamise ohtu.¹³⁹ Magistritöö kontekstis on viidatud artikli valguses oluline artiklis presenteeritud seos vägivalla, seehulgas näiteks lähisuhtevägivalla¹⁴⁰ ohvrite käitumise ja autonoomse närvisüsteemi toimimise vahel.

¹³⁶ Tugi vägivallast loobumiseks. Sotsiaalkindlustusamet - <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalla-ohvrile/tugi-vagivallast-loobumiseks> (23.03.2023).

¹³⁷ Vägivallast loobumise toetamine. Ohvriabi - <https://www.palunabi.ee/et/vagivallast-loobumise-toetamine>

¹³⁸ Jaycee Dugard - A stolen life. Goodreads - <https://www.goodreads.com/book/show/11330361-a-stolen-life>

¹³⁹ Bailey R, jt. Appeasement: replacing Stockholm syndrome as a definition of a survival strategy. *European Journal of Psychotraumatology*. 2023;14(1). doi:10.1080/20008066.2022.2161038, lk 1-2.

¹⁴⁰ *Ibid.*, lk 1 ja 5.

Artiklis kirjeldut inglisekeelse nimega teooria „*Polyvagal theory*“ selgitab autonoomse närvisüsteemi toimimist viisil, mille tulemusel otsib ohusituatsioonis inimene strateegiat ellujäämiseks¹⁴¹.

Üheks lahenduseks võib olla vägivallaohvri dissotsieerumine, mis toimib alateadliku buffrina ohtlikus situatsioonis, kuid mille esinemisel juhib inimese käitumist autonoomse närvisüsteemi strateegia, mille tulemusel inimese võimaks mõelda on mõjutatud, kuid mis võimaldab hoida kokku ressursi ja vältida paanikat¹⁴².

Teiseks võimalikuks strateegiaks saab olla ohvri poolt sotsiaalse seotuse esilekutsumine autonoomse närvisüsteemi toimimise tulemusel ohusituatsioonis viisil, mis võib võimaldada kasutada sotsiaalse kaasatuse süsteemi (ingl k. *social engagement system*) elemente (eelkõige hääle ja näoilmete kasutamine, mis kutsuks esile turvalisuse, usalduse ja kättesaadavuse tunnet) teiste inimestega koostoimimise saavutamise eesmärgil. See strateegia võib võimaldada ohvril kontrollida enda käitumise kaudu vägivallatseja autonoomset närvisüsteemi ning selle läbi tema käitumist, mis võib olla tõhus vahend ohvri või vägivallatseja autonoomse närvisüsteemi reguleerimiseks ja sellest tulenevate reaktsioonide suunamiseks.¹⁴³

Antud artikli järeldustest nähtuvad ohvipoolsed reaktsioonid võivad magistritöö autori hinnangul võimaldada tekkida mitmetel erinevatel alternatiivsetel tõlgendustel ohvipoolsest käitumisest. Artikkel käsitles konkreetselt traumakogemusega ohvrite käitumist, millest tulenevalt võib käsitletud teooria kirjeldada olukorda eelkõige teatud varasema vägivallakogemusega ohvrite suhtes toime pandavate ahistava jälitamise või sissetungimise juhtumite puhul asetleidvat käitumist. Ohvipoolne dissotsieerumine võib näida kui käitumise heakskiitmine või teo tahtevastasuse puudumine. Kannatanupoolne edukas sotsiaalse seotuse saavutamise ja seeläbi vägivallatseja reaktsioonide suunamise eesmärgil rakendatav käitumisviis võib olla kõrvaltvaatajate jaoks kergemini tõlgendatav inimese loomulike või tahtlike positiivsete tundmuste või tegudena vägivallatseja osas. Vägivallakogemusega ohvrite käitumine ei pruugi olla seega tingimata üheselt tõlgendatav universaalse kogemuse või keskmise inimese reaktsioonide järgi. Kuigi neurobioloogiasse ei pruugi olla õigusteaduse valdkonnas praktiseerival inimesel huvi või võimalust süveneda, leiab magistritöö autor, et juhul, kus õigusteaduses tõusevad praktikas esile küsimused: „Miks ohver ei lahku?“ või „Miks ta vastu ei hakanud?“, on mõistlik läheneda neile küsimustele kui sisulistele ja argumentatsiooni eeldavatele, mitte kui retoorilistele küsimustele,

¹⁴¹ *Ibid.*, lk 2.

¹⁴² *Ibid.*, lk 3.

¹⁴³ Bailey, R., jt. 2023., lk 4.

mille kaudu kanda maha vajadus aidata potentsiaalset abivajajat maksimaalsete võimalike vahenditega. Probleemi ahistava jälitamise kuriteo situatsiooni ülekandes võib aset leida kannatanu tegevuses süü nägemist näiteks olukordades, et kannatanu vastab toimepanija telefonikõnele või sõnumitele või ei eemaldu koheselt avalikus kohas toimepanijast, kes proovib tema asukoha jälgimise abil saada kannatanuga kontakti. Kuigi kuritegude tuvastamise kontekstis võib ka nimetatud asjaoludest olenemata olla mingitel juhtudel võimatu heita toimepanijale ette tahtlust (kuivõrd isik tõlgendab kannatanu käitumist siiralt teisel viisil, kui seda näeb kannatanu), võib inimeste käitumise psühholoogiliste ja neurobioloogiliste põhjuste kaasamine inimeste käitumise tõlgendamisse karistusõiguses olla asjakohane hindamaks näiteks kannatanule kaasnenud tagajärje esinemise võimalikkust või tagajärje tüüpilisust objektiivse omistamise kontekstis.

3 Ühiste laste või ühise elamispinna jagamisega seotud isikute vahel aset leidnud eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumid Eesti kohtupraktika kontekstis

3.1 KarS § 266 lg 2 p 1 objektiivne koosseis – valdaja tahtevastatus ja teo ebaseaduslikkus

Valdaja tahte vastaselt eluruumi sisenemine on eelduslikult alati ebaseaduslik tulenevalt AÕS 40 lg 1 ehk valduse kaitsest omavoli vastu¹⁴⁴. Riigikohtu praktika järgi käsitletakse KarS § 266 raames valdajana isikut, kes teostab hoone, ruumi, sõiduki või piirdega ala üle tegelikku võimu ja kellel on vastav valitsemissoov¹⁴⁵. Välistatud on kaudse valdaja käsitlemine valdajana KarS § 266 kontekstis, kuivõrd tal puudub faktiline võim asja üle ning toimepanijaks võib seega olla kinnisasja omanik, kes ei ole samaaegselt otseseks valdajaks¹⁴⁶. Omavoliline on iga sissetung, mille puhul on sisenejaks isik, kelle sisenemine on vähemalt ühe perekonnaliikmest valdaja jaoks tahtevastane¹⁴⁷, kuid sissetungijal on aga õigus eeldada valdajate nõusolekut olukorras, kus üks pereliige on isiku eluruumi kutsunud¹⁴⁸. Lahkumisenõude täitmata jätmine kui tegevusetus on ehtsa tegevusetusdeliktina¹⁴⁹. Karistusõiguslikult saab teo õigusvastasuse välistada teistes õigusharudes lubatud teo ning õigusvastane tegu teistes õigusharudes tähendab ka karistusõiguse kontekstis õigusvastasust¹⁵⁰. AÕS-s sätestatud omaabi (AÕS 41) teostamise seaduspärasuse tuvastamisel, tuleb lähtuda karistusõiguses kehtivast KarS § 28 lg 2 sätestatud reeglist, mille kohaselt on hädakaitse piir ületatud juhul, kui isik kavatselt või otsese tahtlusega teostab hädakaitset vahenditega, mis ei vasta ilmselt ründe ohtlikkusele või kui teostaja kavatselt või otsese tahtlusega tekitab ilmselt liigset kahju¹⁵¹.

RKKK 12. oktoobri 2012. a otsus nr 3-1-1-40-12:

Riigikohus lahendas kriminaalasja korteriomandi valdaja poolt kortermaja tehnoruumi sissetungimise alusel esitatud süüdistuse osas. Süüdistuse aluseks olevate asjaolude kohaselt kasutas süüdistatav majas asuvat korterit korteri omaniku kokkuleppel, kuid korteri eest olid tasumata kommunaalmaksud, mille tõttu oli tehnoruumis asuvast elektrikilbist lülitatud välja süüdistatava

¹⁴⁴ Sootak ja Pikamäe, lk 851.

¹⁴⁵ RKKK 29. aprilli 2011 a. otsus nr 3-1-1-23-11, p-d 10–12.

¹⁴⁶ RKKK 12. oktoobri 2012 a. otsus nr 3-1-1-40-12, p 9 ja RKKK 29. aprilli 2011 a. otsus nr 3-1-1-23-11, p-d 10–12.

¹⁴⁷ Sootak ja Pikamäe, lk 850.

¹⁴⁸ *Ibid.*, lk 851.

¹⁴⁹ *Ibid.*, lk 852.

¹⁵⁰ Sootak 2018, lk 286.

¹⁵¹ Varul, P., jt., lk 43.

poolt kasutuses oleva korteri elektrivool. Süüdistatav oli teadlik elektrivoolu väljalülitamise põhjusest ning maja valitsejaks oli määratud kannatanuks olev osaühing. Korteriomanike üldkoosoleku otsusega kinnitatud kodukorraga oli sätestatud keeld viibida korteriomanikel tehnoruumis, kui selleks puudus hädavajadus. Süüdistuse kohaselt tungis süüdistatav osaühingust valdaja tahte vastaselt ja seega ebaseaduslikult maja tehnoruumi, tehes seda ukسلuku südäimiku purustamise teel ja kasutades palgatud töötajaid.¹⁵² Analüüsidēs küsimust, kas tehnoruum oli süüdistatava jaoks võõras, esitas Riigikohus otsuses järgneva seisukoha: "...Peaks aga korteriomanik või viimaselt korteri (sh kaasomandi eseme) kasutusõiguse saanud isik eelkirjeldatud olukorras omavoliliselt kaasomandis olevasse, kuid võõrasse valdusse antud ruumi sisse tungima, võib tema käitumine vaatamata KOS § 10 lg-st 2 tulenevale õigusele KarS § 266 järgi karistatav olla. Kuna kohtute tuvastatu kohaselt ei olnud Xxxxx 37 tehnoruum P. P. otseses valduses, oli see ruum tema jaoks ka KarS § 266 mõttes võõras"¹⁵³. Kuigi koosseisutunnust "võõras" KarS § 266 sõnastus enam ette ei näe, on argumentatsioon siiski asjakohane valdaja tuvastamisel KarS § 266 lg 2 p 1 kontekstis.

Tallinna Ringkonnakohtu 25. augusti 2021. a otsus kriminaalasjas 1-20-480:

Väljaspool lähisuhte konteksti on Riigikohus olnud seisukohal, et võõrvaldaja poolt omaniku nõusolekuta kinnisasja edasikasutamine pärast asja kasutamise õiguse aluseks oleva asjaolu äralangemist ei ole karistatav ja omavoli AÕS § 40 lg 2 mõttes eeldab toimepanija tegevust¹⁵⁴. Seisukohaga kooskõlas olev lahendus nähtub ka hilisemast ringkonnakohtu praktikast, mille puhul, olenemata üürilepingu lõppemisega kaasnenud ebaseaduslikust valdusest, ei andnud vastava õiguse lõppemine Ringkonnakohtu hinnangul KarS § 266 lg 2 p 1 kontekstis õigust üürileandja esindajal siseneda üürniku ebaseaduslikus valduses olevale kinnisasjale¹⁵⁵.

Valduse lõppemise hetke fikseerimine lisaks eluruumi omaniku või näiteks lepingust tuleneva õiguse alusel kinnisasja valdava omaniku nõusoleku kaudu, võib olla vajalik seetõttu, et vastasel juhul oleks võimalik sissetungimise koosseisu lahkumismõude täitmata jätmise alternatiiv tuvastada juba alates sellest hetkest, kui kinnisasja omanikust valdaja esitab enda elukaaslasele lahkumismõude. Antud lahendus ei oleks kooskõlas eelpool viidatud Riigikohtu praktikaga, mille kohaselt sissetungimise koosseis on välistatud olukorras, kus kinnisasja valdus saadi algselt seaduspäraselt. Seega võib arvata, et endiste elukaaslaste lahkumiseku ja ühiselt elamispiinalt lahku kolimise protsessi kestel KarS § 266 lg 2 p 1 objektiivse koosseisu tuvastamiseks ainult

¹⁵² RKKK 12. oktoobri 2012 a. otsus nr 3-1-1-40-12, p-d 2.1 ja 2.3.

¹⁵³ RKKK 12. oktoobri 2012 a. otsus nr 3-1-1-40-12, p-d 2.1 ja 2.3

¹⁵⁴ RKKK 8. detsembri 2015 a. otsus nr 3-1-1-99-15, p 38.

¹⁵⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 25. augusti 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-480, p 9.

lahkumisnõude esitamisest ei piisa. Endiste elukaaslaste puhul säilib seega küsimus, et mis hetkest lõpeb isiku õigus kinnisasjal viibida, kui lõpeb paarisuhe ning kas suhte lõppemise osas erineval arusaamal olemise juhul on kinnisasja omanikust osapoole ainus võimalus õiguslikult siduvalt kooselu lõpetada tsiviilkohtumenetluse kaudu. Samuti võib tõlgendamisel osutada keeruliseks küsimus sellises olukorras, kus on endise elukaaslase asjad tema teadmata eluruumist välja tõstetud, kuivõrd eelnevalt viidatud Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi seisukoha¹⁵⁶ järgi ei anna vallasasjade kinnisasjal asumine õigust kinnisasjale sisenemiseks. Elukohast ilma jäänud isikul võiks sellises olukorras olla esiteks keeruline tõendada, et temal kinnisasjale sisenemiseks üldse mingi õigus esineb. Näiteks, kui isik lahkub seejärel enda endisest elukohast koos oma vallasasjadega ning ööbib nädal aega mõne tuttava juures või hotellis, siis magistriröö autori hinnangul endisest elukohast kinnisasjale ilma valdaja nõusolekuta sisenemist tuleks käsitleda ebaseadusliku sisenemisena ja tuvastatav võiks olla KarS § 266 lg 2 p 1 objektiivne koosseis. Seda põhjusel, et tahtevastase sisenemise ebaseaduslikkust tuleb Riigikohtu praktika järgi eeldada ning magistriröö autori hinnangul ei esine selles olukorras asjaolusid, mis võiksid olla seaduspärasuse aluseks. Lähisuhte kontekstis ei ole selliste situatsioonide puhul järjepidevat Riigikohtu kohtupraktikat, seega on võimalik, et antud küsimuse õiguslikul lahendamisel võib tulevikus kujuneda täiendavat praktikat ja selgemaid piiritlemisreegleid.

Harju Maakohtu 09. veebruari 2022 a. otsus ja Tallinna ringkonnakohtu 01.06.2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794:

Eluruumi sissetungimises (KarS § 266 lg 2 p 1) süüdistati kriminaalasjas kinnisasja omaniku poja endist elukaaslast, kes oli saanud õiguse kinnisasja vallata tulenevalt kunagisest kooselust, kuid kelle osas ei kehtinud juhtumi ajal kohtuotsust, millest tuleneks õiguslik alus kohustada osapoolt eluruumi vabastama. Küsimus, kas süüdistataval esines õiguslik alus kinnisasjal viibimiseks, mis välistaks eluruumi sisenemise ebaseaduslikkuse, tuleneb kriminaalasja maakohtu lahendist, sest maakohus mõistis süüdistatava sissetungimise süüdistuse osas õigeks ning prokuratuur ei esitanud apellatsiooni sissetungimist puudutava süüdistuse osas. Antud kaasuse puhul oli täiendavaks asjaoluks kinnisasja kasutamise korda puudutavad dokumendid (skeemid). Samuti oli süüdistatava kasutuses olevate eluruumide eraldamiseks paigaldatud lukk, mida ei olnud süüdistatava kasutuses olevate ruumide poolt võimalik üldjuhul avada. Süüdistatav kasutuskorra osas enda nõusolekut ei olnud väljendanud, kuid sisenemiseks ruumidesse, mille kasutamine kannatanu ühepoolse kokkuleppe kohaselt süüdistataval lubatud ei olnud, oli süüdistatav kasutanud ukse lahtimuukimist või lõhkumist. Oma soovi viibida ka teistes kinnisasja ruumides, põhjendas süüdistatav sooviga

¹⁵⁶ Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 7. oktooberi 2009 a. otsus nr 3-2-1-83-09, p 10.

näha osapoolte ühiseid lapsi, kes elasid ülejäänud kinnisasja ruumides koos tema endise elukaaslasega, kelle emale kuulus kõnealune kinnisasi. Maakohtu seisukohaga kinnistati asjaolu, et süüdistatava valdus oli juhtumi ajal küll ebaseaduslik, kuid jõuti järeldusele, et asjaolu ei oma sissetungimise koosseisu kohaldamisel õiguslikku tähendust, kuivõrd valdus oli saadud seaduslikult, mitte omavoliliselt, ning samuti, et õiguslikku tähendust ei oma ka ühe osapoolte poolt koostatud skeemid eluruumide kasutamise kohta. Kohtuasja puhul korraldati eelnevalt üürilepingu kontekstis viidatud seisukohta, mille kohaselt juhul, kui valdus on saadud õiguspäraselt, ei ole õiguspärane tõsta inimest elukohast välja ilma jõustunud kohtulahendita, mis vastavat õigust kinnitaks.¹⁵⁷

Tallinna Ringkonnakohtu 21. novembri 2017 otsus kriminaalasjas 1-17-4859:

Tallinna ringkonnakohtu 21. novembri 2017 kriminaalasja 1-17-4859 otsuse puhul on ringkonnakohus olnud seisukohal, et tsiviilõigusliku nõude alusel teise inimese kinnistule sissetungimine ja lahkumisnõude täitmata jätmine annavad aluse kinnisasja valdajal teostada hädakaitset omaabi (AÕS § 41) näol sissetungija osas kehalise väärkohtlemise toimepanemisega määral, mis jääb hädakaitsepiiridesse. Kriminaalasja puhul oli vaidlus eelkõige selle üle, kas valdaja (süüdistatava) poolne kehalise väärkohtlemise tegu oli õiguspärane, kas süüdistatav ületas hädakaitse piire, mis ei oma käesoleva magistritöö raames olulisust, kuid eelnevalt puudutas ringkonnakohus kaudselt ka küsimust, kas tsiviilõiguslik nõue annab alust siseneda võlgniku kinnistule ilma loata. Ringkonnakohus nõustus maakohtuga ning jäi järgnevale seisukohale: "Tegemist oli seega pooltevahelise tsiviilvaidlusega, mille lahendamine vägivallaga..." (viidates sissetungimisele - autori märkus) "...ei ole õiguspärane ega millegagi õigustatav nagu maakohus õigesti leidis. Kannatanu tuli XX elukohta üksnes selleks, et saada kätte 500 eurot ja tema ütlustega on leidnud tõendamist, et vastastikuste rahaliste nõuete maksmapanekuks tsiviilkohtus oleks tal tekkinud raskusi... Maakohtus leidis tuvastamist asjaolu, et kannatanu keeldus XX elamust lahkumast, kahjustas ka ust ja tungis esikust edasi. Seega oli XX õigustatud kaitsma enda kodu ja last vägivalda kasutades, sh lüüa kannatanut vastu ning lasta edasi tungivat kannatanut elutoast läbi ukse klaaside õhupüssist. Kannatanule selle tagajärjel XX poolt tekitatud pindmised vigastused olid vältimatud, kuivõrd rünnet ta enne ei lõpetanud ega majast ei lahkunud. Kohtukolleegium nõustub maakohtu seisukohaga, et XX ei ületanud kannatanu poolset rünnet tõrjudes hädakaitsepiire ega tekitanud kannatanule liigset kahju."¹⁵⁸ Antud ringkonnakohtu seisukoha puhul tekitab küsimusi kolleegiumi poolt osapoolte vahelise võlasuhte analüüsimine VÕS § 110 kontekstis. Ringkonnakohtu hinnangul jõudis maakohus õigele järeldusele, et süüdistatav oli enda varalise

¹⁵⁷ Harju Maakohtu 09.veebruari.2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 21-22.

¹⁵⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 21. novembri 2017 a. otsus kriminaalasjas 1-17-4859, p-d 10-11.

kohustuse täitmisest kannatanu ees keeldunud õiguspäraselt¹⁵⁹. Ringkonnakohtu lahendi ega Maakohtu lahendi põhjal ei ole aga arusaadav, kas ja mis kontekstis omas VÕS §-i 110 alusel rahalise kohustuse täitmisest keeldumise õiguspärasus kriminaalasja lahendamisel tähtsust. Eelnevalt tsiteeritud Ringkonnakohtu väide: "...Tegemist oli seega pooltevahelise tsiviilvaidlusega, mille lahendamine vägivallaga ei ole õiguspärane ega millegagi õigustatav nagu maakohus õigesti leidis..." jätab antud juhul tõlgendamisruumi selle osas, et kas saab esineda tsiviilvaidlust, mille puhul on lahenduseks vägivald ja mis põhjusel just praeguse võlasuhte puhul ei ole vägivald mitte millegagi õigustatud.

On võimalik, et tsiviilvahekorranas, mida on õigus lahendada vägivallaga, oleks võinud näha kannatanu poolt teo toimepanija osas eelnevalt temale kuuluva vara äravõtmist, millele järgneva vägivallateo puhul oleks saanud rääkida teo toimepanija hädakaitseisundist ja omaabi teostamisest (AÕS § 41). AÕS § 41 lg 2 alusel omaabi teostamine eeldab kohest ajalist seost asja äravõtmisega¹⁶⁰. Riigikohus on 21. jaanuari 2013.a otsuses 3-1-1-129-12 tõlgendanud vallasasja osas omaabi teostamise kriteeriume järgnevalt: "Tegemist on tõelise õigusega, mida ei välista võimalus pöörduda asja tagasisaamiseks kohtu poole. Selle teostamisel on lubatud ka jõu rakendamine, kui seda tehes jäädakse hädakaitse piiridesse. Omaabi teostamist piirab seejuures täiendavalt põhimõte, et vallasasja tagasisõtmist võib reeglina teostada rikkuja teolt tabamise või tema jälitamise korral - seega viivitamatult pärast vallasasja seaduslikust valdusest väljumist, mitte aga pärast sellest teada saamist. Samuti peab omaabi käigus rakendatud vägivald vältimatult seonduma asja tagasisaamise vajadusega."¹⁶¹ Seega võlast teada saamise järel või lihtsalt tulenevalt soovist saada tagasi vara, mis on jäänud mingil põhjusel teise inimese ebaseaduslikku valdusesse, ei ole omaabi teostamise ettekäändel võimalik ilma kohtupraktikast nähtuvate eelduste esinemiseta seaduspäraselt oma vara enda valdusesse tagasi saada.

Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 7. oktooberi 2009. a otsus nr 3-2-1-83-09:

Riigikohtu tsiviilkolleegium oli endistest elukaaslastest hageja ja kostja tsiviilvaidluse puhul seisukohal, et olukorras, kus hagejale kuulunud vallasasjad asusid kostja kinnisasjal ning kostja piiras hoone ukseleku vahetamisega hageja võimaluse asjadele ligi pääseda, on tegemist omavolilise valduse äravõtmisega ja uue omavolilise valduse kehtestamisega AÕS § 40 lg 2 järgi. Sellel seisukohal oli Riigikohtu tsiviilkolleegium ka arvestades asjaolu, et kostja oli mõni nädal hiljem tõstnud hageja asjad maja hoovi. Seejuures tõi Riigikohtu tsiviilkolleegium välja, et omavolilisest valdusest asjade tagasisõtmist on hagejal kostja nõusoleku puudumisel ise võimalik

¹⁵⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 21. novembri 2017 a. otsus kohtuasjas 1-17-4859, p 10.

¹⁶⁰ Varul, P., jt. Asjaõigusseadus I 1.-3. Osa (§-d 1-167) Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 43.

¹⁶¹ RKKK 21. jaanuari 2013. aasta otsus 3-1-1-129-12, p 10.1.

õiguspäraselt teostada vaid omaabi (AÕS § 41) eelduste esinemisel.¹⁶² Magistritöö autori hinnangul annab antud seisukoht ka sissetungimise süütegude kontekstis selge tsiviilõigusliku hinnangu olukorrale, kui ühe lähisuhte osapoolte kinnisasjad on jäänud teisele osapooltele kuuluvale kinnisasjale või kinnisasjale, mis on õiguslikult vaid ühe osapoolte valduses.

Tartu Ringkonnakohtu 19. märtsi 2018. a otsus kriminaalasjas 1-17-2609:

Tartu Ringkonnakohtu andis hinnangu olukorrale, mille puhul oli kinnisasi abikaasade ühisvaras, kuid ühisvara jagamisele eelnevalt oli sõlmitud kompromissileping, millega lepitati muuhulgas kokku, et kinnisasjal asuva elumaja kasutusõigus jääb alates määratud tähtajast vaid ühele omanikest. Eluruumi sissetungimises süüdistati osapoolt, kes oli üks kinnisasi omanikest, kuid kelle puhul oli saanud pool aastat enne teo toimepanemist tähtaeg anda teisele omanikule üle elumaja valdus. Samuti ei olnud sissetungimise ajaks kehtestatud detailplaneeringut, mis oli kompromissilepingu järgi eelduseks ühisvara jagamiseks. Sissetungimise toimepannud osapool oli valduse teisele omanikule üle andnud ning valdaja oli vahetanud ära elumaja ukseelukku. Apellant oli seisukohal, et süüdistatav oli elumaja valdajaks. Ringkonnakohus nõustus maakohtuga selle osas, et kuigi sissetungimise toimepanemise ajal oli kinnisasi osapoolte ühisomandis, oli kannatanu elumaja ja ülejäänud kinnisasi ainuhooldajaks. Seda iseloomustas ringkonnakohtu hinnangul kompromissilepingu eraldiseisev tingimus ainuvalduse üleandmise kohta, mida ei saanud tõlgendada kui tingimuslikku kohustust, mis oleks tekkinud alles pärast kinnisasi jagamist ja selle eelduseks oleva detailplaneeringu kehtestamist.¹⁶³

Tartu Ringkonnakohtu 29. detsembri 2011. a otsus kriminaalasjas 1-10-10137:

Kriminaalasjas esitatud apellatsiooni puhul oli kaitsja seisukohal, et endiste abikaasade vahel aset leidnud kinnisasjale sisenemise alusel KarS § 266 lg 2 p 1 järgi esitatud süüdistuse puhul oli maakohtu poolt tõendeid hinnatud ühekülgse ja jäetud kõrvaldamata vastuolud, mis on viinud materiaalsooõiguse ebaõige kohaldamiseni. Ringkonnakohus oli seisukohal, et teo ebaseaduslikkus tulenes sellest, et endiste abikaasade lahutuse järel abielu kestel osapoolte ühiseks elukohaks olnud kinnisasi, kuhu süüdistatav sisenes, oli lahutuse järel kannatanu omandis ning süüdistataval puudus õigus seal viibida, kuna valdajast kannatanu sisenemiseks nõusolekut ei olnud andnud. Süüdistatav oli käinud kinnisasjal ka varasemalt osapoolte ühise pojjaga suhtlemas, oli elanud kinnisasjal veel mõni aeg peale abielulahutust ning kinnisasjal asus tema sõnul veel temale kuuluvaid asju, kuid ka

¹⁶² Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 7. oktoobri 2009. a. otsus nr 3-2-1-83-09, p 10.

¹⁶³ Tartu Ringkonnakohtu 19. märtsi 2018. a. otsus kriminaalasjas 1-17-2609, p-d 33-38.

need asjaolud ei andnud ringkonnakohtu hinnangul õigust kinnisasjale ilma valdaja (endise abikaasa) loata sisenemiseks.¹⁶⁴

RKKK 15. novembri 2019. a otsus nr 1-18-9683:

Riigikohus oli seisukohal, et kui valdusele ligipääsemise abinõu saadi õiguspärase valdaja tahtega kooskõllaliselt, võib olla siiski tegemist ebaseadusliku valdusega põhiasja osas. Riigikohus tõi näite olukorrast, kus seaduslik valdaja annab autovõtmed valvelauda kellelegi üleandmiseks, kuid võtmete üleandmisega ei anna ta valvelaua töötajale valdust auto osas.¹⁶⁵ See tähendab, et juhul, kui isikul peaks olema ligipääs näiteks kinnisasja võtmetele, kuid puudub valdaja luba kinnisasjale sisenemiseks, ei ole sisenemine üldreeglina seaduspärane.

Juhul kui on tegemist endiste elukaaslastega, siis võib leida aset olukord, kus ka osapool, kes ei ole kinnisasja omanik ega valdaja, omab endiselt korteri võtmeid. Magistritöö autori hinnangul tuleks Riigikohtu praktikast lähtuvalt omistada võtmete teise osapoole valduses olekule pigem vähe tähendust. Tähendus saab võtmete osapoole käes olemisel olla näiteks juhul, kui kriminaalasja puhul ei ole tõendatud sissetungimise juhtumi ajahetkel kehtinud valdused või valdaja antud volitused kinnisasjal viibimise osas. Võtmete omamine võib aidata põhjendada näiteks süüdistatava versiooni selle kohta, millest ta eeldas, et sisenemine on valdaja tahtega kooskõllas. Eraldiseisvalt ja valdaja tahtevastasusest sõltumatult võtmete valdamine aga magistritöö autori hinnangul sisenemiseks õiguslikku alust ei loo.

Seoses rahvastikuregistrisse kantud elukohaandmetega, sätestab kehtiva rahvastikuregistri seaduse (RRS)¹⁶⁶ § 6 lg 1, et isiku elukoha andmete õigsust eeldatakse ning lõike 2 järgi lähtutakse avalike ülesannete täitmisel registri põhiandmetest. KarS § 266 kohaldamisel ja teo ebaseaduslikkuse tuvastamisel ei oma asjaolu siiski tähtsust, sest seaduslik on valdus vastavalt AÕS 34 lg-le 1 vaid õigusliku aluse esinemisel. Konstitutiivne tähendus elukohaandmete kandel ei ole ning vastav reegel nähtub ka RRS § 65 lg-st 3, mille kohaselt rahvastikuregistrisse kantud aadressid ei anna isikule õigust kasutada aadressijärgset ruumi elukohana, kui puudub ruumi kasutamise õigus seaduses sätestatud alusel.

¹⁶⁴ Tartu Ringkonnakohtu 29. detsembri 2011. a. otsus kriminaalasjas 1-10-10137, p-d 1 ja 7.

¹⁶⁵ RKKK 15. novembri 2019. a. otsus nr 1-18-9683, p 13.

¹⁶⁶ Rahvastikuregistri seadus - RT I, 06.07.2023, 73

3.2 KarS § 266 lg 2 p 1 subjektiivne koosseis

Subjektiivse koosseisu asjaoludest on KarS § 266 lg 2 p-s 1 sätestatud kuriteo puhul asjakohane analüüsida toimepanija tahtlust sissetungimise ebaseaduslikkuse osas ning see asjaolu puudutab eelkõige endisi elukaaslasi ning endisi paarisuhtepartnereid, kes on jätkanud suhtlust paarisuhte lõppemise järel. Kuivõrd subjektiivse koosseisu tuvastamine eeldab tahtluse tuvastamist kõigi objektiivse koosseisu asjaolude suhtes, võib isikliku seotusega seonduvalt kahtluse all olevate objektiivse koosseisu tunnuste puhul esineda toimepanija teadmatus asjaolu esinemisest. Sissetungimise kuriteokoosseis ei eelda nõudeid sisenemise viisile, seega kinnisasjale sisenemine võib olla võimalik näiteks seetõttu, et isiku valduses on endise kooselu ajast elukohta võtmed. Kui endisesse ühisesse elukohta sisenev osapool, kes on eelnevalt kinnisasjalt välja kolinud, lähtub eeldusest, et tal on sisenemiseks kinnisasja valdajast endise elukaaslase nõusolek, võib olla välistatud tahtlus teo ebaseaduslikkuse osas. Sellisel juhul peaks magistritöö autori hinnangul hindama asjaolusid, mille pinnalt isik järeldab, et sisenemine oli lubatud, kui valdaja ei ole vastavat soovi avaldanud. Osapoolte (endisesse elukohta siseneja ja elukohta valdaja) vahelise suhtluse kestmise puhul võib olla põhjuseks näiteks nii vajadus hoida kontakti seoses ühiste lastega kui ka sõbralik või kiindumusest ja harjumusest kantud soov säilitada kontakti. Subjektiivse koosseisu vaatepunktist võib osutada situatsioon probleematiliseks olukorras, kus osapooltel on erinev soov või arusaam suhte olemusest. Kui endise kooselu kestel oli ühises elukohas viibimine seaduspärane tulenevalt valdaja nõusolekust, siis kooselu lõppedes kaob mingist hetkest nimetatud eeldus ära. Samuti, kui isik paarisuhte kestel kinnisasjal ka ei elanud, siis paarisuhe võis olla valdaja nõusoleku aluseks. Isegi kui lahkuminek hetkel võidi üksteisest intensiivsemate emotsioonide või muude põhjuste tõttu eemalduda, siis hilisema aktiivse konflikti laabumise käigus ja suhtluse jätkumisel võib kinnisasjalt välja kolinud osapoolle ekslikult tekkida arusaam või põhjendamatu lootus, et ta on uuesti kinnisasjale oodatud. Nende näidete puhul oleks tegemist olukorraga, kus kinnisasjale saabuv osapool (sissetungija) ei ole oma tulekust ette teatanud ja seejärel on eluruumi endiselt valdav osapool avastanud endise elukaaslase oma kodust. Kui endine elukaaslane saabuks eluruumi ukse taha ning küsiks enne sisenemist luba, võimaldaks see valdajal keelduda ning seejärel ei tekiks küsimust teo ebaseaduslikkuse osas juhul, kui isik siiski siseneb kinnisasjale, kuivõrd siseneja on teadlik tahtevastasusest. Kui isik on valdaja saabudes juba tema eluruumis, esineks ebaseaduslikkuse osas tahtlus juhul, kui isik ei lahku ka pärast lahkumisnõude esitamist. Juhul, kui isik lahkub, võib aga teatud lähedase suhte situatsiooni puhul tõstatada siiski küsimus selle osas, kas siseneja oli teadlik asjaolust, et sisenemiseks kinnisasja valdaja nõusolek puudus ehk võib tõstatada küsimus koosseisueksimuse (KarS § 17) esinemise osas. Olukorda iseloomustab

reaalelulise situatsiooni puhul muidugi asjaolu, et juhtum jõuaks õiguskaitseasutusteni eeldatavasti vaid juhul, kui keegi osapooltest kutsub kohale politsei või pöördub muul moel õiguskaitseasutuste poole. See asjaolu iseloomustab magistritöö autori hinnangul juba mõnevõrra olukorda selle poolest, et tegemist ei ole täielikult probleemide ja pingete vaba situatsiooniga, kus osapooled mõistavad üksteise soove ja arvestavad nendega. Osapoolte varasema suhtluse iseloomu põhjal võib olla võimalik tõendada või välistada koosseisueksimuse esinemine. Seega antud olukorras võib juhtumi lahendamine eeldada süvenemist isikutevahelise suhtluse iseloomu ja kokkulepetesse juhtumi eelsel ajal. Kui valdajast osapool on sissetungimise kohta juba kuriteoteate teinud ja KarS § 266 lg 2 p 1 objektiivsele koosseisule vastava juhtumikirjelduse edastanud ning asjaolud ei ole piisavalt selged, et tuvastada ilmselge tahtluse puudumine olenemata kannatanu vastavasisulisest väitest, on antud situatsioonis magistritöö autori hinnangul tulenevalt KrMS §-st 6 asjakohane alustada kriminaalmenetlus ja võtta arvesse sissetungimise ebaseaduslikkuse eeldamise põhimõtet.

3.3 KarS § 266 lg 2 p 1 õigusvastasusust välistav asjaolu – kannatanu nõusolek

Magistritöö autor leib, et sarnaselt ahistava jälitamise kannatanu nõusolekut käsitlevas alapeatükis järelдатule, võib ka sissetungimise puhul esineda füüsilist vägivalda või ähvardamist, mille tulemusel kannatanu laseb toimepanijal enda elukohta sisse tungida ega hakka sellele verbaalselt ega füüsiliselt vastu. Sellises olukorras võiks olla välistatud kannatanu kui valdaja nõusoleku kehtivus, kuivõrd esineb sund nõusoleku andmiseks. Sunni rakendamisel nõusoleku saavutamiseks ei pea, erinevalt KarS § 266 lg 2 p 2 sätestatud nõudest, esinema koosseisupärane vägivallategu, vaid lähtuda tuleb kannatanu subjektiivsest arusaamast¹⁶⁷, seega ähvardamise või vägivalda kartmise tuvastamine ei ole magistritöö autori hinnangul asjakohane ainult KarS § 266 lg 2 p-s 2 sätestatud kuriteo tuvastamisel, vaid juba põhikoosseisu ebaseaduslikkuse elemendi tuvastamisel. Valdaja nõusoleku välistamine võib, tulenevalt KarS § 266 lg 2 p 1 koosseisu struktuurist, tuua kaasa sissetungimise ebaseaduslikkuse tuvastamise objektiivse koosseisu tasandil olenemata sellest, et kannatanu võib olla lasknud sissetungijal siseneda oma eluruumi. Seejuures on oluline tuvastada ja tõendada ära asjaolud, millest tulenevalt valdaja poolt isiku sisenemise lubamine ei olnud vabatahtlik otsus ja põhines sunnil.

¹⁶⁷ Sootak 2018, lk 353.

4 Kuriteo eristamine kuriteokoosseisuvälisest konfliktist Eesti karistusõiguses kehtivate põhimõtete kontekstis

4.1 Määratletuse ja ettenähtavuse põhimõte

Eesti karistusõiguses kehtib põhimõte *nullum crimen nulla poena sine lege* ehk seaduslikkuse põhimõte, mille tähenduse kohaselt ei ole süütegu ega karistust ilma seaduseta¹⁶⁸. Põhimõte peegeldub ka Eesti põhiseaduses (PS § 23) ja KarS § 2 lg-s 1¹⁶⁹.

Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi ringkonnakohtunik Markus Kärner on 2022. aastal avaldatud artiklis kirjeldanud, kuidas KarS § 2 lg 1õikest 4 peegelduv analoogia keeld, mis on osa *nullum crimen nulla poena sine lege* põhimõttest, piirab koos karistusõiguse kui *ultima ratio* põhimõttega süüteokoosseisude tõlgendamist. Samuti, kuidas põhimõtete kehtivuse tulemusel on Riigikohus eelistanud süüteokoosseisu kitsendavat tõlgendamist.¹⁷⁰

Määratletuse põhimõttest lähtumise vajadusele on KarS §-i 157³ tõlgendamise kontekstis viidatud eelnevalt kajastatud Tartu ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi praktikas¹⁷¹, Lääne Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Eliisa Sommeri artiklis seoses ahistava jälitamise subjektiivse koosseisuga¹⁷² ning varasemalt viidatud K. Lee magistritöös seoses teoalternatiivide tõlgendamisega¹⁷³. Viimaste puhul on mõlemad autorid jäänud seisukohale, et koosseisu määramine vastavate deliktstruktuuri elementide puhul on siiski võimalik. Magistritöö autor nõustub viidatud seisukohtadega ahistava jälitamise kuriteo subjektiivse koosseisu ja teoalternatiivide puhul, kuid tõstatab küsimuse ettenähtavuse põhimõttele vastavuse osas seoses ühiste lastega osapoolte vahel aset leidnud ahistava jälitamise kahtlusega juhtumitega.

Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi kohtunik Mario Truu on 2022. aastal avaldatud artiklis avaldanud seisukoha, mille kohaselt on mõistlikult ettenähtav teo karistatavus juhul, kui teo toimepanemise ajal on olemas järjepidev ja asjakohane kohtupraktika ning et süüteokoosseisu karistatavusala piiritlemisel on kõige tähtsam osa riigi kõrgeimal kohtul¹⁷⁴. Truu artiklis ka EIK

¹⁶⁸ Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 47.

¹⁶⁹ Sootak 2015, lk 52.

¹⁷⁰ Kärner 2022, lk 629.

¹⁷¹ Tartu Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4802, p 107.

¹⁷² Sommer 2018, lk 539.

¹⁷³ Lee 2019, lk 21-22.

¹⁷⁴ Truu, M. Ettenähtavuse põhimõte: millal on süüteokoosseis piisavalt selgesti määratletud? Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika näide - Juridica 2022/9-10, lk 722.

seisukohale¹⁷⁵, mille kohaselt ei pruugi madalamate astmete kohtute praktikast piisata ettenähtavuse tuvastamiseks¹⁷⁶. Ahistav jälitamine kriminaliseeriti Eesti karistusõiguses 7 aastat tagasi, kuid kuriteokoosseisu tõlgendamise osas puudub Riigikohtu praktika. Kuna ahistava jälitamise kuriteokoosseisu puhul tegemist on võrdlemisi uue kuriteokoosseisuga, ei ole Riigikohu järjepideva praktika puudumine üllatuslik, kuid võib sellest olenemata tuua uurimisasutuse ja prokuratuuri praktikas kaasa lähtumise madalamate astmete kohtute praktikast. Madalama astme kohtute praktika ei pruugi olla ühtlane ja järjepidev, tulenevalt sellest, et kui Riigikohtu seisukohtade puhul võib rääkida praktika siduvusest, siis maakohtute ja ringkonnakohtute seisukohtade puhul võrreldav kohustus puudub. Magistritöö autori hinnangul ei esine järjepidevat Riigikohtu praktikat ka KarS § 266 lg 2 p 1 sisustamisel magistritöö raames uuritud situatsioonide kontekstis, kuna ka kolmandas peatükis viidatud kohtupraktika puhul oli tegemist kas ringkonnakohtute lahendite või Riigikohtu lahenditega, mida oli magistritöö puhul kajastatud tõlgenduste uuritavatesse situatsioonidesse üle kandmise kaudu. Eluruumi sissetungimise kuriteo puhul oli tuvastatud võimalik erinevus võõraste isikute vahel aset leidnud juhtumitest juhul, kui osapoolte vahel on esinenud varasemalt vägivalda, mis võib mõjutada kannatanu reaktsiooni. Samuti ei esine järjepidevat Riigikohtu praktikat KarS § 266 valguses paarisuhte lõppemisel eluruumist väljakolimise situatsioone osas, mille puhul on paarisuhtepartnerite puhul erinev arusaam kooselu lõppemise hetkest.

Magistritöö autori hinnangul on mitmeid põhjuseid, mis võivad olla toonud kaasa olukorra, kus teatud liiki süüteod ei kajastu Riigikohtu praktikas ning mille puhul ei esine sellest tulenevalt piisavat määratletust kuriteokoosseisu sisustamisel. Riigikohtu praktika puudumine ja üldmenetluses arutatud kohtuasjade praktika vähesus võib olla ühest küljest märk sellest, et koosseisu tõlgendamisel ei esine arusaamatusi ja maakohtute või mõnel juhul ringkonnakohtu seisukoht koosseisu tõlgendamise osas on olnud kohtumenetluse poolte jaoks ammendav. Ahistava jälitamise kuriteo osas leiab magistritöö autor, et selline tõlgendus kohtupraktika puudumisele ei pruugi vastata tõele, tulenevalt mitme lahkarmuse tuvastamisest eelnevalt viidatud ringkonnakohtute praktikas ning tulenevalt õiguskirjanduses ja teadustöös esitatud hinnangute erisustest.

Lahendamaks oluliste ja mahukate kriminaalasjade jätkuvalt pika menetlusaja probleemi, on *dr iur* Allan Plekksepp prokuratuuripoolsele kindlamalt tõendatud kuriteoepisoodide menetlemise eelistamise alternatiivina pakkunud välja lahenduse kasutada KrMS § 213 lg-s 5 sätestatud võimalust suunata Riigiprokuratuuril juhiste kaudu uurimisasutuse ja prokuratuuri töö fookus

¹⁷⁵ EIK 11.11.1996 17862/91 *Cantoni vs. Prantsusmaa*, p 34.

¹⁷⁶ Truu 2022, lk 720.

raskemate ja prioriteetsemate kuritegude tõendamisele¹⁷⁷. Viidatud seisukoht puudutab küll konkreetselt KrMS § 203 alusel kriminaalmenetluse lõpetamise võimalust ehk olukorda, kui ühe süüdistatava osas on mitu erinevat kuriteoepisoodi menetluses, millest üks on põhitegu. Uurimisasutustele juhise andmise võimalus menetlusprioriteetide näol võib olla üheks viisiks, mille kaudu teatud kõnealused kuriteod ei kuuluks tõendamisele suunatava ressursi osas prioriteetide hulka ja sellest tulenevalt langeks magistritöö raames kõnealuste kuritegude puhul niigi madal tõenäosus saavutada uuritavate situatsioonide osas järjepidevat kohtupraktikat veel madalamale tasemele. Riigi peaprokurör on nimetatud KrMS § 213 lg-s 5 sätestatud võimalust kasutanud 08.03.2023 antud juhises ning sätestanud punktis 1.1.4. üheks kriminaalmenetluse prioriteediks muuhulgas lähisuhtevägivalla menetlemise¹⁷⁸. Magistritöö raames uuritud kuritegude kvalifitseerimist lähisuhtevägivallana kriminaalmenetluse raames ei saa aga eeldada. Eelnevalt analüüsitud lähisuhtevägivalla ja perevägivalla definitsioonide rakendamise praktika ebaselguse tõttu ei pruugi olla KarS § 121 lg 2 p 2 raames defineeritud „lähisuhte“ termini tõlgenduse valguses lähisuhtevägivallana kvalifitseeritavad näiteks hulk lõppenud paarisuhte osapoolte vahel aset leidnud sissetungimise või ahistava jälitamise juhtumeid. On võimalik, et KarS § 121 lg 2 p 2 kontekstis antud hinnang lähisuhte tuvastamisele ei ole kuidagi siduv õiguskaitseasutuste praktikale kuritegude prioritseerimise valguses, kuid seevastu konkreetseid konkureerivaid kriteeriume lähisuhtevägivalla menetluse tuvastamiseks Eesti kriminaalõiguses sätestatud ei ole. Ohvriabi seaduse perevägivalla definitsioonil ei ole seotust Eesti karistusseadustikuga ja kriminaalmenetluse seadustik väljaspool KrMS § 38 lg 1 p 11 osapoolte isikliku seotuse küsimust ei puuduta. Eelnevalt viidatud *dr iur* A. Plekkseppi artiklis kajastatu kohaselt prokuratuuri poolt rakendatav põhimõte keskenduda kuriteoepisoodidele, mille tõendamine on lihtsam¹⁷⁹, võib tuua kaasa järjepideva kohtupraktika puudumise situatsioonides, mille puhul tõstatub küsimusi kõige sagemini, sest vastavad juhtumid üldmenetluse ja Riigikohtu otsuseni ei jõua. Magistritöö raames uuritavate ahistaava jälitamise kuritegude tõendamine võib olla keerulisem tulenevalt vajadusest anda hinnang osapoolte isiklikule suhtele ja tulenevalt asjaolude nüansirohkusest. Sellest tulenevalt peab magistritöö autor võimalikuks, et tõendamise keerulisus võib tuua kaasa olukorra, kus kohtueelse menetluse või kuriteoteate lahendamise puhul on uurimisasutusel või prokuratuuril lihtsam langetada otsus menetluse alustamata jätmise või lõpetamise kasuks teo tõendamatusel. Alternatiiv oleks sellistele küsimustele vastuste otsimine, mille osas Riigikohtu seisukoht puudub ja

¹⁷⁷ Plekksepp, A. Lihvides võistlevat kriminaalkohtumenetlust voolujoonelisemaks (mitte ainult omaksvõtu kaudu) - *Juridica* 9/2023, lk 765.

¹⁷⁸ Riigi peaprokuröri juhise 8. märts 2023 nr RP-1-2/23/. Kättesaadav: <https://prokuratuur.ee/media/511/download>. (Kasutatud 15.04.2024).

¹⁷⁹ Plekksepp 2023, lk 765.

mille puhul on võimalik lähtuda vaid kohati ebajärjepidevast ringkonnakohtute praktikast. Lisaks eelnevale, juhul, kui kõnealuste juhtimite alusel alustatavad kriminaalmenetlused ei osutu ka prioriteetseteks kriminaalmenetlusteks, võib kriminaalasjade üldmenetluses Riigikohtuni jõudmise takistuseks saada magistritöö autori hinnangul ka tõendite kadumine või tõendusjõu vähenemine¹⁸⁰, kuivõrd riigi peaprokuröri juhise punkti 3.6.2 kohaselt on teatud loetletud kuritegude puhul eeldatud praktikaks tegeleda nimetatud kuritegudega alles juhul, kui leitakse vajalik ressurss¹⁸¹. Vähem prioriteetsete kuritegude loetelust, juhise punktist 3.6.2. võib leida KarS § 266 lõikes 2 sätestatud kuriteod, seehulgas eluruumi sissetungimise kuriteo, kuid mitte ahistava jälitamise kuritegu. Ahistava jälitamise kuritegu ei pruugi kvalifitseeruda ei prioriteetse ega juhise kohaselt vähem prioriteetse kuriteona, välja arvatud juhul, kui tegu tunnustataks lähisuhtevägivalla kuriteona.

Eelneva põhjal leiab autor, et on tõenäoline, et kohatine ebaselgus kõnealuste kuriteokoosseisude magistritöö raames uuritud situatsioonide puhul tõlgendamise osas võib jätkuda. Ahistava jälitamise kuriteo puhul leiab magistritöö autor, et koosseisu esinemise tuvastamine ühiste laste ja endise ühise elamispinna või kestva lähedase suhtluse situatsioonis ei pruugi olla õiguskaitseasutusse pöörduvate isikute ega potentsiaalsete toimepanijate perspektiivist ettenähtav. Seda osaliselt tulenevalt ahistava jälitamise kuriteokoosseisule omastest probleemidest, mis ei puuduta konkreetselt magistritöö raames uuritavaid situatsioone (nt koosseisupäraste teoalternatiivide ja tagajärgede tuvastamine). Sissetungimise koosseisu puhul näeb autor kõige suuremat probleemi paarisuhte lõppemise järel eluruumist väljakolimisel valduse lõppemise hetke tuvastamise osas. Magistritöö autor ei tuvastanud Riigikohtu ja ringkonnakohtute praktika kontekstis seisukohti konkreetselt selliste situatsioonide kohta, mis põhjendaks seda, mis hetkest ja mis tingimustel võib valduse lugeda lõppenuks, kui üks endistest elukaaslastest on avaldanud soovi teise osapoole eluruumist välja kolimiseks. Seega ei ole kohtupraktika põhjal üheselt määratud see, millistel tingimustel saab kinnisasjale tahtevastast sisenemist tõlgendada ebaseadusliku sissetungimisena KarS § 266 lg 2 p 1 kontekstis.

¹⁸⁰ Hansen, V. ja Sootak, J. Süüteo ja otsuse täitmise aegumine - Juridica V/2008, lk 294.

¹⁸¹ Riigi peaprokuröri juhis nr RP-1-2/23/.

4.2 Lähtumine *in dubio pro reo* põhimõttest ja legaliteedipõhimõttest

4.2.1 Lähtumine *in dubio pro reo* põhimõttest ja legaliteedipõhimõttest kriminaalmenetluse alustamisel

EIÕK artiklist 6 ja KrMS § 7 lõikest 3 nähtuv *in dubio pro reo* põhimõte kohustab faktilisi asjaolusid tõlgendama kahtlustatava kasuks¹⁸². *Iura novit curia* põhimõtte kohaselt ei ole kohus õiguse kohaldamisel seotud poolte seisukohtadega ning kohtul on kohustus anda tõendusliku baasi põhjal konkreetne õiguslik hinnang¹⁸³. Olukorras, kus kohus ei ole kindel asjaoludele antavas õiguslikus hinnangus, ei ole võimalik kohtunikul tugineda olukorra kahtlustatava kasuks tõlgendamisele¹⁸⁴.

Eesti karistusõiguses kehtib ühtlasi legaliteedipõhimõte¹⁸⁵, mille kehtivusega kaasnev *in dubio pro duriore* põhimõte peegeldub KrMS § 6 sõnastuses ning kohustab vastavalt Riigikohtu poolt korduvalt esitatud seisukohale¹⁸⁶ tõlgendama kriminaalmenetluse alustamisel igat kuriteokahtlust kriminaalmenetluse alustamise kasuks.

Prokuratuuril on süüdistuse esitamiseks vaja tõendada ära kuriteokoosseisu, õigusvastasuse ja süü esinemine isiku teos, mis võib olla raskendatud juhul, kui kuriteokoosseisu tõlgendamise osas ei esine selgeid lähtepunkte. Riigikohtu praktika puudumine ja ebahütlus ringkonnakohtute praktikas võib magistriltõõ autori hinnangul tuua kaasa trendi lähtuda kuriteokoosseisude tõlgendamisel vaid vastava piirkonna madalamate astmete kohtute prakikas. Kuna kuritegudele ja kuriteokoosseisude välistele konfliktidele hinnangu andmine toimub enne kohtuni jõudmist Prokuratuuri ja Politsei- ja Piirivalvemeti poolt, on võimalik, et erinevate piirkondade praktika ei ole ka kriminaalmenetluse alustamise otsuste osas ühtlane. Kriminaalmenetluse alustamata jätmise puhul ei ole võimalik osapoolte seisukohtades esinevat ebaselgust ületada *iura novit curia* põhimõtte rakendamisega, sest juhtumid, mille osas kriminaalmenetlust ei alustatud, ei jõua suure tõenäosusega kohtuni (välja arvatud KrMS § 208 lg-s 1 sätestatud juhul, kui vaidlustatakse Riigiprokuratuuri määrus). Magistriltõõ autor leiab, et sellises olukorras, kus kuriteo tuvastamine kohtu poolt ei ole ette teada,

¹⁸² Sootak 2018, lk-d 122.

¹⁸³ Sootak 2018, lk-d 122-123.

¹⁸⁴ Sootak 2018, lk-d 122.

¹⁸⁵ Sootak 2015, lk 42.

¹⁸⁶ RKKK 13. jaanuari 2014. a. otsus kriminaalasjas 3-1-1-129-13, p 7 ja RKKK 22. septembri 2010 a. otsus nr 3-1-1-60-10, p 9.

kuid mille puhul prokuratuur saab süüdistuses esitada põhjendatud õiguliku argumentatsiooni selle kohta, et kuritegu on toime pandud ja tõendatav, on tulenevalt legaliteedipõhimõttest KrMS §-s 6 kohustus kriminaalmenetlus alustada. Seejuures on eelmises alapeatükis kirjeldatud määratletuse põhimõtte valguses problemaatiline kuriteokoosseisu liigselt lai tõlgendamine ehk oluline on võtta paralleelselt arvesse mõlemaid karistusõiguses kehtivaid põhimõtteid.

Riigikohtupoolse kurteokoosseisu tõlgendamise praktika puudumine ei võimalda veel hetkel anda hinnangut näiteks sellele, kas Riigikohus eelistaks ahistava jälitamise koosseisu teoalternatiivide ja tagajärgede tuvastamisel ringkonnakohtute praktikas esinenud laiemat või kitsamat tõlgendust või seaks standardiks täiendavalt seni kajastumata kriteeriumid. Vajadus leida kuriteokoosseisude tõlgendamisel lahendusi kohtupraktika loomise kaudu langeks magistritöö autori hinnangul ära, kui kriminaalpoliitilistel kaalutlustel ei oleks teo toimepanemine enam lähiajal kriminaalkorras karistatav. Õiguskirjanduses on esitatud pooltargumente kriminaalmenetluse kohustuslikkusest eemaldamise kasuks erinevate kriminaalmenetluse meetmete ümberkujundamise näol, seehulgas kriminaalmenetluse alustamisel¹⁸⁷. Kuna perevägivalda puhul tuleb eeldada avalikku menetlushuvi¹⁸⁸, ei ole magistritöö autori hinnangul perevägivalda kontekstis legaliteedipõhimõtte ulatuslik piiramine tulevikus tõenäoline ega õige suund. Avalikku huvi peaks eeldama näiteks sellise juhtumi esinemisel, mille puhul kannatanu osas on varasemalt kestnud füüsiline vägivald oma elukaaslase poolt, kuid seejärel on kannatanu proovinud suhte lõpetada, mille järel on vägivallatseja hakanud ahistava jälitamise kuriteokoosseisu täitvate tegudega hoidma enda endist elukaaslast endaga seotuks. Samuti olukorras, kus asjaolud on samad, kuid ahistava jältiamise asemel on endine elukaaslane, keda kannatanu on varasemalt veennud välja kolima, tunginud kannatanu tahte vastaselt tema elukohta. Selliste juhtumite tulemusel on oht, et kannatanus tekitab situatsioon hirmu ja lootusetust, mis võib põhjustada endisesse paarisuhtesse naasmise kasuks otsustamist. Magistritöö autori hinnangul oleks sellisel juhul asjakohane käsitleda ka ahistava jälitamise või eluruumi sissetungimise tegu perevägivallana. Samuti võib magistritöö autori hinnangul olla tegemist perevägivallaga sellises situatsioonis, mis vastab kontrollivale või sundivale käitumisele, mis on kriminaliseeritud peatükis 2.3.1 esitatud näite põhjal Suurbritannias ning mis võiks sisu poolest vastata ahistava jälitamise kuriteokoosseisule. Eesti karistusõiguse vaatest lihtsustaks juhtumite kriminaalmenetlusliku prioriteetsuse osas hinnangu andmist lähisuhtevägivalda või perevägivalda defineerimine karistusõiguses või kriminaalmenetluses. Sellisel viisil oleks võimalik ka sissetungimise ja ahistava jälitamise kuritegude puhul eristada võrdlemisi

¹⁸⁷ Nimmo, M. Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest eemaldumise poolt- ja vastuargumente kriminaalmenetluse alustamise kontekstis. *Juridica VII/2015*, lk 499-505.

¹⁸⁸ Soo, A. (2016). Legaliteediprintsiibi piiramine menetluse alustamisel, lk 13 ja 16. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1231/download>. (Kasutatud 20.04.2024)

madala prioriteetsusega kuritegudest kõrgema avaliku menetlushuviga kuriteod ja viia läbi kriminaalmenetlust viisil, kuidas on ette nähtud lähisuhtevägivalla kuritegusid menetleda.

4.2.2 Lähtumine *in dubio pro reo* põhimõttest süüdistuse aluseks olevate asjaolude hindamisel

Osapoolte käitumise tõlgendamine eluruumi sissetungimise või ahistava jälitamise kuriteojuhtumite puhul, mille osapoolteks on magistritöö raames uuritavatel asjaoludel isiklikult seotud isikud, võib magistritöö autori hinnangul eelnevates peatükkides esitatud põhjustel eeldada käitumise põhjuste analüüsimist. Näiteks tahtevastasele järjepidevale kontaktiotsimistele vastamise puhul kannatanu poolt, olles eelnevalt väljendanud suhtluse tahtevastasust, ei pruugi tingimata olla tegemist kannatanu seisukoha muutumisega suhtluse tahtevastasuse osas. Sellises olukorras võib olla võimalik, et kannatanu ei näe olukorrast väljapääsu ja proovib vältimatu kontakti puhul vastusuhtlemise kaudu olukorra eskaleerimist vältida¹⁸⁹. Kriitiliselt peaks suhtuma kannatanu ütluste automaatselt ebausaldusväärseks lugemisse vaid selle põhjal, et kannatanu võttis vastu ahistava jälitamise toimepanija telefonikõne või vastas tema sõnumitele. Riigikohtu praktika järgi ei kohaldu *in dubio pro reo* põhimõte sellisel viisil, mis võimaldaks tõlgendada igal juhul olukorda süüdistatavale soodsaimal viisil, olenemata sellest, kas kaitseversiooni kinnitaks igasugusedki toetuspunktid¹⁹⁰. Olukorras, kus kannatanu suudab enda käitumist põhjendada viisil, mis ei välista ahistava jälitamise kuriteokoosseisu elementide esinemist ning kus kaitseversiooniga ei ole tõendatud suhtluse tahtevastasuse väljendamise järgselt konkreetseid viiteid selle kohta, et jätkunud suhtlus oleks olnud tahtepärane, võib magistritöö autori hinnangul olla tahtevastasuse tuvastamine võimalik.

Õiguskirjanduses on kirjeldatud võimaliku kättemaksu motiivi esinemist ahistava jälitamise kuriteoteate tegemisel ühiste laste või vara jagavate isikute puhul¹⁹¹. Kättemaksu motiivist ajendatud kuriteoteate alusel olukorras kriminaalmenetluse alustamise vältimine võib magistritöö autori hinnangul olla võrreldavalt oluline kriminaalmenetluse põhjendamatu alustamata jätmisega, kuivõrd eelnevalt käsitletud EIK praktika kohaselt võib juba kriminaalmenetluse läbiviimine iseenesest riivata menetlusaluse isiku õigust eraelu austamisele. Magistritöö autor leiab aga, et kannatanupoolne kättemaksumotiiv õiguskaitseasutuste poole pöördumisel ei pruugi välistada kuriteo koosseisupärast toimepanemist. Oluline on siiski võtta kannatanu pöördumise motiivi

¹⁸⁹ Kajastus võimalikest näidetest osapoolte käitumise põhjuste kohta on esitatud magistritöö peatükkides 2.3.1 ja 2.3.2.

¹⁹⁰ RKKK 24. augusti 2016 a. otsus nr 1-15-10843, p 7.2.

¹⁹¹ Sommer 2018, lk 540.

arvesse osapoole esitatava informatsiooni usaldusväarsuse hindamisel. Juhul, kui kannatanu pöördub õiguskaitseasutuse poole sooviga saada abi ja lõpetada toimepanija poolt ahistava jälitamise toimepanemine, ei ole asjakohane heita kannatanule ette toimepanijale määratava kriminaalkaristuse näol kättemaksu saabumise möönmist või paralleelselt abi saamisega eesmärgiks seadmist. Kindlasti ei oleks korrektne pidada kättemaksu motiivi või osapoolte vahel toimuva tsiviilõigusliku laste hooldusõiguse ja suhtluskorra või vara jagamise protsessi esinemise tõttu kannatanu ütluseid automaatselt ebausaldusväärseks või keelduda kriminaalmenetluse alustamisest.

Riigikohus on olnud seisukohal, et tõendi usaldusväarsuse hindamisel võib olla asjakohane kasutada menetluse osapoole ütluste kui tõendi usaldusväarsusele hinnangu andmisel eksperdi abi¹⁹². Osapoole käitumise tõlgenduse usaldusväarsuse tuvastamisel võiks antud kohtupraktika valguses tulla kõne alla ka asjatundja kaasamine KrMS 109¹ lg 3 p 2 korras, mille puhul saaks vastava eriala asjatundja, näiteks vastavate eriteadmistega kliiniline psühholoog anda selgituse juhtumi osapoolte käitumisele tõendamiseseme asjaolude paremaks mõistmiseks. See võimaldaks osapoolte käitumisele ja vaimsele seisundile hinnangute andmisel lähtuda enamast, kui vaid objektiivse kõrvalseisja hinnangust kannatanu kogemusele või käitumisele.

¹⁹² RKKK 15.veebruari 2019 a. otsus nr 1-18-1247, p 53-54.

KOKKUVÕTE

Magistritöoga uuriti ahistava jälitamise (KarS § 157³) ja eluruumi sissetungimise (KarS § 266 lg 2 p 1) kuritegusid endise või kestva paarisuhte kontekstis ning isikute vahel, kellel on ühiseid lapsi või kes jagasid või jagavad ühist elamispinda. Uurimuse läbiviimisel võeti aluseks järgmised hüpoteesid:

1. Ahistava jälitamise kuriteo juhtumite puhul esineb spetsiifiliselt ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvaid asjaolusid, mis võivad mõjutada situatsioonile antavat õiguslikku hinnangut;
2. Eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumite puhul esineb spetsiifiliselt ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvaid asjaolusid, mis võivad mõjutada situatsioonile antavat õiguslikku hinnangut;
3. Ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumite osas esineb karistusõigusliku hinnangu andmisel konflikti osapoolte õiguste kaitsel riske, mis on põhjustatud osapoolte kunagisest kooselust, paarisuhtest või ühiste laste olemasolust või nimetatud asjaolude arvesse võtmata jätmisest.

Täiendavalt esitas autor uurimuse läbiviimiseks järgmised uurimisküsimused:

1. Millised ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvad asjaolud võivad mõjutada ahistava jälitamise kuriteo juhtumitele antavat õiguslikku hinnangut?
2. Millised ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvad asjaolud võivad mõjutada eluruumi sissetungimise kuriteo juhtumitele antavat õiguslikku hinnangut?
3. Milliseid riske esineb ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuritegudele karistusõigusliku hinnangu andmise puhul osapoolte vahel elamispinna või ühiste laste kaudu esineva seotuse esinemisel või selle arvesse võtmata jätmisel?
4. Millisel viisil oleks võimalik vähendada kriminaalmenetluse või juhtumi osapoolte (nii ohvri kui teo toimepanija) suhtes antavate õiguslike hinnangute mõjutatust osapoolte seotusest kooselu, paarisuhte või ühiste laste kaudu sellises suunas, mis ei ole kooskõlas ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuritegude kriminaliseerimise eesmärgiga?

Magistritöö raames on tuvastatud, et nii ahistava jälitamise (KarS § 157³) kui eluruumi sissetungimise (KarS § 266 lg 2 p 1) juhtumite puhul esineb spetsiifiliselt ühist elamispinda jaganud või ühiseid lapsi omavate isikutega seonduvaid asjaolusid, mis võivad mõjutada situatsioonile

antavat õiguslikku hinnangut. Sellest tulenevalt leidsid kinnitust magistritöö esimene ja teine hüpotees. Hüpoteese kinnitavad järgnevalt vastused esimesele ja teisele uurimisküsimusele.

Magistritöö peatükis 1.4. loetletud asjaoludest osutusid ahistava jälitamise kuriteo raames olulisust omavateks asjaoludeks 7. asjaolu ehk tegude vastastikune toimepanemine ning osaliselt 5. asjaolu ehk osapoolte ühise lapse või laste olemasolu. Ühiste lastega osapoolte vahel aset leidnud juhtumite ehk viienda asjaolu esinemise puhul on magsitritööga tuvastatud ja kirjeldatud situatsioone, mille puhul võib ühiste laste olemasolu mõjutada isikutevahelist suhtlust sellisel viisil, mis ei võimalda üksteisest eemaldumist ja suhtluse lõpetamist. Seejuures on ringkonnakohtute praktikas mitmel juhul kinnitatud, et soov ühise lapsega suhelda ei loo õigust ahistava jälitamise toimepanemiseks näiteks häirivate ja solvavate sõnumite saatmise näol. Kuivõrd lapsega suhtlemise kokkuleppe saavutamisele ei aita kaasa lapse teise vanema solvamine ja ähvardamine, ei ole lapsega suhtlemise soov kui alternatiivne teo toimepanemise põhjus usutav. Vastastikuse tegude toimepanemise ehk seitsmenda asjaolu osas leidis ringkonnakohus ühe kohtulahendi puhul, et ahistava jälitamise toimepanemisel välistas kannatanu poolt toimepanija teoga samasisulise teo toimepanemine kannatanu olulise häirituse tõendatuse ning ka tagajärje omistamise toimepanija teole. Magistritöö autor leidis täiendavalt, et tulenevalt ringkonnakohtu esitatud järeldusest, mille kohaselt viitab kannatanu käitumine tema poolt teo aktsepteerimisele, võib tegude vastastikune toimepanemine iseloomustada ka kannatanu ütluste usaldusväärsus osas, mis puudutab teo tahtevastasust. Samuti võib teo vastastikune toimepanemine mõjutada toimepanija tahtluse tuvastamisele hinnangu andmist.

Ahistava jälitamise kuriteokoosseisu tuvastamisel on Riigikohtu ja ringkonnakohtute prakikas analüüsitud ka asjaolude number 3, 6 ja 8 esinemist. Kolmas asjaolu ehk ahistava jälitamise toimepanijale kuuluva vallasasjade asumine kannatanu valduses kajastus ringkonnakohtu praktikas hädaseisundi kui õigusvastasust välistava asjaolu tuvastamise kontekstis, mille puhul ringkonnakohus leidis, et vallasjade kättesaamise vajaduse puhul ei esinenud hädaseisundit, mis välistaks ahistava jälitamise toimepanemise õigusvastasuse. Kuues punkt ehk paarisuhte kestvuse ja vastastikuse suhtluse esinemise osas ahistava jälitamise toimepanemise ajal esines korduvat ringkonnakohtupraktikat, milles esitatud seisukoha järgi saab ahistav jälitamine olla toime pandud ka kestva paarisuhte või abielu partnerite vahel ja asjaolu ei välista kannatanu sobivust teobjektina. Samuti nähtus ringkonnakohtute praktikast seisukoht, mille kohaselt ei õigusta abielu säilitamise katsed ahistava jälitamise kuriteokoosseisule vastava teo toimepanemist. Kaheksanda punkti ehk osapoolte vahelise vägivalla esinemise kohta ei esinenud läbitöötatud ringkonnakohtu lahendite puhul konkreetseid asjakohaseid näiteid, mis seoksid vägivalla esinemise ahistava jälitamise kuriteokoosseisu tuvastamisega. Magistritöö autor hindas asjaolu kannatanu nõusoleku instituudi

kontekstis ning leidis, et kuigi üldjuhul on ahistava jälitamise tahtevastatus ja kannatanu nõusolek kantud kattuvatest asjaoludest, võib ahistava jälitamise tahtevastatuse välistada teoks nõusoleku andmisele sundimine toimepanija poolt. Näiteks võib esineda olukord, mille puhul on kannatanu avaldanud toimepanijale, et ta on nõus sellega, et toimepanija (näiteks kannatanu paarisuhtepartner) jälgib pidevalt kannatanu liikumisi või sekkub muul viisil intensiivselt kannatanu eraellu. Nõusoleku andmise põhjus seisneb aga selles, et nõusoleku andmata jätmise puhul on toimepanija olnud varasemalt füüsiliselt vägivaldne või on ähvardanud vastasel juhul olla kannatanu suhtes füüsiliselt vägivaldne. Sellisel juhul võib magistritöö autori hinnangul olla välistatud antud nõusoleku kehtivus ning sellest tulenevalt ka teo tahtepärasuse tuvastamine objektiivse koosseisu tasandil.

Seoses teise uurimisküsimusega, omasid asjaoludest potentsiaalselt määravat tähtsust asjaolud number 4 ja 8 ehk toimepanijale määratud kinnisasja kasutamise õigus või selle puudumine ning varasem eluruumi sissetungimise toimepanija poolne vägivald kannatanu osas. Neljas asjaolu ehk paarisuhte lõppedes kinnisasja kasutusõiguse määramine või jagamine osapoolte vahel osutus õiguslikku tähendust omavaks asjaoluks selle kaudu, et kokkuleppe esinemine võib välistada kinnisasja omaniku õiguse kinnisasjale sisenemiseks. Ringkonnakohtute praktikast nähtus, et endiste elukaaslaste ühisomandis oleva kinnisasja territooriumile sisenemine võib olla ebaseaduslik, kui osapoolte kokkuleppes nähtub kinnisasja kasutuse andmine vaid ühele osapooltele. Seejuures ei kehti tahteavaldus kinnisasja kasutuse jagamise kohta juhul, kui tegemist on ühepoolse tahteavaldusega. Ühepoolne kirjalik juhis endise ühise elukoha kasutamise osas ei välistanud ringkonnakohtu seisukoha järgi isiku õigust siseneda ka ruumidesse, mille kasutamine ei vastanud teise osapoolte ühepoolsele kirjalikule tahteavaldusele. Kaheksanda asjaolu ehk vägivalda esinemise olulisus nähtus magistritöö autori järelduse kohaselt teo ebaseaduslikkuse tuvastamise kontekstis, mille puhul leidis autor, et sarnaselt ahistava jälitamise tahtevastatuse potentsiaalse sunniviisilisusega, võib ka sissetungimise puhul esineda sunni tulemusel antud nõusolek kinnisasjale sisenemiseks, mis võib välistada nõuseoleku kehtivuse ka juhul, kui tegu ei vasta kontreetse vägivallateo kuriteokoosseisule.

Asjaolud number 2 ja 3 ehk eluruumi võtmete omamine isiku poolt, kes ei ole enam kinnisasja valdajaks ning vallasasjade asumine endises elukohas, mis ei ole enam vallasasjade omaniku valduses ei loo Riigikohtu praktika kohaselt õigust kinnisasjale sisenemiseks ega välista sellest tulenevalt eluruumi sissetungimise teo ebaseaduslikkust. Asjaolu number 1 ehk rahvastikuregistri sissekanne elukoha kohta kinnisasja suhtes, mis ei ole enam endise kooselu osapoolte valduses ei oma tähendust eluruumi sissetungimise kuriteo ebaseaduslikkuse tuvastamisel ning vastavat asjaolu

ei kajastunud ka läbitöötatud endiste elukaaslaste või ühiste lastega isikute vahel aset leidnud juhtumitega seotud ringkonnakohtute või Riigikohtu praktikas.

Seoses magistritöö teise hüpoteesiga, tuvastas magistritöö autor, et ahistava jälitamise ja eluruumi sissetungimise kuriteojuhtumite osas karistusõigusliku hinnangu andmisel esineb konflikti osapoolte õiguste kaitsel riske, mis on põhjustatud osapoolte kunagisest kooselust, paarisuhtest või ühiste laste olemasolust või nimetatud asjaolude arvesse võtmata jätmisest. Hüpoteesi tõendatuse põhjendused nähtuvad järevalt esitatud uurimisküsimuste vastustest.

Kolmanda uurimisküsimuse puhul nähtus magistritöö raames esitatud kohtupraktika ja psühholoogia valdkonna teadustööde põhjal ahistava jälitamise koosseisu puhul risk tõlgendada osapoolte käitumist ebakorrektselt, millega võib kaasneda eelkõige ebakorrekne kuriteokoosseisu tuvastamata jätmine. Kuriteokoosseisu elementidest puudutab antud probleem eelkõige kannatanu tahtevastasuse tõendamist. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast nähtub EIÕK artikli 8 ehk era- ja perekonnaelu austamise õiguse rikkumise hindamise puhul põhimõte, et riigi sekkumist või tegevusetust lapse vanema suhtlusõiguse võimaldamisse vaadatakse lapse teise vanema ja lapse era- ja perekonnaelu austamise õiguse riive kontekstis. Juhul, kui vanemaga suhtlemine on last kahjustav, on EIK hinnangul põhjendatud ka vanema suhtlusõiguse täielik takistamine. Samuti ei esine perekonnaelu austamise õiguse riivet olukorras, kus vanem ei ole kunagi lapsega koos elanud ja panustanud lapse kasvatamisse ning sellisel juhul saab rääkida vaid isiku õigusest eraelu puutumatusel. Seega ahistava jälitamise kriminaliseeritus võib mõnel juhul põhjustada olukorra, kus toimepanijal ei ole võimalik enda äranägemise järgi piiramatult sekkuda lapse teise vanema eraellu ja võtta soovimatult temaga ühise lapsega suhtlemise eesmärgil kontakti.

Varasemalt Austraalias läbiviidud uuringu põhjal on alust arvata, et inimeste, seehulgas politseinike, prokuröride ja kohtunike subjektiivsed hinnangud inimeste käitumise osas võivad mõjutada ahistava jälitamise juhtumite puhul kuriteokoosseisu tuvastamist. Kriminaalmenetlust läbiviivate osapoolte vastavaid arusaamasid ja hinnanguid oleks asjakohane uurida ka Eestis, et selgitada välja hinnangute potentsiaalne mõju kuriteokoosseisude tuvastamisele. Lisaks eelnevale esineb ahistava jälitamise kuritegude puhul magistritöö raames uuritud asjaolude kontekstis järjepideva Riigikohtu praktika puudus, mis võib mõjutada teo karistatavuse või kriminaalmenetluse alustamise praktika järjepidevust, sest madalama astme kohtute praktikas esineb ahistava jälitamise kuriteokoosseisu tõlgendamise osas erisusi. Erisused esinevad ahistava jälitamise kuriteokoosseisu puhul eelkõige teo tuvastamise ja koosseisupärase tagajärje kriteeriumite tõlgendamise puhul.

Eluruumi sissetungimise puhul tuvastas magistritöö autor, et osapoolte varasema kooselu või paarisuhte arvesse võtmata jätmine võib takistada sissetungimise ebaseaduslikkuse tuvastamist

olukorras, kus kannatanu nõustub sissetungijat sisse lubama seetõttu, et kardab subjektiivselt varasemalt samasuguses situatsioonis järgnenud vägivalda või ähvardust, mille toimepanija on kannatanule esitanud eluruumi lubamisest keeldumisel.

Seoses neljanda uurimisküsimusega, tuvastas magistritöö autor kolm olulisemat võimalust, mille kaudu oleks võimalik vähendada ahistava jälitamise või eluruumi sissetungimise juhtumi osapoolte suhtes antavate õiguslike hinnangute mõjutatust osapoolte seotusest kooselu, paarisuhte või ühiste laste kaudu sellises suunas, mis ei ole kooskõlas ahistava kuritegude kriminaliseerimise eesmärgiga. Need võimalused on järgmised:

1) Nimetatud asjaolude kaudu seotud isikute seotuse iseloomule tähelepanu pööramine kuriteoteadete lahendamisel ning kriminaalmenetluse läbiviimisel. Selle tulemusel on võimalik tõendite kogumisel keskenduda osapoolte käitumise põhjustele, mis võivad omada määravat tähtsust kuriteokoosseisu tuvastamisel. Ahistava jälitamise kuriteoteadete puhul on asjakohane võtta arvesse kannatanu motiivi õiguskaitseasutuse poole pöördumisel, kuid võimalikuks peaks pidama ka erinevate paralleelsete motiivide esinemist, seehulgas kättemaksumotiivi ja abivajaduse motiivi paralleelset esinemist, mis ei peaks välistama tingimata kannatanu ütluste usaldusväärsust. Ahistava jälitamise toimepanija käitumise tõlgendamisel on ringkonnakohtute prakтика puhul samuti peetud võimalikuks erinevate tegutsemismotiivide paralleelset esinemist ning paralleelsete tegutsemise põhjuste tuvastamine ei pruugi välistada toimepanija tahtlust kuriteo objektiivse koosseisu elementide osas. Tõlgendamisel esinevate probleemide esinemisel on magistritöö autori hinnangul võimalik kasutada KrMS § 109¹ lg 3 p-s 2 sätestatud võimalust kaasata ütluste usaldusväärsuse hindamisel kriminaalmenetlusesse vastava ala asjatundja, näiteks vajalike eriteadmistega kliiniline psühholoog.

2) Karistusõiguses või kriminaalmenetluses perevägivalda (või lähisuhtevägivalda) defineerimine ka väljaspool KarS § 121 lg 2 p 2 ehk lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise kuriteokoosseisu. See võimaldaks läheneda ka teistele kuriteokoosseisudele perevägivalda konteksti esinemise puhul kui kõrgema avaliku huviga ja prioriteetsetele kuritegudele ning välistada kuritegude menetlemine vähemprioriteetsete kuritegudena, mis võib ohustada kuriteokoosseisude tõlgendamise osas järjepideva kohtupraktika kujunemist või põhjustada tõendite aegumist ja või nende tõendusjõu vähenemist.

3) Eesti karistusseadustiku täiendamine lisaks ahistava jälitamise kuriteokoosseisule lähisuhte kontekstis asjakohasema kuriteokoosseisu võrra, mille eeskuju saaks olla näiteks Suurbritannia karistusõiguses kehtiv sundiva ja kontrolliva käitumise esinemine lähisuhtes.

DISTINGUISHING THE CRIMES OF HARASSING PURSUIT AND ILLEGAL ENTRY INTO PREMISES USED FOR HABITUATION FROM THE NON-CRIMINAL CONFLICTS BETWEEN PARTIES WITH MUTUAL CHILDREN OR COMMON LIVING SPACE IN THE CONTEXT OF DOMESTIC VIOLENCE

Summary

The master's thesis investigated the crimes of harassing pursuit (Estonian Penal Code § 157³) and illegal entry into premises used for habitation (Estonian Penal Code § 266 section 2 clause 1) in the context of former or ongoing intimate relationships and between individuals with mutual children or who have shared or currently share a living space. As of 23.03.2024 there was a lack of case law of the Supreme Court of Estonia concerning the interpretation of the criminal offense of harassing pursuit and therefore mainly the relevant case law of circuit courts of appeal were reflected in relation to the offense. In addition to the case law, the thesis discusses several viewpoints presented in legal literature or other relevant documents regarding the interpretation of the offenses. For finding explanations for the occurrence of harassing pursuit, a selection of research papers were referenced and described. Considering the legal precedents and viewpoints discussed in legal literature, the author of the thesis presented different options on how to identify the criminal offenses of harassing pursuit and illegal entry into premises used for habitation in situations involving mutual children or partners who share a common living space or the ownership of the living space of one party. Additionally the author suggested solutions for protection of the rights of parties of the conflict or the offense in situations where the personal connection between parties may imply behavior not exhibited in situations that occur between strangers.

Cases were examined in the context of potential domestic violence occurrences or background, as multiple situations under examination aligned with the definition of domestic violence stated in § 4 section 5 of the Estonian Victim Support Act. The author of the thesis focused on the situations involving partners or former partners of an intimate romantic relationship, although some of the situations may be similar to those that occur between different parties, for example between children and their parents.

Hypotheses that were the basis for the research were the following:

1. In cases of the crime of harassing pursuit, there are specific circumstances involving individuals who shared mutual living space or have mutual children, which may affect the legal assessment of the situation;

2. In cases of the crime of illegal entry into premises used for habituation, there are specific circumstances involving individuals who shared a living space or who have mutual children, which may affect the legal assessment of the situation;

3. Regarding cases of harassing pursuit and illegal entry into premises used for habituation, there are risks in giving a legal assessment of the situation due to conflicts in protecting the rights of the parties, which are caused by the parties' past cohabitation, intimate relationship, or the presence of mutual children, or by not taking these circumstances into account;

Additionally, the author presented the following research questions:

1. What circumstances related to individuals who share a living space or have mutual children may affect the legal assessment of the crimes of harassing pursuit?

2. What circumstances related to individuals who share a living space or have mutual children may affect the legal assessment of cases of illegal entry into premises used for habituation?

3. What risks are involved in giving legal assessments of crimes of harassing pursuit and illegal entry into premises used for habituation when there is a connection between the parties through shared living space or mutual children, or when this connection is disregarded?

4. How could the influence of the parties' connection through cohabitation, intimate relationship, or mutual children on the legal assessments given to the parties (both victims and perpetrators) in criminal proceedings or cases be reduced in a manner that is not inconsistent with the objectives of criminalizing harassing pursuit and illegal entry into premises used for habituation?

Within the scope of the master's thesis, it was found that both in cases of harassing pursuit (Penal Code § 157³) and illegal entry into premises used for habituation (Penal Code § 266 section 2 clause 1), there are specific circumstances related to individuals who have shared mutual living space or have mutual children, which may affect the legal assessment of the situation. Consequently, the first and second hypotheses of the master's thesis were confirmed. These hypotheses are supported by the answers to research questions number one and two.

In Chapter 1.4 of the master's thesis, the circumstances listed were found to be relevant within the framework of the crime of harassing pursuit. Of these circumstances, the 7th aspect, namely the mutual commission of acts, and partially the 5th aspect, namely the presence of a mutual child or children between the parties, were considered significant. In cases involving the presence of mutual children, as indicated by the fifth aspect, situations were identified and described in the thesis where the existence of mutual children could affect the communication between individuals in such a way that it does not allow for detachment and termination of communication. It has been confirmed in

the practice of circuit courts of appeal in several cases that the desire to communicate with a mutual child does not justify the commission of harassing pursuit. Additionally, according to a case law of a circuit court of appeal, insulting and threatening of the other parent of the perpetrator's child does not contribute to reaching an agreement on communicating with the child, and therefore, the desire to communicate with the child cannot be considered a plausible alternative motive for the commission so that it would justify the commission of harassing pursuit¹⁹³. Regarding mutual commission of acts, as indicated by the seventh aspect, a circuit court of appeal found in one case that in the commission of harassing pursuit, the victim's commission of a similar act as the perpetrator may exclude the essential disturbance caused to the victim and the attribution of consequences to the perpetrator's act¹⁹⁴. Furthermore, the author of the master's thesis concluded that based on a conclusion of a circuit court of appeal, indicating that the victim's behavior implies acceptance of the act, the mutual commission of acts may also characterize the reliability of the victim's statements regarding the involuntary nature of the act and may also describe the intent of the perpetrator. The presence of the 3rd, 6th, and 8th aspects has also been examined in the practice of the circuit courts of appeal. Regarding the 3rd aspect, the placement of movable property belonging to the perpetrator in the possession of the victim, did not exclude the unlawfulness of harassing pursuit as an emergency. Concerning the 6th aspect, the ongoing relationship and the presence of mutual communication such as ongoing marriage, repeated practice of circuit courts of appeal indicated that harassing pursuit can occur between partners in a lasting relationship or marriage, and this aspect does not exclude the suitability of the victim as the object of the offense¹⁹⁵. The practice of circuit courts of appeal also indicated a stance according to which attempts to maintain marriage do not justify the commission of the crime of harassing pursuit. There were no specific examples in the analyzed the judgments of circuit courts of appeal concerning the presence of violence between the parties, as indicated by the 8th aspect, which would link the occurrence of violence to the establishment of the crime of harassing pursuit. The author of the master's thesis evaluated the aspect of the involuntary nature of harassing pursuit within the institute of victim's consent and found that although in general, the involuntary nature of harassing pursuit and the victim's consent share overlapping circumstances, the involuntary nature of harassing pursuit can be excluded by coercion to give consent by the perpetrator. For example, a situation may arise where the victim has expressed to the perpetrator that they agree to the perpetrator (the victim's partner) constantly monitoring the victim's movements or interfering intensely in the victim's private life.

¹⁹³ Tartu Ringkonnakohtu 30. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-10464, p-d 27-29.

¹⁹⁴ Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883, p-d 4, 48

¹⁹⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 15 ja Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-4443, p 7.1.

However, the reason for giving consent lies in the fact that if consent was not given, the perpetrator has previously been physically violent or because the perpetrator has threatened to be physically violent towards the victim. In such cases, the validity of the consent may be excluded, and consequently, the determination of the voluntariness of the act on the objective level.

Regarding illegal entry into property used for habitation, the potentially determinative circumstances were the 4th and 8th aspects, namely, the right or absence of the right of the perpetrator to use real estate, and the previous violence by the perpetrator against the victim in relation to intrusion into the victim's residence. The fourth aspect, namely, the allocation or division of the right to use real estate when the relationship ends, was deemed legally significant in that an agreement's existence may exclude the property owner's right to enter the real estate. From the practice of the circuit courts of appeal and a county court, it emerged that entry onto territory of real estate jointly owned by former partners can be illegal if the parties' agreement indicates the use of the real estate to be given only to one party¹⁹⁶. In this regard, the expression of will regarding the division of the right to use real estate does not apply in the case of a unilateral expression of will. A unilateral written directive regarding the use of the former shared residence, according to the view of a circuit court of appeal, did not exclude a person's right to enter rooms whose use did not correspond to the unilateral written expression of will of the other party¹⁹⁷. The significance of the eighth aspect, namely, the presence of violence, emerged in the context of establishing the illegality of the act, where the author of the thesis was found that similar to the potential coercive nature of the involuntary nature of harassing pursuit, in the case of intrusion, consent given as a result of coercion to consent to entering real estate may exclude the validity of consent in some cases. The 2nd and 3rd aspects, namely, the possession of keys to the residence by a person who is no longer the possessor of the real estate¹⁹⁸, and the placement of movable property in the former residence, which is no longer in the possession of the owner of the movable property¹⁹⁹, do not, according to the practice of the Supreme Court, create the right to enter real estate or therefore exclude the illegality of the act of intrusion into the residence. The 1st aspect, namely, the entry of the place of residence into the population register in relation to real estate that is no longer habituated by the former cohabitant, does not have significance in determining the illegality of the act of intrusion into the residence, however, this aspect was not reflected in the practice of the circuit courts of appeal or the Supreme Court in cases related to former cohabitants or parties with mutual children.

¹⁹⁶ Tartu Ringkonnakohtu 19. märtsi 2018 a. otsus kriminaalasjas 1-17-2609, p-d 33-38

¹⁹⁷ Harju Maakohtu 09.veebruari.2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794, lk 21-22.

¹⁹⁸ RKKK 15.novembri 2019 a. otsus nr 1-18-9683, p 13.

¹⁹⁹ Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 7. oktooberi 2009 a. otsus nr 3-2-1-83-09, p 10.

In the context of the third research question, based on the case law and research in the field of psychology presented within the scope of the master's thesis, there is a risk of misinterpreting the behavior of the parties concerning the constituent elements of harassing pursuit, which may particularly result in the incorrect failure to identify the offenses. From the practice of the European Court of Human Rights regarding the violation of Article 8 of the European Convention on Human Rights, which concerns the right to respect for private and family life, it is evident that the principle is established that the state's intervention or inaction in allowing a parent's right to communicate with their child is examined in the context of infringement upon the rights of the child's other parent and the right to respect for the child's private and family life. If communication with a parent is harmful to the child, under specific circumstances, the ECtHR considers it justified to completely prevent the parent's right to communicate²⁰⁰. Similarly, there is no violation of the right to respect for family life in situations where a parent has never lived with the child and contributed to their upbringing, and in such cases, only the individual's right to privacy is considered²⁰¹. Therefore, the criminalization of harassing pursuit may, in some cases, prevent a situation where the perpetrator can arbitrarily interfere with the private life of the child's other parent and contact them unwantedly for the purpose of communicating with their mutual child. In addition, there is a lack of consistent case law from the Supreme Court in the context of the circumstances investigated in the thesis regarding crimes of harassing pursuit, which may affect the predictability of the offense's punishability. There are differences in the interpretation of harassing pursuit in the practice of the courts of lower degree, both within and outside the context investigated in the thesis. These differences are notably present in the criteria for the description of acts punishable under Penal Code § 157³ and the criteria for the effect of the harassing pursuit. Based on a study conducted in Australia²⁰², it can be assumed that the subjective assessments of Estonian police officers, prosecutors, and judges regarding cases of harassing pursuit in intimate relationships may not be consistent and could affect the identification of criminal offenses. It would be appropriate to examine the respective understandings and assessments of the parties involved in criminal proceedings in Estonia as well, to clarify the potential impact of these assessments on the identification of criminal offenses.

Concerning illegal entry into premises used for habituation, the author of the master's thesis found that disregarding the parties' previous cohabitation or intimate relationship during the

²⁰⁰ EIK 20.10.2020, 41736/18, Suur vs Eesti.

²⁰¹ EIK 21.07.2022, 2303/19 Katsikeros vs Kreeka.

²⁰² McKeon, B. jt. "It's not really stalking if you know the person": Measuring community attitudes that normalize, justify and minimise stalking - *Psychiatry, Psychology and Law*, 2015/22(2). <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.945637>. p 291, 292 ja 301.

criminal proceedings may hinder the identification of the offense's unlawfulness in situations where the victim agrees to let the intruder in due to subjective fear of previous violence or threats by the perpetrator regarding refusal to allow entry into premises used for habituation.

Concerning the fourth research question, the author of the master's thesis identified three major ways to reduce the influence of the parties' connection through cohabitation, intimate relationship, or mutual children on the legal assessments given to the parties in cases of harassing pursuit or illegal entry into premises used for habituation in a manner that is not inconsistent with the objectives of criminalizing these offenses. The first essential prerequisite is to focus on the nature of the connection between the parties involved in resolving criminal complaints and conducting criminal proceedings. As a result, it is possible to focus on the reasons for the parties' behavior when gathering evidence, which may be crucial in identifying the criminal offense. In cases of harassing pursuit complaints, it is relevant to consider the motive of the victim in turning to law enforcement authorities, but it should also be considered possible for various parallel motives to exist, including motives of revenge and motives of need for assistance, which should not necessarily exclude the reliability of the victim's statements. In interpreting the perpetrator's behavior in cases of harassing pursuit, parallel occurrence of different motives has also been considered possible in the practice of circuit courts of appeal regarding the intent of the perpetrator. If interpretation-related problems occur, it may be possible, in the opinion of the author of the master's thesis, to use the possibility provided in § 109¹ section 3 clause 2 of the Code of Criminal Procedure to involve an expert in the relevant field, for example, a clinical psychologist with the necessary expertise, in assessing the reliability of statements. As a second solution, the author suggests defining domestic violence in criminal law or criminal procedure beyond the scope of § 121 section 2 clause 2 of the Estonian Penal Code (the criminal offense of physical abuse committed in an intimate relationship). This would allow addressing other criminal offenses in the context of domestic violence as matters of higher public interest and priority, and excluding the processing of these offenses as lower-priority crimes, which could jeopardize the development of consistent case law regarding the interpretation of criminal offenses or lead to the expiration or reduced probative value of evidence. As a third option, the author proposes amending the Estonian Penal Code by adding a more appropriate criminal offense in the context of intimate relationships, possibly based on the offense of controlling or coercive behavior in domestic violence cases that is stated in the British penal code.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

KASUTATUD ÕIGUSKIRJANDUS:

1. Hansen, V. ja Sootak, J. Süüteo ja otsuse täitmise aegumine - Juridica V/2008.
2. Kahu, K. Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud problemaatikast - Õiguskeel 2018/2.
3. Kaugia, S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda - Riigikogu Toimetised, 42/2020.
4. Kärner, M., Riigikohus karistusõiguse tõlgendajana - Juridica 2022/9-10.
5. Lee, K. Ahistava jälitamise süüteokoosseisu tõlgendamine ja kohtupraktika analüüs. Magistritöö. Tartu 2019. Kättesaadav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/5b58fb5d-3cc1-4b63-bf86-40ab043d37ab/content>. (Kasutatud 17.04.2024).
6. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2019.
7. Nimmo, M. Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest eemaldumise poolt- ja vastuargumente kriminaalmenetluse alustamise kontekstis - Juridica VII/2015.
8. Pettai, I, Kaugia, S., Narits, R. Perevägivalla juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal - Juridica 2015/9.
9. Plekksepp, A. Lihvides võistlevat kriminaalkohtumenetlust voolujoonelisemaks (mitte ainult omaksvõtu kaudu) - Juridica 9/2023.
10. Sommer, E. Kuidas tõlgendada karistusseadustiku §-i 157³? - Juridica 8/2018.
11. Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk Elu seaduse fassaadi taga - Õiguskeel 2/2016.
12. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
13. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
14. Sootak, J. ja Pikamäe, P. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.
15. Truu, M. Ettenähtavuse põhimõte: millal on süüteokoosseis piisavalt selgesti määratletud? Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika näide - Juridica 2022/9-10.
16. Uus, H. Istanbuli konventsiooni õiguskorda transfereerimisest Eesti, Soome ja Rootsi võrdluses. Magistritöö. Tartu 2022. Kättesaadav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/d7b48106-61a3-4d40-a450-32c5917b2755/content>. (Kasutatud 17.04.2024).
17. Varul, P., jt. Asjaõigusseadus I 1.-3. Osa (§-d 1-167) Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2014.

KASUTATUD EESTI RIIGIKOHTU PRAKTIKA:

18. RKKK 15. novembri 2001 a. otsus nr 3-1-1-109-01
19. RKKK 4. detsembri 2007 a. otsus nr 3-1-1-82-07

20. RKKK 20. juuni 2008 a. otsus nr 3-1-1-34-08
21. RKKK 01. Aprilli 2008 a. otsus nr 3-1-1-101-07
22. Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 7. oktoobri 2009. a otsus nr 3-2-1-83-09
23. RKKK 22. septembri 2010 a. otsus nr 3-1-1-60-10
24. RKKK 19. aprilli 2011 a. otsus 3-1-1-23-11
25. RKKK 29. aprilli 2011 a. otsus nr 3-1-1-23-11.
26. RKKK 21. oktoobri 2011 a. otsus nr 3-1-1-59-11
27. RKKK 14. detsembri 2011 a. otsus nr 3-1-1-89-11
28. RKKK 14. juuni 2012 a. otsus nr 3-1-1-58-12
29. RKKK 12. oktoobri 2012 a. otsus nr 3-1-1-40-12
30. RKKK 13. jaanuari 2014 a. otsus nr 3-1-1-129-13
31. RKKK 8. detsembri 2015 a. otsus nr 3-1-1-99-15
32. RKKK 24. augusti 2016 a. otsus nr 1-15-10843
33. RKKK 8. detsembri 2016 a. otsus nr 3-1-1-102-16
34. RKKK 16. mai 2017 a. otsus nr 3-1-1-18-17
35. RKKK 08. novembri 2018 a. otsus nr 1-17-6580
36. RKKK 15.veebruari 2019 a. otsus nr 1-18-1247
37. RKKK 15.novembri 2019 a. otsus nr 1-18-9683
38. RKKK 09. märtsi 2020 a. otsus nr 1-19-3377/32
39. RKKK 15. oktoobri 2020 a. määrus nr 1-20-2476/18
40. RKKK 15. juuni 2021 a. otsus nr 1-20-3067
41. RKKK 05. oktoobri 2021 a. otsus nr 1-20-3046/33
42. RKKK 06. detsembri 2023 a. otsus nr 1-21-4285

KASUTATUD EESTI RINGKONNAKOHTUTE PRAKTIKA:

43. Tartu Ringkonnakohtu 29. detsembri 2011 a. otsus kriminaalasjas 1-10-10137
44. Tallinna Ringkonnakohtu 21. novembri 2017 a. otsus kriminaalasjas 1-17-4859
45. Tartu Ringkonnakohtu 19. märtsi 2018 a. otsus kriminaalasjas 1-17-2609
46. Tallinna Ringkonnakohtu 9. jaanuari 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-17-11854
47. Tartu Ringkonnakohtu 18. aprilli 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-18-7777
48. Tartu Ringkonnakohtu 16. detsembri 2019 a. otsus kriminaalasjas 1-19-3527
49. Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-3231
50. Tallinna Ringkonnakohtu 19. veebruari 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4428

51. Tallinna Ringkonnakohtu 7. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-6014
52. Tartu Ringkonnakohtu 16. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-19-1883
53. Tartu Ringkonnakohtu 30. aprilli 2020 a. otsus kriminaalasjas 1-18-10464
54. Tartu Ringkonnakohtu 21. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-19-4802
55. Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuari 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-4443
56. Tallinna Ringkonnakohtu 14. juuni 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-2203
57. Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-5259
58. Tallinna Ringkonnakohtu 25. augusti 2021 a. otsus kriminaalasjas 1-20-480
59. Harju Maakohtu Tallinna Kohtumaja 09.veebruari 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794
60. Harju Maakohtu Tallinna Kohtumaja 09. märtsi 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-2043
61. Tallinna Ringkonnakohtu 17. mai 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-2043
62. Tallinna Ringkonnakohtu 01. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5794
63. Tallinna Ringkonnakohtu 2. juuni 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-4451
64. Tartu Ringkonnakohtu 25. augusti 2022 a. otsus kriminaalasjas 1-21-5320

KASUTATUD EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHTU PRAKIIKA:

65. EIK 25.05.1993, 14307/88, Kokkinakis vs Kreeka
66. EIK 11.11.1996 17862/91 Cantoni vs. Prantsusmaa
67. EIK 27.06.2000, 32842/96, Nuutinen vs Soome
68. EIK 28.01.2003, Peck vs Ühendkuningriigid
69. EIK 20.10.2020, 41736/18, Suur vs Eesti
70. EIK 21.07.2022, 2303/19 Katsikeros vs Kreeka
71. EIK 10.11.2022, 25426/20, I.M jt. vs Itaalia
72. EIK 28.10.2023, 8324/18, Tóth vs Ungari

KASUTATUD NORMATIIVAKTID:

73. Asjaõigusseadus - RT I, 17.03.2023.
74. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II 2010, 14, 54.
75. Karistusseadustik - RT I 2002, 86, 504.
76. Karistusseadustik - RT I, 23.12.2014, 16.
77. Karistusseadustik - RT I, 11.03.2023, 10.
78. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 22.03.2024, 4.
79. Lastekaitse seadus - RT I, 06.01.2023, 15.

80. Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut sõlmitud Lissabonis 13. detsembril 2007 - 2007/C 306/01.
81. Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2.
82. Ohvriabiseadus - RT I, 06.01.2023.
83. Eesti Vabariigi Põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2.
84. Euroopa Liidu põhiõiguste harta - 2012/C 326/02.
85. Suubritannia raskete kuritegude seadus 2015 – redaktsioon 29/12/2015. Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/2015-12-29> (Kasutatud 20.04.2024).
86. Suubritannia raskete kuritegude seadus 2015 – redaktsioon 05/04/2023. Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/2015-12-29> (Kasutatud 20.04.2024).

KASUTATUD VEEBILEHED JA VEEBIKESKKONNAS AVALDATUD DOKUMENDID:

87. Ahistava jälitamise juhtumite menetlus- ja karistuspraktika analüüs. Kriminaalpoliitika lühianalüüs nr 8/2022. Justiitsministeerium - <https://create.piktochart.com/output/58947036-ahistava-jalitamise-analyys> (Kasutatud 04.04.2024)
88. Intimate partner violence. Maailma Terviseorganisatsioon - <https://apps.who.int/violence-info/intimate-partner-violence/> (Kasutatud 20.04.2024)
89. Kalmus,, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Kättesaadav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/> (Kasutatud 16.04.2024)
90. Kuritegevus Eestis 2023. Perevägivald ja ahistamine. Justiitsministeerium – <https://www.just.ee/kuritegevus2023/perevagivald-ja-ahistamine/> (Kasutatud 23.03.2024)
91. Kuritegevus Eestis 2023. Kriminaalmenetlus. Justiitsministeerium - <https://www.just.ee/kuritegevus2023/kriminaalmenetlus/> (Kasutatud 23.03.2024)
92. Lähisuhtevägivald. Sotsiaalkindlustusamet - <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalda-ohvrile/lahisuhtevagivald#suuteona-karistatava> (kasutatud 15.03.2024)
93. Soo, A. (2016). Legaliteediprintsiibi piiramine menetluse alustamisel. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1231/download> (Kasutatud 20.04.2024)
94. Perevägivald. Justiitsministeerium - <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/perevagivald> (Kasutatud 16.04.2024)
95. Perevägivald ja lähisuhtevägivald. Ohvriabi - <https://www.palunabi.ee/et/perevagivald-ja-lahisuhtevagivald> (Kasutatud 15.03.2024)
96. Riigi peaprokuröri juhis 8. märts 2023 nr RP-1-2/23/. Kättesaadav: <https://prokuratuur.ee/media/511/download> (Kasutatud 14.04.2024)
97. Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108 – Eelnõu seletuskiri 385 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/> (Kasutatud 12.01.2024)
98. Tugi vägivallast loobumiseks. Sotsiaalkindlustusamet - <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalda-ohvrile/tugi-vagivallast-loobumiseks> (23.03.2023)

KASUTATUD TEADUSARTIKLID JA UURINGUD:

99. Bailey R, jt. Appeasement: replacing Stockholm syndrome as a definition of a survival strategy - *European Journal of Psychotraumatology*. 2023/14(1). doi:10.1080/20008066.2022.2161038.
100. Chopik, W. jt. Attachment security and how to get it. *Social and Personality Psychology Compass*, 2023/18(1). <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.05.001>.
101. McKeon, B. jt. "It's not really stalking if you know the person": Measuring community attitudes that normalize, justify and minimise stalking - *Psychiatry, Psychology and Law*, 2015/22(2). <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.945637>.
102. Ornstein, P., & Rickne, J. When does intimate partner violence continue after separation? *Violence Against Women* - 2013/19(5). <https://doi.org/10.1177/1077801213490560>.
103. Patton, C. L. jt. Look who's stalking: Obsessive pursuit and attachment theory - *Journal of Criminal Justice*, 2010/38(3). <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.02.013>.
104. Rakendusliku Antropoloogia Keskus (2023). Lähisuhtevägivallaga seotud teadmised ja hoiakud päästekorraldajate ja politseinike seas. Kättesaadav: <https://www.antropoloogia.ee/wp-content/uploads/2023/10/LOPPRAPORT-LSV-RAK-1.pdf> (Kasutatud 16.04.2024).
105. Spitzberg BH, Supach WR. The state of the art stalking: taking stock of the emerging literature. *Aggression & Violent Behavior*. 2007/12(1). doi:10.1016/j.avb.2006.05.001.

KASUTATUD LÜHENDID

AÕS – asjaõigusseadus

LasteKS – lastekaitseadus

LSV - lähisuhtevägivald

KarS – karistusseadustik

KrMS – kriminaalmenetlusseadustik

PKS – perekonnaseadus

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

PS – põhiseadus

EctHR – *European Court of Human Rights*

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕK – Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

RKKK – Riigikohtu Kriminaalkolleegium

RRS – rahvastikuregistri seadus

Lisa 1 Politsei- ja Piirivalveameti väljastatud statistika aastast 2022

KarS § 157³ Juhtumite arv – 146

nendest alustamata jätmised kokku – 74

sh KrMS § 199 lg 1 p 1 – 68

sh KrMS § 199 lg 1 p 2 – 3

sh KrMS § 199 lg 1 p 4 – 2

sh KrMS § 199 lg 1 p 8 – 1

KarS § 157³ LSV juhtumite arv – 54

nendest alustamata jätmised kokku – 22

sh aegumistähtaeg möödunud – 1

sh puudus objektiivse külge - tegu – 18

sh puudub objektiivse külge - teo välised asjaolud – 3

KarS § 266 juhtumite arv – 165

nendest alustamata jätmised kokku 54

sh KrMS § 199 lg 1 p 1 – 49

sh KrMS § 199 lg 1 p 2 – 3

sh KrMS § 199 lg 1 p 4 – 2

KarS § 266 LSV juhtumite arv – 4

nendest alustamata jätmised (puudub objektiivne külge – tegu) - 1